

Nebukadnessarin uni

Tekstikriittinen katsaus masoreettiseen
tekstiin, Theodotioniin ja Septuagintaan

Päivi Juvonen
Vanhan testamentin eksegetiikan
pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan laitos
Tekijä – Författare Päivi Juvonen		
Työn nimi – Arbetets titel Nebukadnessarin uni. Tekstikriittinen katsaus masoreettiseen tekstiin, Theodotioniin ja Septuagintaan.		
Oppiaine – Läroämne Vanhan testamentin eksegetiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum Lokakuu 2014	Sivumäärä – Sidoantal 131
<p>Tiivistelmä □ □ Referat</p> <p>Työssäni tarkastelen Danielin kirjan neljännen luvun masoreettista tekstiä, Theodotionin käännöstä siitä, sekä Septuagintaa. Pyrkimyksenä on hahmottaa eri tekstitradiitioiden yhtäläisyyksiä ja eroja, ja tutkimusten valossa löytää erilaisista teorioista sopivin, joka kuvailee tekstien kehittymistä niiden nykymuotoonsa.</p> <p>Työssäni etenen jae jakeelta, käännän tekstit ja analysoin käännökset. Kertomukset etenevät omin painoituksin omissa traditioissaan, mistä johtuen teksteissä on lukuisia eri järjestyksessä kerrottuja samoja asioita, eri näkökulmia ja poikkeamia suhteessa toiseen tekstiin.</p> <p>Tutkimuskysymykset ovat:</p> <p>A) Tekstipoikkeamien syiden pohtiminen, pääasiassa McLayn jaotuksen mukaan. B) Septuagintan ja masoreettisen tekstin tradition pohtiminen, onko mahdollista määrittää, kumpi on vanhempaa kerrontaa? C) kääntäjien aramea kielen taito. D) onko Septuagintan ja Theodotionin käännöksillä riippuvuussuhdetta, vai ovatko käännökset itsenäisiä?</p> <p>Analyysin ja kirjallisuuden perusteella päädyin seuraavaan:</p> <p>Suuriin ja selviin tekstipoikkeamiin on usein syynä Septuagintan masoreettisesta tekstistä poikkeava <i>Vorlage</i>. Pieniin poikkeamiin, kun kyseessä on muutoin identtinen lause masoreettisessa tekstissä/Theodotionissa tai masoreettisessa tekstissä/Septuagintassa, on joskus syynä oudosti käännetyn sanan väärinymmärtäminen, joka johtuu joko käsinkirjoitetun tekstin lukuvirheestä, tai aramealaisen pohjasanan väärinymmärtämisestä, mikä taas antaa aihetta pohtia kääntäjien aramean kielen taitoa. Toisinaan käännöksen tekstipoikkeamaan on syynä myös teologinen motiivi.</p> <p>Alkuperäinen tarina on alun perin ollut suullista kerrontaa, joka myöhemmin sai arameankielisen kirjallisen asun. Alkutarinaa ei enää ole olemassa kirjoitettuna, mutta yhteisestä tarinasta on jäänyt elämään erilaisia tekstitradiitioita, joista osoituksena masoreettinen teksti ja Septuaginta.</p> <p>Näistä kahdesta traditiosta Septuaginta edustaa monessa kohtaa kehittyneempää, uudempaa tekstimuotoa. Septuaginta sisältää paljon pohjatekstiä selittävää ainesta, joka masoreettisesta tekstistä puuttuu. Septuagintan tuoreimmista redaktioeroksista kertovat myös monet masoreettisesta tekstistä puuttuvat paralleelit makkabilaiskirjaan.</p> <p>Septuaginta ja Theodotion ovat itsenäisiä käännöksiä, joskin Theodotion on tuntenut myös Septuagintan. Tästä on osoituksena Theodotionin turvautuminen Septuagintaan varsinkin harvinaisten sanojen kohdalla.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Masoreettinen teksti, Theodotion, Septuaginta, tekstitradiitiot, tekstipoikkeamat, kielikysymys.		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisältö

1. Johdanto.....	5
1.1 Kuinka tutkimus etenee?.....	6
1.2 Daniel-tutkimuksesta	7
2. Kääntäjien kielitaito	9
3. Danielin kirjan neljäs luku pähkinäkuoressa	11
4. Analyysi. Daniel 4 masoreettisessa tekstissä, Theodotionissa ja Septuagintassa.	12
4.1 Kirje kansoille Dan. 3:31-33.....	12
4.1.1 Dan. 3:31.....	13
4.1.2 Dan. 3:32-33	14
4.2 Tapahtumien alku Dan. 4:1-2	17
4.2.1 Dan.4:1.....	18
4.2.2 Dan. 4:2.....	21
4.3 Daniel astuu näyttämölle Dan.4:3-6	24
4.3.1 Dan. 4:3.....	25
4.3.2 Dan. 4:4.....	27
4.3.3 Dan. 4:5-6	29
4.4 Unen puun kuvaus Dan. 4:7-9	34
4.4.1 Dan. 4:7.....	35
4.4.2 Dan. 4:8.....	36
4.4.3 Dan. 4:9.....	40
4.5 Enkelin tuomionjulistus Dan. 4:10-14.....	41
4.5.1 Dan. 4:10.....	44
4.5.2 Dan. 4:11.....	45
4.5.3 Dan. 4:12.....	46
4.5.4 Dan. 4:13.....	49
4.5.5 Dan. 4:14.....	50
4.6 Avunpyyntö Danielille Dan. 4:15-16	52
4.6.1 Dan. 4:15.....	53
4.6.2 Dan. 4:16.....	55
4.7. Danielin kertaus unen tapahtumista Dan. 4:17-18.....	58
(vastaavuus MT, LXX 4:9).....	58
4.7.1 Dan. 4:17-18	58
4.8 Unen selitys alkaa masoreettisessa tekstissä, jatkuu Septuagintassa. Dan. 4:19-20.....	59
4.8.1 Dan. 4:19.....	60
4.8.2 Dan. 4:20.....	62
4.9 Korkeimman tuomio Dan. 4:21-23	63
4.9.1 Dan. 4:21.....	65
4.9.2 Dan. 4:22.....	65
4.9.3 Dan. 4:23.....	66
4.10 Danielin neuvo ja kuninkaan ylpeys Dan. 4:24-27.....	68
4.10.1 Dan. 4:24.....	69
4.10.2 Dan. 4:25.....	72
4.10.3 Dan. 4:26.....	72

4.10.4 Dan. 4:27	72
4.11 Tuomion julistuksen kertaus ja toimeenpano Dan. 4:28-30	74
4.11.1 Dan. 4:28	77
4.11.2 Dan. 4:29	79
4.11.3 Dan. 4:30	79
4.12 Nebukadnessarin ymmärryksen palaaminen Dan. 4:31-32	82
4.12.1 Dan. 4:31-32	83
4.13 Onnellinen loppu, vai onko? Dan. 4:33-34	84
4.13.1 Dan. 4:33	87
4.13.2 Dan. 4:34	87
5. Johtopäätökset	90
5.1 Tekstipoikkeamat Septuagintassa, kielen ymmärtämisen ongelma	90
5.2 Tekstipoikkeamat Theodotionissa, kielen ymmärtämisen ongelma	91
5.3 Theodotionin tekstipoikkeamat Septuagintan mukaan	92
5.4 Tekstin teologinen kehitys Septuagintassa	93
5.5 Tekstin teologinen kehitys Theodotionissa	93
5.6 Tekstin ekspansoituminen Septuagintassa	94
5.7 Tekstin ekspansoituminen masoreettisessa tekstissä	96
5.8 Tekstitraditiot	97
5.9 Alkuperäinen teksti?	98
5.9 Alkuperäisen kertomuksen kieli	99
6. Lopuksi	101
Lähteet	102
Apuneuvot	103
Kirjallisuus	103
Liitteet	107
Liite I, Käännökset Dan. 3:31-4:34	107
Liite II, Daniel 4 masoreettisessa tekstissä ja Septuagintassa	123
Liite III Nabunaidin rukous	131

1. Johdanto

Pro gradu-työni on tekstikriittinen katsaus Danielin kirjan neljänteen lukuun. Luvusta on kokonaisuina säilynyt arameankielisen masoreettisen tekstin (MT) lisäksi kaksi kreikankielistä tekstiä, Septuaginta (LXX) ja Theodotion (Th). Vertailen tekstejä ja pyrin hahmottamaan niiden suhdetta toisiinsa.

Teoriat Danielin kirjan synnystä ja kirjoittamisesta ovat todennäköisesti lukuisammat kuin monenkaan muun Raamatun kirjan, tai Raamatun ulkopuolisen kirjallisuuden muotoutumista koskevat teoriat.¹ Wesseliuksen mukaan täysin tyydyttävää selitystä Danielin kirjan muotoutumisesta ei kuitenkaan ole olemassa.² Teorianmuodostukseen tutkijoita on innoittanut Septuagintan toisinaan täysin masoreettisesta tekstistä poikkeava kertomus.

Kun tekstissä esiintyy poikkeamia, voi taustalla olla useita syitä. R.T. McLay näkee kolme perusvaihtoehtoa, jotka tulisi ottaa huomioon: a) Heijasteleeko kreikka toisenlaista *Vorlagea*, vai onko kyseessä *Vorlagen* väärinymmärtäminen, b) onko kyse dynaamisesta kääntämisestä, vai heijasteleeko se kääntäjän käännöstekniikkaa, c) onko todisteita käännökseen vaikuttaneista teologisista pyrkimyksistä?³ Liittäisin a-kohtaan kysymyksen kääntäjien arameankielen taidosta.

Suurimpiin tekstieroavaisuuksiin on helppoa nimetä nykytutkimuksen osoittama syy, joka on Septuagintan *Vorlagena* paikoin masoreettisesta tekstistä poikkeava traditio⁴, tästä suurimpana todisteena Qumranin tekstilöydöt.⁵ Onkin kiinnostavaa etsiä kohtia, joissa erilainen *Vorlage* ilmenee. Selkeän suuren syyn lisäksi on mielenkiintoista tutkia pieniä poikkeamia ja sanavalintoja, joita kääntäjät ovat tehneet, koska, kuten McLay toteaa, ei voida automaattisesti olettaa, että kaikki poikkeamat johtuvat toisenlaisesta *Vorlagesta*.⁶

Ensisijaisiksi kysymyksiksi työssäni nousevat McLayn jaottelemien tekstipoikkeamien syiden pohtiminen, sekä masoreettisen tekstin ja Septuagintan traditioiden kehittyminen. Onko mahdollista määrittää kumpi on "alkuperäisempi"

¹ Wesselius 2001, 291.

² Wesselius 2001, 292.

³ R.T. McLay 1994, 44.

⁴ Steussy 1993, 2; Collins 2001, 3.

⁵ McLay 1994, 45.

⁶ McLay 1994, 46.

kirjoitus, ja millä kielellä tekstit alunperin on kirjoitettu? Kääntäjien aramean kielen hallinta on myös kiinnostava käännöksistä esiin nouseva kysymys. Lisäksi käännöksiä tutkiessa on mahdotonta välttyä kysymykseltä, onko Septuaginta vaikuttanut Theodotionin käännökseen, vai ovatko käännökset täysin itsenäisiä?

Kysymyksiä on monia. Kaikkia tekstien yksityiskohtia on mahdotonta tämän työn puitteissa analysoida, pyrin kuitenkin kattavaan läpileikkaukseen löytääkseni eri teorioista sopivimman kertomaan Danielin kirjan kehityksestä nykymuotoonsa.

1.1 Kuinka tutkimus etenee?

Liitteessä I on Danielin neljännen luvun käännökset masoreettisesta tekstistä, Theodotionista ja Septuagintasta. Oikealla palstalla on Septuagintan teksti käännöksineen, vasemmalla Theodotion ja masoreettinen teksti. Suomennos kulkee MT:n ja Th:n välissä, koska se on yleensä yhteneväinen kummallekin tekstile. Sulkuihin olen laittanut Theodotionin harvalukuiset poikkeamat masoreettisesta tekstistä. Eri tekstien yhteneväisyyksien hahmottamisessa on apuna liite II. Liitteenä (III) löytyy myös Nabunaidin rukous, johon Nebukadnessarin vaiheita tutkimuksessa verrataan.

Danielin neljännen luvun analyysissä laatikoin luvun jae jakeelta masoreettinen teksti (ja Th), sekä Septuaginta rinnakkain. Samoja asioita esiintyy eri kohdissa, luetteloin suluissa kohdat, joista asiat löytyvät.

Teksteistä löytyy paljon samaa sisältöä. Samaan sisältöön lasken kuuluvaksi paitsi täsmälleen samat sanat kreikkalaisissa käännöksissä, myös asiat, jotka on ilmaistu synonyymein tai hiukan eri sanoin kreikkalaisissa teksteissä. Synonyymisia ilmaisuja onkin paljon (Theodotion/Septuaginta), enkä analysoi niitä, jolleivät ne kerro jotain oleellista pohjatekstistä tai käännöksestä.

Työssäni pohdin niitä ongelmakohtia, jotka tekstiä kääntäessäni ja käännöksiä analysoidessani nousivat esiin. Tekstin redaktiosta ja ensisijaisuudesta suhteessa toiseen (masoreettinen/Septuaginta) on kirjallisuudesta helposti löydettävissä periaatteellisia näkemyksiä. Kielellisiin yksityiskohtiin ei systemaattisesti tutkimuksessa puututa, vaikka juuri pienet yksityiskohdat voivat selvittää paljon pohjatekstin kehityksestä ja kääntäjien kielitaidosta. Oma

tutkimusnäkökulmani on melko kielikeskeinen, käännettävien sanojen joskus oudotkin lopputulemat kiinnostavat juuri niiden antaman tekstinkehitysinformaation vuoksi.

Toisinaan Septuagintan sanavalinnat vastaavat tarkemmin masoreettista tekstiä kuin Theodotionin⁷ käännösratkaisut, tuolloin käytän kaksoisalleiviivattua tekstiä. Joissain kohdissa Theodotionista löytyy sanoja, jotka puuttuvat masoreettisesta tekstistä, mutta löytyvät Septuagintasta, tuolloin alleviivaan sanat katkoviiyalla. Theodotionin käännöksistä löytyy vain muutama kohta, joita Septuaginta tai masoreettinen teksti ei sisällä, tällöin kyseessä on yleensä kääntäjän virhe (näin mahdollisesti Theodotionin jakeessa 4:1), tai vahvasti pohjatekstistä poikkeava kääntäjän tulkinta (esimerkiksi Theodotionin jae 24).

Pluskohdat, jotka toisesta/muista teksteistä neljännessä luvussa kokonaan puuttuvat, merkitsen **lihavoinnilla**. **Lihavoin** myös asiat, jotka esiintyvät muualla tekstissä, mutta ovat plussanan yhteisessä materiaalissa (esimerkiksi jakeen LXX 4: 34 kuningas kertoo teille ja *teidän viisailenne*. Viisaat ovat kontekstuaalinen plussa, viisaat mainitaan toisessa yhteydessä masoreettisessa tekstissä Dan. 4:3).

1.2 Daniel-tutkimuksesta

Kirjallisuudessa pohditaan paljon Danielin kirjan tapahtumia yleisellä tasolla, ja pohditaan mahdollisia teorioita, jotka selittäisivät lukujen 4-6 suuren eron masoreettisessa tekstissä ja Septuagintassa.⁸

J. Lustin mukaan Danielin kirjan muotoutumista on tutkittu erittäin vähän, ja monet kommentaattorit tyytyvät kertomaan havainnoistaan toteamalla mitkä osat ovat säilyneet milläkin kielellä, sekä missä järjestyksessä asiat esitetään. Pohdinta ja sen pohjalta kumpuavat selitykset ilmiöihin puuttuvat.⁹ Collins taas toteaa, että vasta nyt (artikkeli vuodelta 2001) on systemaattisesti alettu tutkia assyrialaisen ja

⁷ Puhun Theodotionista yksikössä mukavuus-syistä, koska ei ole olemassa tietoa siitä, kuka, tai ketkä käännöksen ovat tehneet.

⁸ Collins 2001, 3: "Septuagintan taustalla luvuissa 4-6 on paikoin masoreettisesta tekstistä poikkeava aramealainen pohjateksti"; McLay 2005, 306–307. Timothy McLay on kirjassa käytetyn sanaston perusteella tullut siihen tulokseen, että luvuilla 4-6 on Septuagintassa ollut eri kääntäjä kuin kirjan muissa luvuissa.

⁹ Lust 1993, 48–49.

babylonialaisen kulttuurin perintöä hellenistiseltä ajalta. Tämä perintö on vahvasti esillä Danielin kirjassa.¹⁰

Löytämistäni uusimmista tutkimuksista yksityiskohtaisimman tarjoaa Amanda Davis (vuodelta 2012), jonka työ käsittää Danielin kirjan neljännen luvun masoreettisen tekstin ja Septuagintan vertailun. Davisin työ keskittyy juuri Lustin mainitsemalla tyyllillä vertailemaan, mikä fraasi on säilynyt kussakin tekstissä. Vaikka syvempi syiden pohdinta ja tekstien babylonialaiset yhteydet ovat jääneet pienempään rooliin, systemaattinen tekstivartailu on ollut suureksi avuksi omassa työssäni.

Matthias Henze näkee aiemmassa tutkimuksessa kaksi päälinjaa, toisen linjan tutkijat ajattelevat masoreettisen tekstin olevan ensisijainen, toisen taas Septuagintan edustavan vanhempaa lukutapaa.¹¹ Näiden kahden linjan lisäksi on muodostunut kolmaskin suuntaus, jossa nähdään eri tekstitradiitioiden (masoreettisen tekstin ja Septuagintan) kehittyneen yhteisestä pohjamateriaalista omiksi kokonaisuuksiksi itsenäisesti. Henze itse edustaa tällaista ajattelutapaa.¹²

Ensimmäisen linjan "äärisiipeä" edustaa esimerkiksi Jan-Wim Wesselius. Hän ajattelee masoreettisen tekstin ensisijaisuuden lisäksi sen olevan yhtenäisenä kirjoitettu.¹³ Olivier Munnich edustaa täsmälleen päinvastaista näkemystä, hän näkee masoreettisen tekstin yksiselitteisesti kehittyneen Septuagintan vanhempaa lukutapaa edustavasta *Vorlage*sta.¹⁴

Emanuel Tov näkee tällaiset pelkistetyt joko-tai suuntaukset ongelmallisina, koska monien yksityiskohtien keskinäistä suhdetta MT:n ja LXX:n välillä ei ole lainkaan helppoa määrittää. Hän sanoo suurimman osan tutkijoista pitävän Septuagintan joitain osia masoreettisen tekstin edustamaa tekstiä myöhäisempänä "uudelleenkirjoituksena" (*rewriting*), kun taas toisinaan Septuaginta edustaa

¹⁰ Collins 2001, 6.

¹¹ Henze 1999, 35. Tämä Septuagintan osittain vanhempaa lukutapaa kannattava näkemys on saanut paljon kannatusta. Työssäni siteeraamista tutkijoista Olivier Munnich, Marti Steussy ja Johan Lust edustavat kyseistä linjaa hiukan eri näkökulmista (Munnich on näistä ainoa, joka ehdottomasti sanoo MT:n kehittyneen suoraan LXX:n *Vorlage*sta). Steussy sanoo MT:n kehittyneen merkittävästi erottuaan Septuagintan *Vorlagen* kanssa yhteisestä tekstitradiitiosta, tosin tämä huomio koskee lähinnä lukua 11 (Steussy 1993, 29–30).

¹² Esimerkiksi Eugene Ulrich 1999, 71; myös John Collins, R.T. McLay ja Matthias Henze.

Nuoremmista tutkijoista kyseistä linjaa edustaa myös Amanda Davis, jota työssäni usein siteeraan.

¹³ Wesselius 2001, 309.

¹⁴ Munnich 2012, 2.

vanhempaa tekstimuotoa. Suurelta osin voidaan Tovin mukaan kuitenkin sanoa, että Septuaginta Daniel 4-6 osalta päivittää vanhempaa, masoreettista tekstiä muistuttavaa tekstimuotoa, lisäten ja jättäen pois monia yksityiskohtia.¹⁵

Koska Danielin kirjan tutkimus tuottaa monenlaisia, kovasti vastakkaisiakin johtopäätöksiä, olen pyrkinyt sisällyttämään pro gradu -työhöni kirjallisuutta eri tavoin ajattelevien tutkimuksista. Jyrkkien eroavaisuuksien ja erilaisten näkemyksien punnitseminen tuo syvyyttä pohdintaan ja perusteluihin, näin tuoden mielekkyyttä myös tutkimusprosessiin.

Danielin kirjan kirjoittamisajankohtaa arvoidaan yleensä sen hepreankielisen loppuosan perusteella, josta voidaan löytää yhteneväisyyksiä Antiokus Epifaneen juutalaisten temppelin häpäisemiseen, vaikka Antiokuksen elämän loppuvaiheet eivät löydäkään paralleelia Danielin kirjasta. Kirjan lopulliseksi muotoutumisajaksi arvioidaan siis n. 160 eKr.¹⁶

Tutkimuksessa vallitsee yleisesti yhtenäinen ajatus siitä, että Daniel-kertomukset luvuissa 1-6 ovat vanhempia kuin näyt 7-12.¹⁷ Tutkijat ovatkin löytäneet vanhoja piirteitä Danielin arameassa, jotka vievät aina Vanhan aramean aikaan saakka, 900-700 eKr.¹⁸

Septuagintan ja Theodotionin käännösten syntyajankohdasta ei ole yhtä suurta varmuutta kuin masoreettisen tekstin synnystä. Marti Steussy arvoi kuten muutkin tutkijat, sanoen Septuagintan Danielin käännöksen syntyneen n. 120-135 eKr. Aleksandriassa, ja Theodotionin ensimmäisellä vuosisadalla jKr.¹⁹

2. Kääntäjien kielitaito

Koko neljännen luvun yhdeksi tärkeäksi kysymykseksi nousee kääntäjien aramean kielen taito.

¹⁵ Tov 2008, 298.

¹⁶ Steussy 1993, 29; Pihkala & al 2009, 165: Jumalatar Nanaian papit surmasivat Antiokuksen tämän tullessa jumalattaren temppeliin solmiakseen avioliiton Nanaian kanssa. Davis 2012, 84.

¹⁷ Lust 1993, 51; Collins 2001, 5; Knibb 2001, 16.

¹⁸ Stefanovic 1992, 17 (Vanhan aramean aika), 36-44. Davis 2012, 83: arvioi Danielin lukujen 1-6 vanhimaksi *Vorlageksi* kuudennen vuosisadan eKr.

¹⁹ Steussy 1993, 31-32. Arviointia vaikeuttaa usea seikka, myös se, että Theodotionin käännös täytyy olla ainakin osittain varhaisempi kuin Ut:n synty, koska Uusi testamentti sisältää viittauksia Theodotioniin (McLay 1994, 14-15). Henze 1999, 23: arvioi myös Septuagintan kreikkalaisen tekstin olevan toiselta esikristilliseltä vuosisadalta.

Vanhemmassa tutkimuksessa aramean alkuperäisyyttä ei juuri epäilty, mutta käsikirjoitusfragmentti 967:n²⁰ löytymisen jälkeen monet pitävät mahdollisena, että heprea olisi ollut alkuperäinen kirjoituskieli. Syy tähän on kyseisen kreikankielisen käsikirjoituksen Danielin kirjan lukujen järjestys, jossa hepreankielinen kahdeksas luku on sijoitettu aramealaisen neljännen ja viidennen väliin.²¹

J. Lustin mukaan on jo todettu, että Septuagintan arameankielisten osuukien käännökset ovat vapaampia ja parafrastisempia kuin hepreankielisten osien käännökset. Lust ei mainitse syyksi kääntäjien kielitaitoa, vaan pohtii samaa kuin Munnichkin; pohjalla saattaa olla hepreankielinen pohjateksti, ja aramealaiset osat olisivat targumistista alkuperää. Lustin mukaan targumistisesta tyylistä kertovat muun muassa taipumus kääntää heprealaiset kollektiiviset yksikölliset ilmaisut monikoiksi²² esimerkkeinä tutkija mainitsee Dan 7:1, 15 (väitettä tarkastelen unennäkemisen yhteydessä, 4:2). Toinen tyyppiesimerkki on heprean לְ (ל- prepositioiden kääntäminen aramean לְ prepositioksi).²³

Heprealainen ajattelu on kyllä selkeästi esillä joissain kreikaksi käännettyissä sanoissa. Tätä heprean vaikutusta on mielenkiintoista pohtia kyseisten sanojen kohdalla. Voisiko syynä todellakin olla heprealainen pohjateksti, vai onko syytä miettiä kääntäjän aramean kielen taitoa?

Tutkimuksessa kääntäjien aramean kielen taitoa ei ole tarkasteltu lainkaan. Epäilynsä kreikan kääntäjien aramean kielen hallinnasta esitti Hieronymus²⁴, joka sanoi, että Danielin kirjan Septuagintan "huonoon käännökseen" voi olla syynä "Kaldean kielen" osaamattomuus.²⁵ Vaikka tutkimuksen sittemmin edetessä on ilmennyt, että masoreettisesta tekstistä poikkeaviin kohtiin on monesti syynä toisenlainen *Vorlage*, Hieronymuksen *veritas hebraica*n värittävä havainto saattaa osittain olla oikea. Hänen mieltään ovat voineet askarruttaa identtisten

²⁰ Lust 1993, 46; Steussy, 1993, 28, 30: käsikirjoitus on toiselta tai kolmannelta vuosisadalta jKr,

²¹ Munnich 4, Lust 2004, 5.

²² Näin todetaan myös Harrington & Saldarini 1987, 5. Esim: MT *kanaanilainen*, Tar: *kanaanilaiset*.

²³ Lust 2004, 6. Aiemmassa tutkimuksessaan Lust sanoi *Vorlagen* olevan arameaa, johon heprealaiset luvut on lisätty makkabilaisajalla (Lust 1993, 52). Munnich ei mainitse Targum-tyyliä. Kollektiivien monikoksi kääntämisen mainitsevat myös Harrington & Saldarini 1987, 5.

²⁴ Kirkkoisä, eli n. 347-420.

²⁵ Henze 1999, 20.

lauseiden pienet poikkeamat, joihin on vaikeaa perustella muuta syytä. Näitä poikkeamia tarkastelen työssäni.

Aramean taidosta tutkimusta ei ole, mutta Emanuel Tov kysyy, ymmärsivätkö Septuagintan kääntäjät aina heprealaisen tekstinsä?²⁶ Voimme hyvin soveltaa kysymyksen samoin aramean kohdalle. Tov toteaa, että kysymys on hankala, koska *me* emme varmastikaan ymmärrä kaikkia masoreettisen tekstin sanoja, ja arvioimme muinaisten kääntäjien ratkaisuja omien standardiemme perusteella. Täytyy siis hahmottaa kääntäjien oman maailman viitekehykset ja tarkastella käännösten sisäistä dynamiikkaa. Kääntäjillä ei ole ollut käytössään laajoja sanakirjoja, vaan he olivat riippuvaisia elävästä yhteydestä arameaan ja hepreaan, sekä eksegeettisistä traditioista.²⁷

Olenkin tekstissä esiintyvien "oudosti" käännettyjen sanojen kohdalla tutkinut, kuinka kreikkalaiset kääntäjät yleensä kääntävät sanan, ja mikä käännettävän sanan merkitys yleensä on arameassa ja hepreassa. Mielenkiintoista onkin, että toistuvasti kääntäjä valitsee mieluummin sanan heprealaisen merkityksen käännökseensä, jos käännettävän pohjasanan merkitys jakautuu eri tavoin hepreaan ja arameaan.

3. Danielin kirjan neljäs luku pähkinäkuoressa

Septuagintan ja masoreettisen tekstin kertomus kuningas Nebukadnessarin unesta on juoneltaan, sekä päätapahtumiltaan sama. Elämästään nauttiva kuningas järkyttyy näkemästään unesta, jossa suuri puu antaa suojan kaikelle elolliselle. Taivaallisen olennon käskystä puu tuhotaan, mutta osa juuresta jätetään maahan. Daniel kutsutaan tulkitsemaan uni, ja hän puolestaan kauhistuu ymmärrettyään unen tarkoittavan itse kuningasta. Hän tulkitsee unen, ja kehottaa kuningasta muuttamaan elämäntyyliään. Kahdentoista kuukauden kuluttua uni toteutuu, ja seitsemän vuoden piina ihmisistä erossa alkaa. Jumalan ylivallan tunnustettuaan kuningas saa takaisin menetetyn loistonsa.²⁸

²⁶ Tov 1999, 203. Näin myös McLay, katso ystävällisesti johdannosta hänen listaamansa asiat, jotka vaikuttavat käännöksiin.

²⁷ Tov 1999, 203.

²⁸ Meadowcroft 1995, 32.

Tämä samanlaiselta näyttävä kertomus eroaa tyylillisesti hyvin paljon Septuagintassa suhteessa masoreettiseen tekstiin. Samat asiat löytyvät teksteistä, mutta materiaalin järjestely on erilainen.²⁹ Samojen asioiden lisäksi Septuagintalla on paljon selittävää plussaa tekstissään, masoreettinen teksti taas etenee usein toistaen jo mainittuja asioita. Seuraavassa analyysissä hahmotan eri tekstitraditioiden eroja.

4. Analyysi. Daniel 4 masoreettisessa tekstissä, Theodotionissa ja Septuagintassa.

4.1 Kirje kansoille Dan. 3:31-33

MT ja Th

LXX

<p>3:31^a Ναβουχοδονοσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, καὶ γλώσσαις τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ εἰρήνῃ ὑμῖν πληθυνθείη. Kuningas Nebukadnessar kaikille kansoille, heimoille ja kielille, jotka asuvat koko maassa: ”lisääntyköön rauhanne suuresti!” נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ כַּלְדָּא עָלְמָא כָּל־לְשׁוֹן וְלִשְׁנֵי דְּ-- דִּירָן כָּל־אַרְמְיָא עָלְמָא וְלִשְׁנֵי דְּכַלְדָּא: 3:32^b τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησεν μετ’ ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ ὑψιστος, ἤρρεσεν ἐναντίον ἐμοῦ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν Merkeistä ja ihmeistä, jotka teki kanssani Korkein Jumala, näin hyväksii kertoa (Th: teille). אֲנִי וְתַמְהִיָּא דִּי עָבַד עָמִי אֱלֹהִי עָלְמָא וְלִשְׁנֵי דְּכַלְדָּא: 3:33^c ὥς μεγάλη καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν</p>	<p>3:31-33 puuttuu, vastaavuus luvun lopussa 4:34 Ναβουχοδονοσορ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ πάσαις ταῖς χώραις καὶ πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν αὐταῖς· εἰρήνῃ ὑμῖν πληθυνθείη ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ νῦν ὑποδείξω ὑμῖν τὰς πράξεις, ἃς ἐποίησε μετ’ ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ μέγας· ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν καὶ τοῖς σοφισταῖς (viisaat mainitaan useissa muissa kohdissa sekä MT:ssä että LXX:ssa) ὑμῶν ὅτι εἷς ἔστιν ὁ θεός, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ μεγάλα, τὸ βασίλειον αὐτοῦ βασίλειον εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς... Nebukadnessar, kuningas, kaikille kansoille ja kaikille maille, sekä kaikille niissä asuville: ”Lisääntyköön teille rauha jokaisena aikana, ja nyt näytän teille teot, jotka teki minulle suuri Jumala. Ajattelin olevan sopivaa paljastaa teille ja teidän viisailenne, että on Jumala on yksi, ja hänen ihmetekonsa ovat suuret. Hänen kuninkaallinen asumuksensa on ikuinen, hänen valtansa polvesta</p>
--	---

²⁹Meadowcroft, 1995, 32. Ei voida sanoa, että toinen teksti olisi suoraan johdettavissa toisesta, vaan kyseessä on erilaiset itsenäisesti muotoutuneet suulliset tai kirjalliset traditiot; Collins 2001, 3. Sanoo samoin: ei ole selviö, että toinen teksti olisi suoraan riippuvainen toisesta. Collins 2001, 3: John Collins sanoo olevan selvää, ettei Septuaginta ole huonon masoreettisen tekstin kääntämisen tulos, vaan osoitus toisenlaisesta aramealaisesta pohjatekstistä (tämä lausunto koskee Danielin lukuja 4-6).

<p>Kuinka suuret (MT: ovat Hänen merkkinsä) ja mahtavat (MT: Hänen ihmeensä!) Hänen valtakuntansa on ikuinen valtakunta, ja Hänen hallituksensa polvesta polveen.</p> <p>אֲתֹהִי כְּמֶה רַבְרָבִין וְתִמְהוּהִי כְּמֶה תִּקְיָיִן מַלְכוּתָהּ מִלְכוּת עֶלְם וְשִׁלְטָנָה עַם-דָּר וְדָר:</p>	<p>polveen."</p>
---	------------------

4.1.1 Dan. 3:31

Tämä kolmen jakeen (Dan. 3:31-33) esipuhe puuttuu Septuagintan neljännen luvun alusta, löytyen sen sijaan luvun lopusta. Masoreettisessa tekstissäkin *Biblia Hebraicassa* se on sijoitettu kolmannen luvun loppuun. Tällainen jakeistus on peräisin keskiajalta ja katsotaan yleisesti arkkipiispa Langtonin ansioksi.³⁰

Sisällöllisesti Theodotion seuraa tiiviisti masoreettista tekstiä, käännös on lähes kaikilta osin sananmukaista. Sananmukaisesta pikkutarkkuudesta kertoo Theodotin käännös jakeen 31 lopussa, jossa kääntäjä on joko hahmottanut jussiivis-sävytteisen toivotuksen arameasta, tai sitten hän on heprean pohjalta tottunut jussiivien käsittelijä, ja kääntää rauhanlisääntymistoivotuksen אָנָּה? kohteliaalla optatiivilla *πληθυνθείη*.³¹ Theodotionin ohella myös Septuagintan kääntäjä on käyttänyt optatiivia. Septuagintan *Vorlagen*a on ollut masoreettisen tekstin kanssa yhtenevä pohjateksti, ja käännös paljolti synonyymistä Theodotioniin verrattuna.

Nebukadnessarin kirjeen³² vastaanottajina ovat "kaikki kansat, heimot ja kielet" jotka kuvaavat niitä monia etnisiä ja kielellisiä ryhmiä, joita persian valtakunnan alueella asui.³³ Tämä Hartmanin toteamus koskee vain masoreettista tekstiä, Septuaginta ei kansojen lisäksi mainitse kieliryhmiä.

Kirjeenaloitustyyli, jossa ilmeni sekä lähettäjä, vastaanottajat, että tervehdys, oli varsin tavallinen jo varhaisissa kirjeissä, aina Uuden testamentin kirjeisiin

³⁰ Montgomery 1950, 223.

³¹ Rosenthal 1961, 44: Arameassa ei ole jussiiveja, mutta imperfektit voidaan toisinaan ymmärtää toivotus-sävyisiksi. Tämä koskee joitain heikkoja verbejä monikon kolmannessa persoonassa. Strack 1921, 27 mainitsee joitain sanoja, jotka yleensä voidaan ajatella jussiivisiksi.

³² Tutkimuskirjallisuudessa Dan. 3:31-33 kokonaisuutta kutsutaan kirjeeksi.

³³ Hartman, 1978, 175.

saakka.³⁴ Kirjallisuudesta ilmeneekin, että tutkijat lähes yksimielisesti ajattelevat kolmijakeisen kirjeen kuuluvan yhteen neljännen luvun tapahtumien kanssa.

Munnich, joka ajattelee masoreettisen tekstin kehittyneen Septuagintan *Vorlagesta*, on vakuuttunut siitä, että tämä kolmijakeinen doksologia kuuluu neljännen luvun kertomuksen loppuun, kuten Septuaginta asian esittää. Hän sanoo neljännen luvun alkuun siirretyn doksologian olevan masoreettisen tekstin kertomusten liimaa, jolla tekstin redaktori on halunnut siirtyä kertomuksesta toiseen, mutta kolmannen ja neljännen luvun kertomusten liitoskohdan toimivat huonosti kirjallisesta näkökulmasta.³⁵

Täysin vastakkaisesti ajattelevan T. J. Meadowcroft mukaan kirje sopii luvun alkuun myös siksi, että tekstin tässä muodossa Septuagintan kirjoittaja ei kerro lukijalle kenelle, ja miksi kertoja ensimmäisessä persoonassa puhuu. Nämä seikat selviävät vasta luvun lopussa.³⁶

4.1.2 Dan. 3:32-33

MT:n 3:32 fraasi נִשְׁפָּר קִדְמִי לְהַחְיֶה נִּינְאִין *hyväksi kertoa teille*³⁷ esiintyy kahdesti Septuagintassa jakeessa 43 neljännen luvun lopussa. Ensimmäisessä sitaatissa ὑποδείξω on futurissa, toisessa saman lauseen sitaatissa on indikatiivin ja infinitiivin aoristit ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι. Kirjeen loppuun sijoitettuna aoristimuoto on odotettu, kun taas huonosti kontekstiin sopiva futuuri kertoo usean tutkijan mielestä Septuagintan neljännen luvun lopputervehdyksen olevan lainaus alkuperäisestä sijoituksesta, joka masoreettisen tekstin muodosta löytyy. Onkin

³⁴ Hartman 1978, 175. Tällainen Dan. 3:31-33 epistolatyylillä on tuttua Akkadilaisista kirjeistä Neo-Babylonialais-ajalta (n. 600 eKr.), aramealaisista kirjeistä persialaisajalta (esim. Elefantinen papyruks) ja hellenistisen ajan kreikkalaisista kirjeistä (esim. 1. makk. 10:18, 20; 14:20; 15:2, 16; 2. Makk. 1:1, 10). Uuden testamentin kirjeistä esim. 2. kor. 1:3; ef. 1:3, 1. Piet. 1:3; Henze 1999, 15–16; Davis 2012, 19 sanoo tyylin olevan tyypillistä varsinkin aramealaisille varhaisille kirjoituksille.

³⁵ Munnich 2012, 7–9.

³⁶ Meadowcroft 1995, 33–34.

³⁷ Tyypillinen, aramealainen kuninkaasta etäännyttävä puhetyyli, kirjaimellisesti "*Miellytti edessäni kertoa.*"

arveltu Septuagintan lisännen tervehdykset loppuun, jotta kuninkaan tunnustuksille saadaan luontevaa jatkoa.³⁸

Loppuylistyksen plussa kuninkaan halusta kertoa, on Davisin mukaan kehittynyt Septuagintan traditiossa alkuperäisestä *Vorlage*sta. Fraasi (34^c) ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν olisi toistoa edeltävästä νῦν ὑποδείξω ὑμῖν³⁹ Davis vertaa Septuagintan kirjoitustyyliä Danielin lukuun kaksi, jonka perusteella hän määrittelee toiston. Fraasin käännöksen tarkastelussa voidaan tulla toisenlaiseenkin päätelmään. Masoreettisen tekstin ja Septuagintan yhteiseen *Vorlage*en kuuluisi mieluumminkin ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν, koska se on yhteneväinen masoreettisen tekstin Dan. 3:31 aramean kanssa: ܐܦܝܬܐ ܕܥܕܝܢܐ ܕܥܕܝܢܐ ܕܥܕܝܢܐ . Yhteinen pohjamateriaali LXX:n ja MT:n suhteen on selkeä, toistoksi ja materiaalin laajennukseksi muodostuu futuurimuotoinen ὑποδείξω ὑμῖν.

Futuurimainen *tulen näyttämään, osoittamaan*, kertoo Septuagintan omasta huolella rakennetusta loogisesti etenevästä traditiosta, joka luo kuvaa kuninkaan muuttumisesta huolettomasta ja itsekkäästä nautiskelijasta kurituksen jälkeen mielenmuutokseen päätyneestä Korkeimman palvelijasta. Futuurilla painotetaan päätöksen totaalisuutta, jopa tulevaisuus on omistettu kertomaan Korkeimman ihmeellisistä teoista. Futuuri-ilmaisun puuttuminen masoreettisen tradition tekstistä ei myöskään ole kummallista, kun tutustumme sen esittämään erilaiseen, päättämättömään Nebukadnessariin.

Yhteinen pohjateksti on hyvin havaittavissa perikoopin käännöksissä. 3:32 on käännetty täsmällisesti Theodotionissa, lukuunottamatta infinitiiviä selventävää lisäystä ὑμῖν lauseen lopussa. Teille-sana löytyy myös Septuagintan tekstistä. Vaikka Theodotion seuraa tarkasti masoreettista tekstiä, kääntäjä on kuitenkin valinnut Septuagintan kanssa identtiset ὑμῖν- μεγάλα (Th: ssa jakeen 32 loppu ja 33 alku), aivan kuin tietäisi, mitä Septuagintassa lukee. Septuagintaan verrattuna Theodotionin tekstistä puuttuu osa sanojen ὑμῖν- μεγάλα välistä. Tämä puuttuva väli on Septuagintan plussa, jossa kuningas näki hyväksi kertoa myös

³⁸ Meadowcroft 1995, 34 kiinnittää huomiota futuurimuotoon, joka on epäsopivasti istutettu kirjeen loppuun. Henze 1999, 16: Henze sanoo LXX:n lisännen tervehdyksen luvun loppuun, koska tervehdykset ovat olennainen osa tällaista kerrontaa, sivu lla 26 Henze kommentoi futuurimuotoa Meadowcroftin tapaan, näin myös Davis 2012, 21.

³⁹ Davis 2012, 53.

"teidän viisailenne, että Jumala on yksi" (monoteistisesta julistuksesta analyysia jakeen 34 yhteydessä).

Tämä *ὁμῶν-μεγάλα* on tekstissä ensimmäinen niistä kohdista, jotka tukevat McLayn näkemystä siitä, että Theodotionilla oli käytettävissään sekä proto-MT, että OG (Vanha kreikka, Septuagintan teksti), tai hän ainakin tunsi Septuagintan. Theodotionin kääntäjä teki käännöksensä kuitenkin itsenäisesti, käyttäen ajoittain hyväkseen Septuagintaa, varsinkin hankalissa kohdissa.⁴⁰ Koska Theodotionin tehtävänä on kääntää masoreettinen teksti, välistä jää pois mainittu tärkeä monoteistinen Septuagintan sisältämä juutalaisuuden kulmakivi, ja käännös on pieneltä osalta kompromissi käännettävän tekstin ja Septuagintan välillä.

Theodotion on jostain syystä jättänyt jakeen 33 alusta *merkit* ja *ihmeet pois*. Tämä näyttää Theodotionin omalta ratkaisulta, johon Septuaginta tällä kertaa ei vaikuta.

Theodotion käyttää toisinaan omaa harkintaansa tekstin muokkaamisessa, aina hän ei tähän mahdollisuuteen tartu. Vaikka Theodotion on selvästi jakeessa 33 pelkistänyt esitystään jättämällä toiston pois, Septuaginta kuitenkin sisältää kokonaisena masoreettisen tekstin fraasin *תְּהִי כְּמֶלֶךְ רַבְרָבִין* τὰ θαυμάσια αὐτοῦ *μεγάλα*, mutta Theodotionin tapaan *תְּהִי כְּמֶלֶךְ* *ihmeensä* puuttuu. Tämä on yksi niistä kohdista, joissa Septuaginta on lähempänä masoreettista tekstiä kuin Theodotion.

Eroja löytyy myös jakeen 33 lopun tulkinnassa, jossa pohjasana käännöksille on sama, tulkinta hiukan erilainen. Masoreettisen tekstin lause *מְלִכּוּתָהּ* *מְלִכּוּתָהּ* kääntyy Theodotionille *ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος* Septuagintan sisältäessä *τὸ βασίλειον αὐτοῦ βασίλειον εἰς τὸν αἰῶνα*. Seemiläisen pohjatekstin sana *מלכו*⁴¹ tarjoaa monimerkityksellisyydellään vapauksia kääntäjälle. Theodotionin on valinnut valtakuntaa kuvaavan sanan *βασιλεία*. Septuagintan näkökulma on hieman erilainen, siinä voidaan nähdä häivähdys kulttikeskeistä ajattelua.

⁴⁰ McLay 1996, 15. McLayn näkemykset ovat hiukan vaihdelleet. NETS:in Danielin esipuheessa hän sanoo Danielin 4-6 lukujen harvojen yhteneväisyyksien LXX:ssa ja TH:ssa johtuvan Septuagintan korruptoitumisesta Theodotionin mukaan.

⁴¹ Liljeqvist 2010, 591 merkitykset ovat: kuninkuus, hallitusaika, valtakunta, kuninkaskunta, *bē't malku*: kuninkaan linna, sekä *malkut* "nasha: ihmisten valtakunta.

Edeltävästi julistettiin Jumalan olevan yksi, sitten kuninkaan linnan, tai kuninkaan asumuksen βασιλειος toivotetaan säilyvän ikuisesti.⁴²

Septuagintan käännöstyöt alkoivat diasporajuutalaisten hepreankielentaidon heikennyttyä. Pyhien kirjoitusten vaalimisen lisäksi odotettiin temppelin uutta nousua. Joseph Fitzmayerin mukaan daavidilaisen dynastian traditio näkyy Danielin kirjassa.⁴³ Ehkä tuo eksiilin jälkeisen ajan dynastian loistoon puhkeamisen odotus heijastuu myös kääntäjän harkituissa sanavalinnoissa.

Neljännän luvun kertomus toimisi hyvin ilman kolmen jakeen doksologista perikooppiakin. Sekä Septuagintan, että masoreettisen tekstin ylistys-episodin "epäsopivuus" kertoo sen sekundäärisestä luonteesta. Korkeimman ylistys näyyttää olevan myöhempää traditiota, joka on löytänyt erilaiset paikkansa yhteiseen pohjatekstiin. Tukeudun tässä niiden tutkijoiden näkemykseen, jotka ajattelevat eri traditioiden (MT ja LXX) kehittyneen omaan muotoonsa yhteisestä pohjatekstistä materiaalia omiin järjestykseensä asettaen (esim. Henze ja Ulrich). Septuagintan kirjoittajan mielestä doksologia soveltuu paremmin loppuhuipennukseksi, kun taas masoreettisen tekstin kirjoittaja haluaa mukailla yleistä kirjeenkirjoittamismuotoa.

4.2 Tapahtumien alku Dan. 4:1-2

<p>4:1 ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ εὐθηνῶν ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθαλῶν. Minä, Nebukadnessar oleskelin rauhassa huoneessani ja kukoistin palatsissani. אָנָה נְבוּכַדְנֶצַּר שָׁלָה הָיִית בְּבֵיתִי וְרַעְנָן בְּהִילָלִי:</p> <p>4:2 ἐνύπνιον εἶδον, καὶ ἐφοβέρισέν με, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάραξάν με.</p>	<p>4:1 ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου τῆς βασιλείας Ναβουχοδονοσορ εἶπεν Εἰρηνεύων ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθηνῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου. Nebukadnessarin kuninkuuden kahdeksantenatoista vuotena hän sanoi:” Elin rauhassa talossani ja kukoistin vallassani.”</p> <p>4:2 ἐνύπνιον εἶδον καὶ εὐλαβήθην, καὶ φόβος μοι ἐπέπεσεν ἐπὶ τῆς κοίτης μου. ^aNäin unen ja säikähdin ja pelko</p>
--	--

⁴² Yleensä sana tarkoittaa kuninkaanlinnaa, mutta on Ut: puolella käytetty myös kuninkaallisuutta kuvaavana. 1. Piet. 2:9: βασιλειον ἱεράτευμα kuninkaallinen papisto.

⁴³ Fitzmyer 2007, 56–57. Fitzmyer käsittelee dynastia-ajatusta lähinnä משיח-sanon käyttöön liittyen. Septuagintan käännöksestä hän sanoo, että vain Tooraa alettiin kääntää 300 eKr. kukaan ei tiedä, milloin käännöstyö muun Vt:n osalta on suoritettu loppuun.

^a Näin unen joka pelästytti minut, ja unikuvat vuoteellani ^b sekä pääni näyt kauhistuttivat minut. תָּלַם חֲזִית וַיִּדְחֶלְגֵנִי וַתְּהָרִין עַל־מִשְׁכָּבִי וַחֲזִנִי רָאִשִׁי יִבְהֶלְגֵנִי: (pään näyt puuttuvat LXX:sta, neljä kertaa MT:ssä 4:2, 4:7, 10, 7:15)	hyökkäsi kimppuuni vuoteellani.
--	---------------------------------

4.2.1 Dan.4:1

Kerronta alkaa kuninkaan esittäessä ensimmäisessä persoonassa tarinaa. Septuagintassa on pieni johdanto: "Nebukadnessar sanoi", jonka jälkeen ensimmäinen persoona pääsee vauhtiin. Tällainen kuninkaaseen vahvasti fokusoiva tyyli löytyy Raamatun teksteistä Danielin lisäksi vain Esrasta.⁴⁴

Septuagintan teksti on ekspansoitunut alkuperäisestä kerronnasta lisäyksellä hallitusvuosien määrästä. Lisäyksellä viitataan Jerusalemin temppelin tuhoon ja nuhdellaan kuningasta (jae 19) juuri tapahtuneen tuhon jälkeisestä huolettomuudesta.⁴⁵ Jer. 52:29 on ilmaistu sama temppelintuhoamisvuosi, joten Septuaginta haluaa painottaa huolettoman levon sopimattomuutta, ja tapahtumien linkittymistä kuninkaan ansaittuun rangaistukseen.⁴⁶

Tällainen perustekstiä selittävä tapa, sekä teologiset kannanotot on hyvin tyypillistä targumille.⁴⁷ Mielenkiintoista onkin, että vaikka masoreettinen teksti on aramean kielinen, siitä ei hahmotu targumistisia piirteitä (koskee tutkimaani lukua 4), Septuagintassa targumistinen tyyli on kauttaaltaan havaittavissa. Analyysissa huomioin kohdat, joissa targumille tyypillistä tyyliä on havaittavissa.

"Nebukadnessar sanoi" selventää tekstiä, mikä on monesti Septuagintan tekstin kirjoittajan pyrkimys. Pohjatekstistä löytyviä kryptisiä kuvia pyritään avaamaan ja selventämään, jopa suoriin selityksin. Masoreettista tekstiä

⁴⁴ Davis 2012, 35. Esr. 1, 4:17-22, 6:1-12, 7:21-26. Lisäksi 4Q Naboniduksen rukous. Ensimmäinen persoona kerronta kuninkaan suulla on tuttua Assyrialaisista ja Babylonialaisista inskriptioista. Neo-Babylonialaisten inskriptioiden tyylistä mainitsee myös Collins 1993, 222.

⁴⁵ Davis 2012, 54.

⁴⁶ Collins 1993, 222; Henze 1999, 23-24.

⁴⁷ Harrington & Saldarini 1987, 5, 12.

muistuttavan⁴⁸ pohjatekstin ylimalkaiset määreet käännetään täsmällisiksi ilmaisuiksi kuten alaviitteessä luetelluissa neljännen luvun esimerkeissä.⁴⁹

Neljännen luvun tekstien kertomukset alkavat eri tavoin, tyyli kuitenkin jälleen yhtenäistyy kuninkaan elämän kuvailussa, ja yhteinen pohjateksti näkyy sanavalinnoissa.

Masoreettisen tekstin rauhaisa huolettomuus voi tarkoittaa sekä positiivista rauhaa, että negatiivista huolettomuutta. Septuaginta on valinnut sanaparin Εἰρηνέων ja εὐθηνῶν vastaamaan aramean ܐܠܝܢ ܐܠܝܬܐ (olin, oleskelin rauhassa) ja ܠܟܘܝܬܐ (kukoistin, menestyin). Septuaginta on hyödyntänyt ܐܠܝܬܐ- sanan myönteistä merkitystä. Kuningas nauttii yksiselitteisesti rauhastaan, sopien Septuagintan Nebukadnessarista antamaan loogisesti etenevän kuvaan: huoleton lepo, josta kuningas herätetään, rangaistus ja mielenmuutos.

Seemiläisestä pohjasanasta Septuaginta ja Theodotion ovat valinneet omien näkemystensä mukaiset vaihtoehdot. Theodotion on jättänyt selkeän rauhaan viittaavan sanan Εἰρηνέων pois ja kääntänyt kukoistuksen kahteen kertaan synonyymein εὐθηνῶν, εὐθαλῶν, ikään kuin korostaen kukoistuksesta nauttimista, rauhan puuttuessa. Theodotionin tulkinta rauhaisasta olotilasta ܐܠܝܬܐ (samasta juuresta kuin ܠܟܘܝܬܐ) εὐθηνέω kukoistaa, tarkoittaa viihtymistä, rentoa huolettomuutta ja kukoistusta⁵⁰, samoin kuin aramean ܐܠܝܬܐ.⁵¹ Rento huolettomuus ei Vanhan testamentin teksteissä suinkaan aina kerro hyvästä elämän tilanteesta. Tämä εὐθηνία ja ܐܠܝܬܐ olivat Hes. 16:49 mukaan syitä Sodoman tuhoon, samoin kuin ylpeys ja piittaamattomuus köyhiä kohtaan. Mielenkiintoinen sanayhteys ja kerronnallinen paralleeli, koska tarina kietoo Nebukadnessarin samankaltaiseen

⁴⁸ Tov 2008, 298 sanoo Septuagintan pohjatekstin olevan hyvin samankaltainen masoreettisen tekstin kanssa.

⁴⁹ a) MT:ssä Kuningas kukoistaa palatsissaan/temppelissään, LXX:ssa valtaistuimellaan 4:1, b) puun oksien mitta täsmentyy LXX:ssa 4:9, c) LXX:ssa seitsemän vuotta, MT:n seitsemän ajan sijaan 4:13, 29, d) LXX:ssa puun tuho ilmaistaan tapahtuvaksi yhdessä tunnissa, e) LXX:ssa puun jalka- ja käsikahleet 4:14, MT:ssä kahleet puun kannossa, f) MT: Daniel säikähti epämääräiseksi hetkeksi, LXX: tunniksi 4:16, g) puun tuhon syy selitetään vain LXX:ssa 4:19, tapahtuma eksplikoidaan Jumalan tuomioksi vain LXX:ssa 4:20, 25, h) LXX:ssa vanhurskaus täsmennetään almujen antamiseksi 4:24, i) LXX:ssa "halvan ihmisen" hallitus aika täsmennetään Nebukadnessarin hulluuden ajalle 4:28, 29, j) Nebukadnessarin valta palaa sinä epämääräisenä aikana MT:ssä, sinä päivänä LXX:ssa 4:33, k) LXX:ssa Nebukadnessarin uskontunnustusrukoukset luvun lopussa terottavat kääntymyksen selvyttä.

⁵⁰ Taylor 2009, 244.

⁵¹ Montgomery 1950, 226. Jer. 49:31 heprean ܐܠܝܬܐ "huolettomuus, lepo" vastaa aramean ܐܠܝܬܐ

huonon kaiun omaavaan huolettomaan lepoon, jota seuraavasta rangaistuksesta sittemmin selviäisi armahtamalla huono-osaisia. Theodotionin sanavalinta näyttää tarkkaan harkitulta. Hän on korvannut Septuagintan yksiselitteisesti rauhaa kuvaavan sanan, monesti negatiivista, itsestä huolettomuutta kuvaavalla εὐθυμία- sanalla.⁵² Tämä Theodotionin tulkinta selittää myös hänen käännöksensä jakeessa 24. Septuagintan kertomuksen εὐθυμία antaa myönteisemmän vaikutelman yhdistettynä rauhaan, jota kuningas tuntee.

Masoreettinen teksti הָלַץ הָיָה *oleskelin rauhassa* on vokalisoitu adjektiivi/passiivinen partisiippi + olla-verbi.⁵³ Passiivisen partisiipin ja olla-verbin yhdistämisellä voidaan ilmaista saavutettua, vallitsevaa olotilaa.

Pohjatekstin vokaaliton muoto suo mahdollisuuden ymmärtää הָלַץ-verbi joko aktiiviseksi tai passiiviseksi. Masoreetit ovat valinneet passiivisen vaihtoehdon, joka hyvin kuvaa aramealaista tyyliä ilmaista olosuhteita, mutta kreikan kääntäjät ovat valinneet arameassa tavallisemman aktiivinen partisiippi+olla-verbiyhdistelmän, joka arameaa vieraana kielenä lukevalle on luontevampi, Raamatun teksteissä useammin käytetty vaihtoehto.

Kreikan kääntäjien aktiivisen partisiipin käytön syynä voi olla myös toisenlainen lukutraditio. Heille kenties tutumpi tapa on noudattanut Derenburgin Codexistakin löytyvän Danielin kirjan osasen lukutapaa. Siinä Nebukadnessar nauttii rauhastaan aktiivisella partisiipilla הָלַץ⁵⁴

Theodotionin teksti sisältää miinuksen suhteessa sekä masoreettiseen tekstiin, että Septuagintaan, temppelin/palatsin tai valtaistuimen puuttuessa lauseen lopusta. Tämä vaikuttaa puhtaasti vahingolta, sana on jossain vaiheessa

⁵² Löysin Raamatusta BibleWorksin avulla 25 εὐθυμία-esiintymää. Usein sana liittyi negatiiviseen huolettomaan lepoon negatiivisessa valossa (Ps. 72:12, 122:4, Valitusvirret 1:5, Hes. 16:49). Kaksi kohtaa oli selkeästi tulkinnanvaraisia (Jer. 12:1, Dan. 4:4) Loput neljätoista kohtaa liittyi kuitenkin positiiviseen vaurauteen (Ps. 29:7, 67:18, 121:6, 7, 127:3, Job 21:9, 21:23, kreikkalainen Salomonin psalmi 1:3, Hoos. 10:1, Sak. 7:7, Jer. 17:8, Dan. Theodotion: 11:21, 24). Kaikki kuusi positiivista mainintaa Genesiksessä koskivat Egyptin viljavuuden runsautta (Gen. 41: 29, 31, 34, 47, 48, 53). Sana yhdistettynä tarinaan on siis ratkaisevaa merkityksen kannalta.

⁵³ Li 94. Li näkee aramealaisessa sanayhdistelmässä pluskvamperfektiivisen pyrkimyksen kuvailla tilannetta. Pluskvamperfekti ei välttämättä tuo uutta näkökulmaa tilanteeseen, ellei haluta tähdentää tilanteen olleen aktueili menneisyydessä. Li ei tässä yhteydessä käsittele mahdollisuutta joka löytyy sekä arameassa että syriassa: Passiivisella partisiipilla voidaan ilmaista jatkumoa, tilannetta tai olosuhteita jotka ovat alkaneet aiemmin, ja jatkuvat yhä.

⁵⁴ Strack 1921, 18*.

kopiointia jäänyt pois. Mahdollista on myös, että Theodotion ei ole halunnut mainita temppeliä⁵⁵ tässä yhteydessä, onhan Nebukadnessarin huolettomuus hänen käännöksissään sangen epäsuotavaa. Voi myös olla, että Theodotionin kääntäjä, samoin kuin Septuaginta joissain jakeissa, tulkitsee tarinan vahvasti makkabilaisaikaan koskevaksi, josta seurauksena temppeli ja Nebukadnessar olisivat sangen negatiivisen kaiun omaava yhdistelmä. Temppeli-sanasta olisi tässä yhteydessä syytä hankkiutua eroon.

Theodotion on hyvinkin saattanut assosoida palatsin suoraan temppeliksi myös siksi, että koko Danielin kirja alkaa kertomuksella Nebukadnessarista, joka ryösti Jumalan huoneen, ja vei sen astiat oman jumalansa huoneeseen. Jakeessa 26 Theodotionilla ei ole ollut ongelmia temppeli-sanalla, tästä lisää kyseisen jakeen analyysissa.

4.2.2 Dan. 4:2

Asiasisältöistä plussaa jakeessa ei ole, mutta masoreettisessa tekstissä on loppufraasi, joka Septuagintasta puuttuu. Davis sanoo koko fraasin וְהָרִין־הָיָה־עַל־מִשְׁכָּבִי וְחֻזְנִי רָאִשִׁי olevan masoreettisen tekstin plusmateriaalia.⁵⁶ Jos katsoo lauseita kokonaisuutena käännöksistä, näin näyttää todellakin olevan. Jos tarkastelee Septuagintan käännöstä sana sanalta, lähes koko jae on löydettävissä Septuagintasta. A-kohta on mukana käännöksessä, sen sijaan b-kohdasta eteenpäin on plussaa, וְחֻזְנִי רָאִשִׁי יְבַהֲלֵנִי

Unikuva-sanalla puuttuminen Septuagintasta on huomioitu tutkimuksessa. Asiaa voi lähestyä painottaen tyyliseikkoja, kuten James Montgomery, jonka mukaan וְחֻזְנִי רָאִשִׁי יְבַהֲלֵנִי täytyy nähdä lisäyksenä, jotta וְהָרִין־הָיָה *unikuvat* tuoma runollinen epätasapaino korjaantuisi. Montgomery sanoo *unikuva*-sanalla puuttuvan Septuagintasta, jonne sitä ei ole hyväksytty saastaisuuteen viittaavan

⁵⁵ Bible worksista löytämistäni seitsemästäkymmenestäkuudesta וְהָרִין־הָיָה-esiintymästä ainoastaan kahdeksan kohtaa voidaan tulkita palatsiksi. Näistä viisi kohtaa puhuvat Nebukadnessarin, tai Babylonian kuninkaan palatsista/temppelistä. Kahdeksan kohtaa, jotka on Kirkkoraamatussa käännetty palatsiksi ovat 2 Kun. 20:18, 2 Aikak. 36:7, Jes. 13:22, Jes. 39:7, Ps. 45:9, Snl. 30:28, Naah. 2:7 ja Dan. 1:4. Kaikki muut kohdat ovat temppelimerkityksessä.

⁵⁶ Davis 2012, 33. Pään näyt vuoteella esiintyy MT:n neljässä eri kohdassa: Dan. 4:7 וְחֻזְנִי רָאִשִׁי, Dan. 4:10 וְחֻזְנִי רָאִשִׁי, Dan. 2:28 וְחֻזְנִי רָאִשִׁי, Dan. 7:1 וְחֻזְנִי רָאִשִׁי. Dan. 7:1:n kohdalla pään näyt löytyvät myös Septuagintasta.

juurisanan ansiosta (hedelmöittyä, olla raskaana). Collins arvelee myös myöhemmän heprealaisen sanamerkityksen vaikuttaneen sen välttämiseen.⁵⁷

Sanan välttely voi olla syynä *unikuvan* puuttumiseen, mutta ajatus kohtaa vahvan haasteen kreikkalaisten tekstien valossa, koska itse asiassa sana sanalta tarkastellessa huomataan, että sana löytyy käännöksistä, mutta vastaavuus on erittäin mielenkiintoinen הָרַרִין kohdalla. Sekä Theodotionissa että Septuagintassa *unikuvien* sijaan on *pelätä*. Kääntäjien teksteissä Nebukadnessarin pelko on synonyymista, Theodotionilla ἐταράχθην, ja Septuagintalla φόβος.

Kääntäjien aramean kielen ymmärrys nousee valokeilaan, kun tarkastellaan, miltä הָרַרִין näyttää.⁵⁸ Sana unikuva on lähellä heprean חרדה, joka tarkoittaa *vavistusta, pelkoa*. Myös arabian "harra" tarkoittaa pelkoa⁵⁹

Visuaalisesti käsinkirjoitetusta *unikuvasta* tulee helposti heprean *pelko*, jos kolmas ja neljäs konsonantti *h* ja *r*-kirjain on huolimattomasti kirjoitettu. Kääntäjiä ei ole haitannut heprealainen sana aramealaisen tekstin keskellä, vaan ovat sujuvasti omaksuneet pelko-sanankäännöksiinsä.

Vaikka syynä ei olisikaan ollut heprealaisen sanan luoma visuaalinen harha, vaan myöhemmässä hepreassa esiintyvä "epäpuhtaaseen uneksimiseen" liittyvä termi, syy olisi joka tapauksessa heprean värjäämä ajatusmaailma.

Septuagintan kääntäjä (myös Theodotion, kuten toistuvasti tullaan huomaamaan) mitä ilmeisimmin hallinnut paremmin heprean kielen kuin aramean, koska sanan הָרַרִין heprealainen merkitys on ilmaantunut teksteihin.

Aramealaisen tekstin "*unikuvat vuoteellani*" ovat Septuagintassa "*pelko, joka kävi kimppuuni*". Ongelmana on siis *unikuvien* lisäksi prepositio על.

Prepositio על on joko ymmärretty verbijuuresta עלל mennä, tai preposition negatiivisen kimppuunkäymisen merkityksessä (ἐπέπρασεν) eikä ainoastaan sängyllä olemiseksi, kuten seemiläinen pohjateksti kertoo. Kreikkalainen kääntäjä hahmottaa tekstin eri tavalla kuin masoreettisen tekstin kirjoittaja, ja pohjalla

⁵⁷ Montgomery 1950, 227; Collins 1993, 222: tällä aramealaisella loitsuissa käytetyllä sanalla, jossa demonia käskettiin olla tulematta näkyihin päivällä, tai yöllisiin epäpuhtaisiin uneksimisiin, on seksuaalinen konnotaatio myöhemmässä hepreassa: Näin Ibn Ezra täsmentää: henkinen *harhor* ilman erityistä.

⁵⁸ McLay 1996, 9. Johdannossa luetellut kolme syytä Septuagintan sanavariantin erotessa masoreettisesta tekstistä. Sanan väärinymmärrys?

⁵⁹ Montgomery 1950, 227.

onkin täysin samanlainen teksti molemmilla, vaikka käännös ensisilmäyksellä antaa ymmärtää muuta. On kuitenkin erikoista, että sekä Theodotionin, että Septuagintan kääntäjät ovat kumpikin "lukeneet väärin" ja valinneet pelätä-sanan unikuvien sijaan. Theodotion on tässä hankalassa kohdassa hyödyntänyt Septuagintan tulkintaa, kuten McLay sanoo toisinaan olevan tyypillistä Theodotionille (sivu 14, viite 40). Septuagintan mukainen sanalisäys nähtiin jo analyysissä Dan. 3:32 (ὁμῶν).

Johdannossa mainitsin Lustin pohtimat kohdat, joiden hän arvelee kuvastavan Danielin targumista luonnetta. Unen näkemisen kuvaaminen osoittaa tutkijan mukaan tällaisia piirteitä. Targumit mielellään monikoivat sanoja, joiden Lust arvelee olleen heprealaisessa *Vorlagessa* yksiköllisiä Septuagintan tapaan. Lustin esimerkit ovat Dan. 7:1 ja 7:15, joissa sana ὄραμα on yksikössä LXX:ssä, monikossa MT:ssä.⁶⁰ Nämä esimerkkijakeet sisältävät saman *pääni näyt* MT:ssä, jotka LXX on vaihtelevin tavoin eri kohdissa kääntänyt (Th seuraa MT:tä). Dan 2:28 MT: רָאִיתִי חֲזֹנִים LXX: τὸ ὄραμα τῆς κεφαλῆς σου, Dan. 4:2: רָאִיתִי חֲזֹנִים LXX: ἐκάθευδον, 7:1: MT: רָאִיתִי חֲזֹנִים לְחִלָּה LXX: kääntänyt suoraan MT:n mukaan, jättäen חֲזֹנִים pois: ὄραμα εἶδε παρὰ κεφαλῇ, 7:15: רָאִיתִי חֲזֹנִים LXX: ἐν τῷ ὀράματι τῆς νυκτός. MT:n monikollisuus ja LXX:n yksiköllisyys siis ilmenevät jakeissa 2:28 ja 7:15 (ei 7:1).

Säännönmukaisuutta ei ole tarpeeksi targum-alkuperän osoittamiseksi. Käännökset ovat liian parafrastisia ja "omin sanoin" tehtyjä, jotta targumistin luoman tekstin voisi ajatella olevan kyseessä. Yhteyksien löytäminen onkin Lustin mukaan hankalaa, koska oletettua heprealaista *Vorlagea* ei enää ole olemassa.⁶¹

Jo tutkimuksen alkuvaiheessa, ensimmäisiä jakeita vertaillen huomio kiintyy tekstien erilaisiin painotuksiin. Meadowcroft sanookin olevan ilmeistä, että masoreettinen teksti ja Septuaginta ovat tallentaneet saman kertomuksen eri "teholla" eri tarkoituksiin.⁶² Toisinaan masoreettinen teksti tuntuu kertaavan asioita, joskus Septuaginta painottaa tunnetiloja kertomalla asioista monisanaisemmin kuin seemiläistä tekstiä tuottava kolleegansa. Kirjoituskieli ei

⁶⁰ Lust 2004, 6.

⁶¹ Lust 2004, 6.

⁶² Meadowcroft 1995, 31.

voi myöskään olla vaikuttamatta tyyliin, kuten aramealainen teksti monimutkaisine ilmaisuineen "yöllisistä pääni näyistä" taipuu usein luontevammin pelkäksi "unen näkemiseksi."

4.3 Daniel astuu näyttämölle Dan.4:3-6

<p>4:3 καὶ δι' ἐμοῦ ἐτέθη δόγμα τοῦ εἰσαγαγεῖν ἐνώπιόν μου πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος, ὅπως τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐνυπνίου γνωρίσωσίν μοι. Ja minulta asetettiin käsky tuoda eteeni kaikki Babylonin viisaat, jotta unen selityksen ilmoittaisivat minulle. וּמִנִּי שִׁים טַעַם לְהַנְעִלָה קְדָמִי לְכָל חֲפִימֵי בָבֶל דִּי־פֶשֶׁר קְלָמָא יְהוּדָעֻנִי. (vastaavuus: MT, LXX Dan. 2:2, 5:7)</p> <p>4:4 καὶ εἰσεπορεύοντο οἱ ἐπασιδοί, μάγοι, γαζαρηνοί, Χαλδαῖοι, καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπα ἐγὼ ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν μοι, Silloin saapuivat loitsijat, noidat, ennustajat, ja kaldealaiset ja unen kerroin heidän edessään. Mutta sen selitystä eivät ilmoittaneet minulle. בְּאִדּוּיִן עָלַיִן תְּרַטְמִינָא אֲשָׁפִינָא כְּשִׁדְיָא וְנִזְרִינָא וְקְלָמָא אָמַר אָנָּה קְדָמִיהוֹן וּפֶשֶׁרָהּ לֹא־מֵהוּדָעִין לִי: (vastaavuus MT, LXX 5:8)</p> <p>4:5 ἕως οὗ ἦλθε Δανιηλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλτασαρ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου, ὃς πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν ἑαυτῷ ἔχει, ὃς εἶπα Viimein tuli eteeni Daniel, jonka nimi on Beltesassar minun jumalani nimen mukaan, ja jossa on pyhien jumalien henki, (Th: Jumalan pyhä henki, jolle sanoin:) ja hänen edessään kerroin uneni. וַעַד אֲתָרִין עַל קְדָמִי דְּנִיְאֵל דִּי־שְׁמָהּ בִּלְטַשְׂצָר כְּשֵׁם אֱלֹהֵי וָדִי רִיחִי־אֱלֹהֵי קְדִישִׁין בֵּהּ וְקְלָמָא קְדָמוּהִי אָמַרְתִּי (MT, LXX 5:12, MT 5:14)</p> <p>4:6 Βαλτασαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπασιδῶν, ὃν</p>	<p>4:3-6 puuttuu, Danielin saapuminen LXX:ssa 4:15 4:15 καὶ ἀναστὰς τὸ πρωὶ ἐκ τῆς κοίτης μου ἐκάλεσα τὸν Δανιηλ τὸν ἄρχοντα τῶν σοφιστῶν καὶ τὸν ἡγούμενον τῶν κρινόντων τὰ ἐνύπνια καὶ διηγησάμην αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ ὑπέδειξέ μοι πᾶσαν τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ. Noustessani aamulla vuoteestani, kutsuin Danielin, viisaiden päämiehen ja niiden päällikön, jotka päättävät unista. Kuvailin unen hänelle, ja hän osoitti minulle koko sen merkityksen.</p>
--	---

<p>ἐγὼ ἔγνων ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν σοὶ καὶ πᾶν μυστήριον οὐκ ἄδυνατεῖ σε, ἄκουσον τὴν ὄρασιν τοῦ ἐνυπνίου, οὗ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ εἰπὼν μοι.</p> <p>”Beltesassar, loitsuntekijöiden päämies, jossa olen tiennyt olevan pyhien jumalien hengen (Th:Jumalan pyhän hengen), eikä mikään salaisuus ole liian vaikea sinulle. Uneni näyt jotka näin ja sen selitys kerro (Th:minulle)”.</p> <p>בִּלְטַשְׂאֲצַר רַב הַרְטֻמָּיָא דִּי אֲנֵה יָדַעְתִּי דִּי הִוִּי אֶלְהִיו קְדִישִׁין בְּדִּ וְכִלְרִז לֹא-אֲנִס לָךְ תְּזוּרִי (קְלָמִי דִּי-תְזוּרִית וּפְשָׁרָה אֲמַר: MT, LXX 5:11)</p>	
--	--

4.3.1 Dan. 4:3

Jakeet 3-6 puuttuvat Septuagintasta, niissä esitellään Danielin lisäksi hovin maagikoita, jotka epäonnistuvat unenselityksessään. Davis löytää useita hoviin liittyviä henkilöitä ja nimityksiä, joiden avulla masoreettinen kerronta luo puitteita Danielin esiintulolle. Septuagintasta nämä osaset puuttuvat, jossa Davisin mielestä Danielin persoona jääkin vaatimattomammaksi vahvan kontrastin puuttuessa.⁶³

Hovin tietäjäjoukko puuttuu kokonaan Septuagintan neljännessä luvusta, heitä ei mainita edes jakeessa 18, jossa Daniel astuu kuvaan.⁶⁴ Septuagintasta täysin puuttuvat tietäjät on Meadowcroftin mukaan osoitus siitä, että Septuagintan kirjuri ei joko halua nähdä Danielia yhtenä Babylonian viisaista, ja jättää joukkion pois, tai sitten Septuaginta on osoitus toisistaan riippumattomista, itsenäisesti kehittyneistä Daniel-kertomuksista.⁶⁵

Henze sanoo, että pohjalla olevat itsenäiset kertomukset on masoreettisessa tekstissä linkitetty yhtenäiseksi kertomukseksi käyttämällä luvun kaksi tapaa kertoa kuningas Nebukadnessarin toisesta unesta neljännessä luvussa. Näin siis

⁶³ Davis 2012, 34. הַרְטֻמָּיָא אֲשֶׁר בְּשָׂרָא וְגִזְרָא-הִוִּי-joukkio, בִּלְטַשְׂאֲצַר; Danielin hovi-nimi, רִיבְחֵלְהִין, קְדִישִׁין בְּדִּ וְכִלְרִז לֹא-אֲנִס לָךְ; loitsijoiden päämies, kaikki nämä hoviin liittyvät ja Danielin persoonasta kertovat elementit puuttuvat LXX:sta.

⁶⁴ Meadowcroft 1995, 32; Henze 1999, 27; Davis 2012, 34.

⁶⁵ Meadowcroft 1995, 33.

tietäjäjoukko marssitetaan kuninkaan eteen, kuten Danielin kirjan toisessa luvussa.⁶⁶

Olivier Munnich sanoo tämän Septuagintasta puuttuvan katkelman kohdalla, että Danielin vahvasti kuvattu henkilö masoreettisessa tekstissä on osoitus redaktorin työstä, jossa hän on kasvattanut Danielin hahmoa heroistiseen suuntaan Septuagintan alkuperäisemmästä *Vorlage*sta.⁶⁷

Munnich, samoin kuin Davis ja Meadowcroftkin keskittyvät siihen, että tietäjiä ei mainita. Miksi heitä ei mainita? Itse asiassa Septuagintassa Danielin heroistisuus korostuu häkellyttävällä tavalla juuri masoreettisen tekstin Danielin esiin kutsumista verrattaessa Septuagintan vastaavaan. Masoreettisen tekstin kuningas kutsuu ensin *kaikki* tietäjänsä, kertoo unensa heille ja pyytää vastausta (Dan. 4:4). Kun salaisuus ei selvinnyt, on pakko kaikkein viimeiseksi יְעֲדֵךְ אֱלֹהִים kysyä myös Danielin mielipidettä. Davis huomioi, että teksti antaa ymmärtää, että kuningas ei edes kutsunut Danielia paikalle, voi olla että tämä tuli paikalle omasta aloitteestaan.⁶⁸

Davisin ajatus siitä, että Danielia ei edes kutsuttu paikalle saa juonellista tukea luvun viisi tapahtumista. Kuningas Belsassar kutsui tietäjänsä selittämään näkyä muistamatta edes Danielin olemassaoloa. Kuningataräiti käy muistuttamassa kuningasta tuosta viisaasta miehestä, jossa on pyhien jumalien henki (Dan 5:11) J. Lust huomioikin lukujen neljä ja viisi vahvan linkityksen masoreettisessa tekstissä, tämä yhteys puuttuu Septuagintasta (sivu 31, alaviite 89).

Septuagintan kuninkaan usko Danielin kykyihin on silmiinpistävää (LXX jae 15). Heti aamunkoitteessa, heti sängystä noustuaan τὸ πρῶτον kuningas kutsuu ainoastaan Danielin paikalle. Hän näyttää tietävän, että nyt eivät omat tietäjät auta, tarvitaan sankaria, Danielia. Danielin heroistisuus ja kuninkaan luottamus tämän kykyihin voidaankin nähdä Septuagintan ominaisuutena, ei niinkään masoreettisen tekstin. Havainto oli yllättävä tutkimusten valossa, jotka keskittyvät masoreettisen Danielin heroistisuuden kuvaamiseen. Tässä tekstin miinuksessa

⁶⁶ Henze 1999, 27.

⁶⁷ Munnich 2012, 3.

⁶⁸ Davis 2012, 49.

kuulua myös Septuagintan kirjoittajan tieto pohjatekstin tapahtumista. Hänelle tietäjät ovat jo tuttuja, ja joukon esiin tuominen ei enää selvennä mitään, Danielin suuruus on jo tiedossa, eikä kirjoittaja liitä mukaan babylonialaisen kuninkaan näkökulmaa masoreettisen tekstin tapaan. Tovin näkemys Septuagintan pohjatekstiä toisinaan karsivasta otteesta sopisi tähän hyvin.

Kyseessä on myös masoreettisen tekstin kirjoittajan, hurskaan juutalaisen ankara kannanotto babylonialaista kuningasta vastaan. Kuningas kuvataan vankasti oman jumalansa palvelijaksi, vasta viimeiseksi turvataan juutalaiseen yhden Jumalan palvelijan apuun. Septuagintasta puuttuvan jaeryppään perimmäinen tarkoitus onkin asettaa Nebukadnessar omiin kehyksiinsä, ei niinkään korostaa Danielin erinomaisuutta.

Näin tekstin yksityiskohtia tarkastellessa teoriat eivät olekaan enää niin selkeitä. Masoreettinen teksti ei näytäkään kaikilta osin olevan Danielia korostava, eikä Septuaginta tunnu aina fokusoivan kuninkaan mielen liikkeisiin. Tällainen epäselkeys ja asioiden "sekoittuminen" kertovat osaltaan tekstien polveilevasta ja monikerroksisesta kehityksestä nykyisiin muotoihinsa. Munnichin ajatus masoreettisesta lisäyksestä on sikäli looginen, että masoreettinen teksti todellakin toimisi sujuvasti ilman jakeiden 3-6 plusperikooppia, koska jakeessa kaksi Nebukadnessar kertoo nähneensä unen, ja jakeesta seitsemän alkaa kertomus unesta.

Myötäillen tämän perikoopin kohdalla Tovin linjaa, koska perikooppi ei sellaisenaan voi olla irrallinen lisäys Septuagintan *Vorlageen*, sillä silloin kertomuksesta puuttuisi Danielin tuominen unenkerrontatilanteeseen. Kuningas vain pyytäisi tätä selittämään unensa, ikään kuin hän olisi ollut paikalla koko unen näkemisen ajan. Näin ei Septuagintankaan kertomuksen juoni etene, siinä kuningas kutsuu Danielin paikalle (jae 15).

4.3.2 Dan. 4:4

Masoreettisen tradition pohjatekstin kielestä ei tässä jakeessa ole epäselvyyttä, kerronta on tyypillisen aramealaista. "*Käskyn asettaminen*" mainitaan 17 kertaa

Raamatun arameankielisissä osissa.⁶⁹ Tässä jakeessa käskyn asettaminen tapahtuu tyypillisen etäännyttävästi passiivissa מִן־עַל־יְמֵי מִנּוּלְתָּא *minulta asetettiin käsky*. Sanatarkan kääntämisen ansiosta aramea on nähtävissä myös Theodotionin kreikkalaisessa tekstissä καὶ δι' ἐμοῦ ἐτέθη δόγμα.

Theodotionin käännöstarkkuus ilmenee myös Th:n Raamatunkäännöksen luonteenomaisessa tavassa translitteroida sanoja. Tästä tavasta ei kuitenkaan voi vetää suoria johtopäätöksiä Th-Danieliin, koska kääntäjää ei ole identifioitu yhdeksi ja samaksi henkilöksi.⁷⁰ Dan. 4:3 kuninkaan asettaman käskyn tuloksena paikalle saapuivat myös מְלָכִים. Sanan kohdalla herää kysymys kääntäjän arameantaidosta, koska hän translitteroi suoraan γαζαρηνοί. Sanan kaikki neljä esiintymää on translitteroitu Theodotionissa.⁷¹ Tov sanoo translitteroitujen sanojen usein johtuvan juuri siitä, että kääntäjä ei tiedä niiden merkitystä.⁷² Tov erottelee käännettävästä kielestä kohdekieleen siirtyneet "samanasuiset" sanat seuraavasti: a) *Lainasanat*, jotka on hyväksytty kreikan käyttökieleen seemiläisistä kielistä, b) *homofoniset* (engl: Homophony), ääntämyksen mukaisesti transkriboitu, mutta merkitys eroaa, sekä c) *translitteroinnit*, joissa seemiläinen sana kirjoitetaan kreikkalaisin kirjaimin.⁷³

Sanan γαζαρηνοί ollessa kyseessä, vaihtoehto c on sopivin. Jos kyse olisi hyväksytystä lainasanasta, se olisi jäänyt elämään kreikan kieleen. Ehkä näin onkin, mutta tutkimuksessa ei mainita muita tekstejä, joista sana löytyisi. Danielissa seemiläinen sana on suoraan siirretty kreikkalaiseen tekstiin.

Nyt arameankielen valta-aseman hiivuttua, ja sen *lingua franca*- aikakauden mentyä, kääntäjällä ei ole ollut tietoa kaikista kielen yksityiskohdista. Tekstin kehittymistä ajatellen voi hoviin liittyvien sanojen ajatella kuuluvan varhaisempaan kerrostumaan⁷⁴, joka ei enää kääntäjille ollut elävää, arkipäiväistä tekstiä. Esimerkki tällaisesta vanhasta, transkriboidusta hovinimikkeestä

⁶⁹ שמ"ט ja טעמ"ט-sanayhdistelmien määrä on laskettu Bible Works-ohjelman avulla. Esiintymät Esrassa ja Danielissa. Esra 4:19, 21, 5:3, 13, 5:17, 6:1, 3, 8, 11, 12, 7:13, 21, Dan. 3:10, 12, 29, 4:3, 6:27.

⁷⁰ Tov 1999, 501–502.

⁷¹ Sana on transkriboitu kreikkaan 8 kertaa Danielissa, LXX: Dan. 2:27, 5:7, 8, Th: 2:27, 4:7, 5:7, 11, 15 (lista BibleWorksista).

⁷² Tov 1999, 204–205.

⁷³ Tov 1999, 166. Tarkemmin näihin kolmeen kohtaan voi perehtyä sivuilla 167–177.

⁷⁴ Jos Theodotion kääntää pre-makkabilaisajalla kirjoitettua tekstiä ensimmäisellä kristillisellä vuosisadalla, kielen täydellisen hallinnan puutteet ovat ymmärrettäviä.

Theodotionin tekstissä löytyy myös Dan. 1:3, jossa פְּרִתְמִים on φορθομιν.⁷⁵ Jos Theodotionin kääntäjä tuolloin olisi nähnyt, tai noteerannut Septuaginta-kollegansa ἐπιλέκτων -käännöksen,⁷⁶ se olisi ollut hänelle suureksi avuksi. Huomionarvoista on, että Septuagintan kääntäjä tässä hepreankielisessä tekstiosuudessa hallitsee pohjatekstinsä ja hahmottaa sanan merkityksen (tosin kyseessä on hepreaan kulkeutunut vanha-iranilainen lainasana). Harvinaisen sanan kohdalla kääntäjä ei haparoi, kuten toisinaan arameankielisessä Danielissa. Kyseessä voi tietenkin myös olla toinen kääntäjä kuin luvun neljä kohdalla.

4.3.3 Dan. 4:5-6

Tekstin jatkuessa masoreettinen teksti ilmaisee aramealaisittain luontevasti Nebukadnessarin kertovan unen *Danielin edessä*. Kertomus etenee siis tyypillisen aramealaisen hovikaavan tapaan.

Theodotion luopuu kankeasta *edessäpuhuminen* -kaavasta kertoen pelkistetysti Nebukadnessarin sanovan: *jolle kerroin*. Myös Septuagintassa kuningas kertoo kuvailleen unen Danielille, ilman hovikaavaa.

Nebuadnessarin toteamus Danielista, jolla on רוֹחַ אֱלֹהִים קְדִישִׁים בָּהֶם löytää intertekstuaalisen vastaavuuden Gen. 41:38. Egyptin faarao käyttää Joosefista samanlaista ilmaisua *mies, jossa on Jumalan henki*.⁷⁷

Danielin luvussa 4, sekä jakeessa viisi, että kuusi Theodotion on kääntänyt fraasin yksikössä πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν σοὶ *Jumalan pyhä henki sinussa*. Theodotion on seurannut tarkasti sanajärjestystä, vaikka lopputulos ei sitten masoreettisen tekstin ajatusta kohtaakaan, joka kuuluu *pyhien jumalien henki hänessä*.

Tämä lause on toinen kohta, johon Munnich vetoaa sanoessaan masoreettisen tekstin kasvattaneen Danielin heroistisuutta ja voimaa, joka viittaa Jumalan voimaan.⁷⁸ Viittaako se Jumalan voimaan? Argumenttia on syytä hieman tarkastella.

⁷⁵ Van der Toorn 2001, 39. Tämä vanha persialainen *fratama*-sana tarkoittaa *ensimmäistä, johtavaa*.

⁷⁶ Taylor 2009, 222. Tarkoittaa valittua, Septuagintan käännös on hiukan sovellettu persialaismerkityksestä.

⁷⁷ Vatstaavuus ei ole aivan tarkka, kuten seuraavan analyysin tuloksena huomaamme.

⁷⁸ Munnich 2010, 3.

Yksikköön kääntäminen tuntuu luontevalta heprean ymmärtämisen pohjalta, silloin kyseessä todella olisi Jumalan voima, mikä johtaa myös Montgomeryn johtopäätökseen, että ilmaisu ei ole Danielissa polyteistinen kannanotto.

Monikollinen vastaavuus Jahven epiteetille löytyy esimerkiksi Joos. 24:19

הוא כִּי־אֱלֹהִים קָדְשִׁים הוּא *sillä hän on pyhä Jumala.*⁷⁹

Montgomery viittaa hepreankieliseen Joosuan kirjan tekstiin.

Aramealaisessa Targumissa kyseinen fraasi ja sen monikollisen näköinen heprealainen muoto on Joos. 24:19 käännetty yksiköksi הוּא אֱלֹהֵי קָדְשֵׁךָ *sillä hän on pyhä Jumala.* Septuagintan kreikan kääntäjä on myös kääntänyt Joosuan jakeen yksiköllä θεὸς ἅγιός ἐστιν, joten hänkin on ollut tietoinen heprealaisesta käytännöstä ja kääntänyt suoraan selventävästi yksiköksi omalla kielellään.

Theodotionin yksiköllisen ajattelun tässä Danielin jakeessa täytyy johtua heprean kielen vaikutuksesta, koska kautta linjan Nebukadnessaria negatiivis-sävytteisesti kuvaava käänнос ei varmastikaan laittaisi kuninkaan suuhun toteamusta Jumalan pyhästä hengestä. (Negatiivisuudesta esimerkkejä 4:1 וְשִׁלְהָ / εὐθηνῶν, sekä 4: 24 תְּהֵינָה אַרְבָּה לְשִׁלְהָךְ / ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασίν σου ὁ θεός, tästä persoonallisesta käännosratkaisusta analyysia jakeessa 24).

Masoreettinen teksti korostaa Danielin periksiantamatonta uskollisuutta

Jumalaansa kohtaan, muttei koskaan kuitenkaan painota kuninkaan juutalaisuskonnolle uskollista asennetta.

On varmasti aiheellista selvittää aramealaista tapaa käyttää Jumala-nimeä, seuraavassa ekskurssi sanasta אֱלֹהֵי:

Danielin kirjassa aramean אֱלֹהֵי monikkomuotoisena esiintyy kahdeksan kertaa.⁸⁰ Näistä kohdista seitsemään sopii paremmin monikollinen ajattelu, ainoastaan 3:25 on tulkinnanvarainen. Oliko tulisen pätsin neljäs hahmo בְּרִאֲלֵהֵי *jumalan pojan* kaltainen, vai *jumalien pojan* kaltainen? Kirkkoraamattu -92 on tulkinnut yksiköksi *jumalolento*⁸¹, tämä käänнос on perusteltu, koska *poika* on edelleen yksikössä, mutta masoreettisen tekstin antaman Nebukadnessar- kuvan perusteella voi myös sanoa, että kuningas vertaa hahmoa *jumalien poikaan*.

BibleWorks ohjelman avulla tutkin Vanhan Testamentin 2602 אֱלֹהֵי-esiintymää. Targumit eivät koskaan käännä tätä monikollista Jumalan nimeä aramean monikollisella

⁷⁹ Montgomery 1950, 225.

⁸⁰ Monikkomuodot: Dan. 2:11, 47, 3:25, 4:5, 6, 15, 5:11, 14. Kaikkiaan Jumalan yksiköllinen אֱלֹהֵי-nimi löytyy Danielista 42 kertaa.

⁸¹ Kirkkoraamattu käänнос 1992.

אלהיך st. absolutuksella. Aramean monikko on käytössä vain silloin, kun kyseessä todellakin on monta jumalaa, esimerkiksi "*jumalien* Jumala" Ps. 95:3, ja Deut. 10:17. Arameaksi heprean אלהים saa yleensä jonkin tetragrammin lyhenteen: יהי, יי, יי, יי, tai Jumalan "sijaisnimen" מִיָּמְרָא (puhe, sana), דחלה (pelko, jumaluus), sekä yksiköllisen sanan, *Jumala* א / אלה.⁸² Kun puhutaan muiden kansojen epäjumalista, tällöin käytetään selittävästi jumala-sanana sijaan *kansojen synty, virhe* טעוֹת עַמֵּיָא.

Targumit eivät siis käännä אלהים-sanaa oman kielensä monikoksi, mutta lainaavat usein suoraan heprealaista אלהים-sanaa.⁸³ Tällöin on yleensä kyse fraasista *Herra, Jumala* "jahve elohim".⁸⁴

Danielin 4:6 fraasin voidaan siis hyvällä syyllä sanoa olevan polyteistinen kannanotto, jos ajattelun taustalla on heprea, harhaudutaan helposti pois tekstin välittämästä informaatiosta.

Bob Becking pohtii רִיחַ אֱלֹהִים קְדִישִׁים - fraasia ja päätyy samankaltaiseen lopputulemaan: sekä yksiköllinen, että monikollinen ambivalentti asetelma toimii hyvin tekstin kannalta. Yhteen Jumalaan uskova "pro-Jahve"- kirjailija kertoo hovin jäsenistä, jotka eivät kannata monoteismia.⁸⁵ Juutalaisten pyhiin kirjoituksiin perehtynyt lukija tiesi, että רִיחַ אֱלֹהִים ei juutalaiselle ole polyteistinen ilmaisu, mutta Babylonian kuninkaan suusta se viittaa moniin jumaliin.⁸⁶ Becking huomioi edelleen, että kuningas Dareioksen puhuessa Danielin (ja Israelin) Jumalasta, käytössä on yksikkömuoto (Dan. 6:17, 21).⁸⁷

Luvussa kaksi Nebukadnessarin Israelin Jumalaa ylistävässä loppuhuipennuksessa käytössä on niin ikään yksiköllinen Jumala-sana (Dan. 2:47).

⁸² Arameankielisen Esran luvuissa 4:8-6:18 ja 7:12-26 sana *Jumala* esiintyy usein. Luvussa 4 *Jumala* mainitaan kerran, mutta luvun 5 seitsemässätoista jakeessa 12 kertaa, Luvun 7 viidessätoista arameanlielisessä jakeessa 13 kertaa, kaikki esiintymät ovat yksikössä א / אלה.

⁸³ Peräti 347 kertaa *Herra, Jumala-fraasissa* esiintyy heprean mutoinen transkriboitu יהוה אלהים joka on joko koko fraasina suoraan transkriboitu יהוה אלהים (esim. Ps. 84:9), tai yleensä אלהים yhdistettynä johonkin tetragrammin lyhenteeseen יהי / יי / יי / יי.

⁸⁴ Ilman *Herra, Jumala-fraasia*, heprean אלהים on lainattu 14 kertaa targumeihin.

⁸⁵ Becking 1993, 517.

⁸⁶ Collins 1993, 222, pitää selvyytenä, että Nebukadnessarin suuhun laitettuina sanat tarkoittavat juuri polyteististä ilmaisua. Li 2009, 27: רִיחַ אֱלֹהִים קְדִישִׁים - fraasin myös Li kääntää monikoksi, samoin kuin Davis 2012, 34.

⁸⁷ Becking 1993, 516. Dan. 6:8 kuninkaallisessa säädöksessä on myös yksikkö, jossa "mitä tahansa jumalaa" rukoileva ihminen tulisi heittää leijonien luolaan. Yksikkömuotoon "lipsauttaminen" on luonnollista tässäkin. Kertoja oikoo hiukan, ja paljastaa juonittelijoiden selkeän päämäärän. Tietty yhden tietyn Jumalan palvelija tuli saada ansaan. Tarinan kannalta ei olekaan oleellista, mitä muita jumalia palvellaan. Hallitusmiehiä kiinosti vain Danielin tuho, joka rukoili yhtä אלה.

Theodotion ymmärtää fraasin heprean mukaisesti, juutalaista ajatusmaailmaa mukaillen. Septuaginta vie ajatuksen vielä pidemmälle, voidaan ajatella jopa kristillisen teologian vaikutusta luvussa viisi (Dan. 5:11), jossa samainen aramealainen fraasi רִיחַ אֱלֹהִים קְדִישִׁים בֶּה toistuu. Dan. 5:12 Septuaginta sanoo Danielilla olevan πνεῦμα ἅγιον, korostaen tämän "pyhyyttä".

Fraasi on luonnollisesti kiehtonut tutkijoita, J. Lust huomioi, että *pyhien jumalien henki* esiintyy vain masoreettisessa tekstissä. 5:11, sekä 4: 5, 6, 15. Septuagintasta täsmällistä vastaavuutta ei löydy. Ainut synonyyminen määre löytyy LXX:n 5:12 lisäksi kohdasta 6:4.⁸⁸ Lust perustelee vastaavuuden puuttumista sillä, että Septuagintan *Vorlage*sta ei *pyhien jumalien henkeä* ole löytynyt, Septuagintan Vorlagen kääntäjä ei löytänyt lukemastaan tekstistä liitosta kyseisen fraasin suhteen neljännen ja viidennen luvun välillä. Viidennen luvun plussat ovatkin osoitus redaktorin pyrkimyksistä linkittää kertomus yhtenäiseksi. Masoreettisen tekstin 4-5 kytköksiä ei löydy Septuagintasta, joka sen sijaan linkittää luvut 5-6.⁸⁹

Lust tarkastelee fraasia kokonaisuutena, puuttumatta kääntämisen yksityiskohtiin. Yksinkertainen ja looginen selitys *pyhien jumalien hengen* puuttumisesta Septuagintasta voi olla juuri kielellinen näkökulma. Yhteisessä arameankielisessä pohjatekstissä on ollut fraasi monien jumalien hengestä. Kreikan kääntäjät eivät ole hahmottaneet polyteistisuutta, joka fraasiin kätkeytyy, vaan ovat tulkinneet heprean tuntemuksen ja juutalaisuuden pohjalta Danielissa olleen *Pyhän hengen/Jumalan pyhän hengen*, joka kreikan teksteissä sitten toistuu.

Tässäkin masoreettinen teksti ja Septuaginta edustavat täysin erilaisia tekstitraditioita. Masoreettisen tekstin babylonialainen näkökulma piirtyy selkeästi, kun taas Septuaginta esittää asiansa juutalaisesta näkökulmasta.

Ulrichin, Collinsin, Henzen ja McLayn ajatus yhteisestä pohjatekstistä muokkautuneista erilaisista tekstitraditioista vaikuttaa monin paikoin sopivalta Danielin kirjan neljänteen lukuun.

⁸⁸ Lust 1993, 40.

⁸⁹ Lust 1993, 39–40. Yhteenlinkittämispyrkimys on selkeästi nähtävillä myös laajasta masoreettisen tekstin plussasta, joka referoi neljännen luvun tapahtumia. Dan 5:18:22.

Neljännän luvun jakeessa 6 Danielia kutsutaan Nebukadnessarin jumalan, Beltesassarin mukaan. Tämä nimi on tuttu muualta Danielin kirjasta myös Septuagintalle, jossa se mainitaan kolmesti Danielin nimenä.⁹⁰

Perikoopin tarkkaan käännetty Theodotionin teksti eroaa vain yhdessä kohtaa masoreettisesta tekstistä, joka etenee: "*Uneni näyt jotka näin*" *וְנִיְנִי נִיְנִי* *וְנִיְנִי* *וְנִיְנִי* jonka Theodotion on kääntänyt sanat tarkasti, joskin yksikössä ja unen ilman persoonasuffiksia: "*Unen näky jonka näin*" *τὴν ὄρασιν τοῦ ἐνυπνίου οὗ εἶδον*.

Theodotion kääntää tarkasti masoreettista tekstiä, mutta käyttää kuitenkin yksiköllisiä ilmaisuja. Tämä herättää kysymyksen liittyen kielellisiin ilmaisuihin. Lust sanoo, kuten aiemmin mainitsin sivulla 21, että Targumit mielellään monikoivat sanoja, jotka ovat olleet heprealaisessa *Vorlagessa* yksiköllisiä Septuagintan tapaan. Onko yksiköllisyys siis osittain kielen ilmaisuun liittyvä tapa, joka voi löytyä kreikastakin, ilman heprealaista pohjatekstiä? Monikollisuus arameassa ei olekaan ainoastaan Targumin erityispiirre, vaan kielen erityispiirre. Miksi Theodotion muuten ajattelisi yksiköllisesti tässä kreikaksi?

Muuten sanatarkasti ja samassa järjestyksessä käännettyyn jakeeseen Theodotionin tekstistä löytyy ylimääräinen imperatiivi *ἀκουσον*. Hänen käännöksensä kuuluu: "*Kuule unen näky jonka näin..*"

Pohjatekstistä poikkeavaan imperatiiviin mahdollisena ratkaisuna John Collins pitää aramean korruptoitumista, jolloin *וְנִיְנִי* olisi korvannut alkuperäisen imperatiivin *וְנִיְנִי* "ota huomioon, noteeraa."⁹¹ *וְנִיְנִי*-muoto esiintyy seuraavassa jakeessa, josta assimilaatio olisi saattanut ilmaantua. Imperatiivi *וְנִיְנִי* on tuttu arameankielisistä Elefantinen papyruksista ja Behistun kirjoituksista.⁹² Collinsin päättely olisi loogista, jos Theodotion olisi kääntänyt sanan *וְנִיְנִי* imperatiiviksi. Tämä on kuitenkin mahdotonta, ellei Theodotion ole erehdyksessä kääntänyt sanaa kahteen kertaan. Käännöksen sanatarkassa vertailussa huomaamme, että kreikan imperatiivi on täysin ylimääräinen sana muutoin tarkasti käännettyssä tekstissä. *וְנִיְנִי* on käännettynä aramealaisen tekstin mukaisessa genetiivirakenteessa *uneni näyt/unen näyt*.

⁹⁰ Dan. 1:7, 2:26 sekä 10:1

⁹¹ Collins 1993, 226.

⁹² Collins 1993, 223.

Sana יִצְחָק on masoreettisen tekstin kirjoittajalle tuttu. Täsmälleen samanlaisessa st.cstr-muodossa se esiintyy Danielissa peräti kaksitoista kertaa.⁹³ Imperatiivina se ei esiinny kertaakaan.

Aramean korruptoitumisen vaihtoehtona on kreikkalaisen imperatiivin esiintyminen alkuperäisessä *Vorlagessa*. Näin toisen luvun kaava toistuisi: Daniel tietäisi kertomattakin kuninkaan unen, ja selityskin seuraisi.⁹⁴ Kontekstiin imperatiivin tarkoituksellinen poisjättäminen ei kuitenkaan tuo haluttua efektiä, koska jo edeltävässä jakeessa (5) kuningas sanoo, että kertoi unen Danielille, mutta vasta jakeessa 7 hän alkaa kertoa sitä. Hiukan sekavasti redaktoitunut kertomus herättävää yhä uusia kysymyksiä. Jos masoreettinen teksti on jättänyt pois imperatiivin, mistä se on ilmaantunut Theodotionille joka kääntää masoreettista tekstiä? Septuagintastahan lause puuttuu. Jos Theodotion on katsonut proto-masoreettista tekstiä, jossa imperatiivi on ollut, silloin masoreettisesta tekstistä on jossain erittäin myöhäisessä kopiointivaiheessa tipahtanut/tiputettu imperatiivi pois.

Kuudennen jakeen lopussa Theodotionilla on jälleen selventävä εἰπὼν μοι, aramean kehottaessa pelkällä imperatiivilla ܡܕܝܢܐ. Samankaltainen selventävä lisäys löytyi jakeesta 3:32 ὁ μὴν. Ehkä selventävät apusanat ovat kääntäjien painotuksia, jotta kuninkaan varmasti ymmärretään puhuvan juuri kirjeen vastaanottajille (Th 3:32, LXX 3:34), sekä minulle, kuninkaalle (Th: 4:6, LXX 4:15), eikä vain yleensä puhumista.

4.4 Unen puun kuvaus Dan. 4:7-9

4:7 ἐπὶ τῆς κοίτης μου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ πολὺ. Pääni näyt (Th:sta puuttuu)vuoteellani näin, ja katso puu oli keskellä maata ja	4:7 ἐκάθειδον καὶ ἰδοὺ δένδρον ὑψηλὸν φυόμενον ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ὄρασις αὐτοῦ μεγάλη, καὶ οὐκ ἦν ἄλλο ὅμοιον αὐτῷ. Olin unessa ja katso, korkea puu kasvoi maasta. Se näytti valtavalta, eikä ollut
---	---

⁹³ Dan. 2:19, 28, 4:2, 6, 7, 10, 7:1, 2, 7, 13, 15, 20. Septuaginta ja Th vaihtelevat kreikkalaista vastinetta itsenäisesti. Käännösvaihtoehdot, joita on käytetty, ovat BibleWorksin mukaan: 2:19 LXX+ Th ὄραματι, 2:28: LXX ὄραμα Th ὀράσεις, 4:2 (5): LXX puuttuu Th ὀράσεις, 4:6: LXX puuttuu(vastaavuus Dan. 4:15(18) ἐνύπνιον) Th ὄρασιν, 4:7(10): LXX ἐκάθειδον Th ἐθεώρουν, 4:10 (13): LXX ἐθεώρουν Th ὄραματι, 7:1: LXX ὄραμα, Th ὀράσεις, 7:2: LXX ἐθεώρουν Th ὄραματί, 7:7: LXX ὄραματι, Th ἐθεώρουν, 7:13: LXX+ Th ὄραματι, 7:15: LXX ὄραματι Th ὀράσεις, 7:20 LXX πρόσοψις Th ὄρασις.

⁹⁴ Munnich 2012, 5. Munnich löytää neljännestä luvusta juuri toisen luvun toistoa

<p>sen korkeus oli suuri. וַיִּזְנוּ רֵאשֵׁי עַל־מִשְׁכְּבֵי חֲזָה הָיִית וְאֶל־אֵלֶּךָ בְּגֹאֵ אַרְעָא וְרוֹמָה שְׂגִיָּא:</p> <p>4:8 ἐμεγαλύνθη τὸ δένδρον καὶ ἴσχυσε, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἔφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ κῦτος αὐτοῦ εἰς τὰ πέρας πάσης τῆς γῆς· Puu kasvoi ja vahvistui, ja sen korkeus ulottui taivasiin, ja se näkyi (Th: sen holvi) koko maan ääriin asti. רָבָה אֵילָנָא וַתִּקַּף רֹמָהּ יִמְטָא לְשִׁמְשִׁיחַ הַחַיִּית לְסוּף קָל-אַרְעָא:</p> <p>4:9 τὰ φύλλα αὐτοῦ ὥραϊα, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πάντων ἐν αὐτῷ· καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατῴκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σὰρξ. Sen lehvästö oli kaunis ja hedelmänsä suuret ja siinä oli ravintoa kaikille. Sen alla etsivät suojaa kedon eläimet ja sen oksilla asuivat taivaan linnut ja kaikki liha sai siitä ravintonsa. עֲפִיָּה שְׁפִירָא וְאִנְבָּה שְׂגִיָּא וּמִזֹּן לְכָל־אֲבָהָה תַּחְתּוּהִי תִּטְלַל חֵינֵת בְּרָא וּבְעִנְפֶיהָ יִדְרוּן צִפְרֵי שְׁמַיָּא וּמִגְדָּה יִתְזַן כָּל־בִּשְׂרָא: (lehvästö esiintyy kolme kertaa MT:ssä Dan. 4:9, 11, 18, ei kertaakaan LXX:ssa)</p>	<p>toista sen kaltaista.</p> <p>4:8 καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ μεγάλη· ἡ κορυφή αὐτοῦ ἤγγιζεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ κῦτος αὐτοῦ ἕως τῶν νεφελῶν πληροῦν τὰ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐν αὐτῷ ὥκουν καὶ ἐφώτιζον πᾶσαν τὴν γῆν. Se näytti valtavalta, ja sen latvus ulottui taivaaseen saakka, ja sen holvi pilviin asti, täyttäen kaiken taivaan alapuolella. Aurinko ja kuu asuivat siinä, ja se valaisi koko maan.</p> <p>4:9 οἱ κλάδοι αὐτοῦ τῷ μήκει ὡς σταδίων τριάκοντα, καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ ἐσκίαζον πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐν αὐτῷ ἐνόσσευον τὰς νοσσιὰς ἑαυτῶν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐχορήγει πᾶσι τοῖς ζώοις. Sen oksat olivat kolmenkymmenen stadionin pituiset. Sen alla etsivät suojaa maan eläimet, ja taivaan linnut tekivät pesänsä siihen. Sen hedelmä oli runsas ja hyvä ja se ruokki kaiken elävän. (oksat, kaksi kertaa LXX:ssa 4:9, 14, ei MT:ssä)</p>
---	--

4.4.1 Dan. 4:7

Collins sanoo unenkerrontajakson 7b-14a olevan tasapainoista, rytmistä, tyyliltään Vanhassa testamentissa esiintyvää runoutta.⁹⁵ Theodotion on kääntänyt jakeen identtisesti lukuun ottamatta lauseen alkua וַיִּזְנוּ רֵאשֵׁי, *pääni näyt* joka on kuitenkin

⁹⁵ Collins 1993, 223.

käännetty jakeessa kaksi. Septuagintasta puuttuu myös kyseinen masoreettinen plusfraasi, vaikka jakeet ajatuksellisesti seuraavat toisiaan.

Septuagintan plussa καὶ οὐκ ἦν ἄλλο ὅμοιον αὐτῷ *eikä ollut toista sen kaltaista* on tuttu monista VT:n kuninkaita ylistävistä teksteistä. Tässä yhteydessä se on mainittu osoittamaan kuninkaan korkeaa statusta ja syytä ylpeyteen.⁹⁶

Davisin mukaan masoreettisen tekstin traditio kuvailee kuninkaan ylipäättään nöyrempanä kuin Septuaginta, joka painottaa kuninkaan suuruutta (11 kertaa verrattuna MT:n 3:n kertaan).⁹⁷

Tämä Davisin kommentti sopii oivallisesti yhteen huomioni kanssa, jonka mukaan masoreettinen teksti on kirjoitettu babylonialaisesta näkökulmasta hovin henkilöitä ja jumalia esilläpitäen. Ehkä nöyryyden aspekti halutaan pitää sopivasti esillä babylonialaisuutta positiivisesti korostaen.

4.4.2 Dan. 4:8

Jakeen kielellisesti mielenkiintoisin kohta on רִיחַתִּי jonka vastaavuus kreikkalaisissa teksteissä on χύτος (*kaari, holvi, rintahaarniska*). Kyseessä näyttää olevan pohjatekstin sanan tulkinta, johon on vaikuttanut ymmärtäminen heprealaiseen tapaan. Hepreaksi רִיחַ on sekä *nähdä*, että *rinta, rintakehä*.⁹⁸ Ei siis kummallista, että kaarevasta rintakehästä helposti assosioituu puun holvimainen kaari. Jos pohjateksti on ollut arameaa, ja siinä olisi kaarevuutta kuvaava sana, kaarevuus olisi רִיחַ.⁹⁹ Masoreettisen tekstin käsinkirjoitettu *kaarevuus* olisi tällöin voinut kopioitua väärin masoreettiseen tekstiin. Käsinkirjoitetussa tekstissä 7 ja voivat muistuttaa toisiaan, joten tulkinta ei siinäkään tapauksessa ole kovin outo.

Väärinkopiointia vastaan puhuu kuitenkin se, että kreikkalaiselle kääntäjälle aramealainen sana רִיחַתִּי on ollut tuttu, ja sen merkitys selvä Dan 2:32, jossa kuninkaan unen patsaan *rintaa* kuvataan. Rinta on käännetty sekä Septuagintaan, että Theodotioniin sanalla στῆθος. Tämä taas herättää epäilyn siitä, että Danielin

⁹⁶ Davis 2012, 55.

⁹⁷ Davis 2012, 72. LXX: 4:1, 7, 8, 18, 19, 26, 27, 28, 29, 33, 34b. MT: 4:1, 27, 33.

⁹⁸ Aramealaisen Targumin Onkeloksen mukaan Lev.10:14 rintalihasta käytetään d-kirjaimella kirjoitettua muotoa רִיחַתִּי.

⁹⁹ Strack 1921, 12. Hepreassa suhäänteet vastaavat aramean dentaaleja (esim. רִי=7). Esimerkkejä sanoista sivulla 12.

kirjan luvilla 4-6 on ollut eri kääntäjä kuin muilla luvuilla.¹⁰⁰ Hebrean תִּזְוָה tarkoittaa siis aramean tapaan näkyä ja ilmestystä, mutta sanajuuren merkityksessä lisäksi kaarevuutta joka assosioituu rinnasta. Tämä aspekti puuttuu arameasta, joten on perusteltua olettaa, että hebrean merkitys oli kääntäjille luontevampi. Näkemisen ja näyn merkityksessä תִּזְוָה on melko yleinen Raamatun hepreassa, rintalihamerkityksessä harvinaisempi, jolloin sitä käytetään uhrilihasta puhuttaessa, esimerkiksi Lev. 10:14.

Sana κύτος on harvinainen Raamatun teksteissä, Danielin lisäksi κύτος löytyy ainoastaan Psalmista 65:8, jossa valtameren pauhinaa kuvataan sanalla κύτος. Valtameren vyöry ei ole tasainen, vaan suurina, pyöreinä kaarina vyöryvä massa. Tämä voimakas kaarevuus kuvaa hyvin myös puun lehvästön muotoa.¹⁰¹

Munnichin mukaan Theodotionin teksti on tämän harvinaisen sanan kohdalla saanut vaikutteita Septuagintasta.¹⁰² Tällainen pohjatekstistä eroava, molemmista käännöksistä löytyvä yksityiskohta on myös McLayn mukaan tärkeä osoitus siitä, että revisiota on tapahtunut,¹⁰³ masoreettisen tekstin lisäksi Theodotion on siis nähnyt Septuagintan käännöksen.

Pohjalta ei tässä kohdassa kuitenkaan heijastu Septuagintan toisenlainen *Vorlage*, vaan mitä ilmeisimmin Septuagintan kääntäjän ymmärrys, joka on vaikuttanut myös Theodotionin tekstin kääntäjän ymmärrykseen.

Masoreettinen fraasi לְכָל-אֲרָצָא: תִּזְוָה לְכָל-אֲרָצָא toistuu lähes identtisenä jakeessa 17: תִּזְוָה לְכָל-אֲרָצָא. Septuagintasa ei ole tässä toisessa fraasissa תִּזְוָה-sanaa käännettynä, koska jae 17 edustaa täysin masoreettisesta tekstistä poikkeavaa *Vorlagea*. Theodotionin käännöksessä seuraa mukana sana κύτος.

Jae 8 sisältää Septuagintassa lisämateriaalia suhteessa masoreettiseen tekstiin. Puu tarjoaa asuinpaikan myös kuulle ja auringolle. Danielin tarinassa on paljon yhteneväistä ainesta Joosefin kanssa. Joosefin ja Danielin henkilöiden

¹⁰⁰ McLay 2005, 306.

¹⁰¹ Esiintymät Bible Works'in mukaan: Ps. 64:8, Dan. 4:8, 22, Dat. (Th). 4:11, 20. (LXX:n jaejärjestyksen mukaan).

¹⁰² Munnich 2012, 1.

¹⁰³ McLay 1994, 8. NETS'in Danielin esipuheessa McLayn ajatus kulkee toiseen suuntaan, (NETS 2007, 991). Siinä McLay on vakuuttunut siitä, että Theodotion ei ole revisio Septuagintasta. Vähäiset yhteneväisyydet olisivat Vanhan kreikan (Septuagintan kreikan) korruptoitumista Theodotionin mukaan.

samankaltaisuuden lisäksi taivaankappaleet saavat paikkansa kertomuksissa.

Joosef-kertomuksessa auringon ja kuun mainitaan kumartavan Joosefia.¹⁰⁴

Yllättävää on, että tutkimuksessa ei näiden kosmisten elementtien mukanaoloa Septuagintan Danielissa käsitellä enempää. Matthias Henze, joka on verrannut Nebukadnessarin tarinaa muihin lähi-idän varhaisiin kertomuksiin, sanoo tutkijoista vain Ulrichin paneutuneen pohtimaan, miksi taivaankappaleet ovat mukana Septuagintan tekstissä.¹⁰⁵

Heprealaisesta Raamatusta puuttuvasta Neo-Babylonian viimeisestä hallitsijasta Nabunaidista (556-539 eKr) löytyy runsaasti dokumentteja. Hänen tapojaan on kuvattu relifeissä, hänen taivaankappaleidenpalvontansa, rukouksensa ja lähtönsä Egyptiin Teimaan on taltioitu.

Tutkimuksessa taivaankappaleiden esiintyminen Danielin kirjan neljännessä luvussa tulkitaan siten, että niiden mukanaololla halutaan korostaa Nebukadnessarin laajalle, jopa universumiin ulottuvaa valtaa. Meadowcroft sanoo tekstin kuvailevan kuningasta valonantajana.¹⁰⁶ Henze arvelee (Ulrichin tapaan), että tämä kosminen kuvaus heijastelee babylonialaisen astrologian teemoja, kuten kuninkaan omistautumista kuunjumala *Sinille*.¹⁰⁷ Kuninkaan palvonnan kohteena olivat toki muutkin jumalat, kuten auringonjumala *Shamash*.¹⁰⁸ Raamatun Nebukadnessarilla ja arkeologiasta tutulla Babylonian Nabunaidilla on paljon yhteistä. Kosmisten elementtien palvonnan lisäksi paralleelit, joskin kiistellyt, löytyvät kuninkaan Qumranista löytyneestä rukouksesta ja eksiilistä Teimaan, sekä hänen pojastaan, Belsassarista.

¹⁰⁴ Gen. 37:9 Kuu, aurinko ja yksitoista tähteä kumarsivat Joosefia. Joosef-kertomukset ovat muutenkin tuttuja Danielin kirjoittajalle/kirjoittajille:päähenkilön kauneus ja viisaus, unet ja selitykset, niitä seuraava valta.

¹⁰⁵ Henze 1999, 81–82. Tyydyn Henzen kommenttiin Ulrichista, koska teos, josta Henze puhuu, ei ole saatavillani. Collinsin mukaan tilanne on alkanut korjaantua siltä osin 2000-luvulla (sivu 6, alaviite 11). Tosin tällaiset tutkimukset ovat varmasti vielä harvalukuisia ja vaikeasti saatavilla?

¹⁰⁶ Meadowcroft 1995, 54 sanoo kosmisen puun ottaneen itselleen valontuojan roolin, siksi aurinko ja kuukin asuvat puun suojassa. LXX:n plussa vaikuttaa Meadowcroftin mukaan sikäli oudolta, että aurinkoa ja kuuta ei unen selityksessä kommentoida enää mitenkään, eikä mainita uudestaan. Tutkija löytää kuitenkin johdonmukaisuutta siinä, että LXX:n redaktori on halunnut tuoda puun kaikkivoipaisuutta esiin kuvaamalla sitä sekä varjon suojana, että valon tuojana. Meadowcroftin näkemyksen mukaan taivaankappaleet siis kuvaisivat kuninkaan ominaisuuksia; Davis 2012, 55, 72.

¹⁰⁷ Henze 1999, 82, 87.

¹⁰⁸ Beaulieu 1989, auringonjumala mainitaan esimerkiksi sivuilla 46, 48–50.

Kuninkaan Teimaan lähdön arvellaan olevan omaehtoista, ja syy on jäänyt tuntemattomaksi,¹⁰⁹ eksiilistä Henze ei löydä juurikaan muuta kuin hypoteettista yhteyttä Nebukadnessarin hulluuden aikaan.¹¹⁰ Collins sanoo Nebukadnessar-kertomuksen ja Nabunaidin rukouksen yhteyksien olevan vahvasti riippuvaisia siitä, kuinka fragmentaarinen rukous on rekonstruoitu.¹¹¹ Meadowcroft taas näkee yhteisen traditiopohjan vanhoilla lähi-idän tarinoilla, jotka ovat löytäneet omat muotonsa kahdessa Danielin kirjasta säilyneessä erilaisessa traditiossa.¹¹²

Rukouksesta löytyviin paralleeleihin Henze suhtautuu Collinsin tapaan varauksella, koska eroja on selkeästi enemmän kuin yhteneväisyyksiä. Meadowcroftin tavoin hän kuitenkin ajattelee jonkinlaisen yhteisen tradition olevan taustalla, alkaen suullisista kertomuksista, jotka ovat kuvanneet tiettyä historiallista tapahtumaa.¹¹³ Jotta lukija itse saisi vertailla kertomusten paralleeleja, liitän rukouksen mukaan englanniksi.¹¹⁴ En käännä sitä edelleen suomeksi, koska rekonstruoidun, fragmentaarisen rukouksen hakasulkuja on hankalaa siirtää oikeisiin kohtiin. Hakasulut osoittavat rekonstruoituja kohtia. Rukous löytyy työn lopusta, liite nro III.

Rukouksen paralleelit koskevat Babylonian kuningasta, sairautta, joka kesti seitsemän vuotta ja juutalaista siirtolaista, jota kutsuttiin "ennustajaksi".¹¹⁵

Paralleelit Nabunaidin ja Nebukadnessarin välillä korostavat sopivasti Danielin kirjan neljännen luvun linjaa Septuagintassa; taivaankappaleita palvovan kuninkaan kääntymyksestä tulee mahdollisimman vakuuttava kuvailemalla Nebukadnessarin jumalia ennen kääntymystä, ja yhden oikean Jumalan ylistystä kertomuksen lopussa. Tällainen kuninkaan jumalien täydellisen vaihtumisen korostus puuttuu masoreettisesta tekstistä.

¹⁰⁹ Henze 1999, 60, 63.

¹¹⁰ Beaulieu 1989, 151, 153, 178: Nabodinuksen inskriptioissa eksiilin aika on kymmenen vuotta, Qumranista löytyneen Nabodinuksen rukouksessa aika on seitsemän vuotta. Tämä, kuten Raamatun Danielin kertomuksessa aikaa on "pyöristetty" seitsemäksi vuodeksi Raamatun kieleen ja juutalaiseen kulttuuriin sopivammaksi, sanoo Beaulieu; Henze 1999, 64.

¹¹¹ Collins 2001, 6.

¹¹² Meadowcroft 1995, 42; myös Van der Toorn 2001, 37, 53 sanoo olevan yleisesti haivaittu, että kertomus Nebukadnessarin hulluudesta juontaa juurensa Mesopotamialaisen tradition kuningas Naboniduksesta. Samoin kertomukset Danielista voidaan jäljittää Mesopotamiaan.

¹¹³ Henze 1999, 68–69.

¹¹⁴ Henze 1999, 64.

¹¹⁵ Henze 1999, 65.

Myös masoreettinen teksti on muotoutunut aikansa "tapojen" mukaisesti. Puu ihmisen symbolina on verrattain yleinen sekä Raamatun teksteissä, että kaanonin ulkopuolisessa kirjallisuudessa.¹¹⁶ Hesekielin kirjassa on metafora metsän puista, ja mahtavasta setristä, jossa asuvat taivaan linnut. Herra myös tekee korkean puun matalaksi ja matalan korkeaksi. (Hes. 17: 23-24), tämä korottamisen ja alentamisen teema tulee esiin Danielin kirjan viidennessä luvussa (5:19).

4.4.3 Dan. 4:9

Jakeen yhteinen materiaali koostuu puusta suojaa etsivistä eläimistä, siinä asuvista linnuista ja ravinnosta, joka ruokkii kaiken elävän. Plusmateriaali löytyy jakeen alusta sekä Septuagintasta, että masoreettisesta tekstistä. Pluskohdissa tekstien painotukset näyttävät vaihtuvan keskenään, masoreettisen tekstin keskittyessä ihailemaan puun kauneutta ja Septuagintan vähentäessä radikaalisti puun valtavuutta.

Jakeessa 8 masoreettinen teksti ja Septuaginta kertovat koko maan täyttävästä valtavasta puusta, joka kätkee kaiken elollisen suojaansa. Jakeessa 9 Septuaginta rajaa yllättäen puun oksien pituuden kolmeenkymmeneen stadioniin. Tämä vähentää puusta muualla kontekstissa luotua suuruuden vaikutelmaa, aivan kuin myöhempi redaktori olisi halunnut korjata äärettömän suuruuden kuvaa maltillisemmaksi. Jakeessa 19 Septuaginta palaa taas puun holvin kuvaukseen, joka suuruudessaan on "koko maan pinnalla olevien ihmisten yläpuolella".

¹¹⁶Henze 1999, 75; Davis 2012, 24. Davisin luettelemaa kirjallisuutta, josta puusymboli löytyy, tässä joitain: Hes. 17, 19, 31, Ps. 37, Genesis Apocryphon 19:14-16, Herodotos 1.108.

Intertekstuaalisesti mielenkiintoinen yhtymäkohta puusta vallan symbolina löytyy Uuden testamentin puolelta Mt. 13:32. Taivaan valtakunnan tematiikassa toistuvat Nebukadnessarin valtakunnan elementit: Nebukadnessarin valtakuntaa kuvaa puu, samoin Matteuksen evankeliumin taivasten valtakuntaa. Sinapinsiemenestä kasvaa kirjoittajan mukaan *suuri puu*, jonka oksilla asuvat taivaan linnut, kuten Nebukadnessarin unessa. (Puu Jumalan valtakunnan kuvana myös Mark. 4:32 ja Luuk. 13:19.) Matteuksen valtakuntakuvauksessa toistuvat muutenkin unen osat. Enkelit ovat tuomion toteutuksen välikappaleina, keräävät laittomuuden tekijät ja heittävät tuliseen pätsiin (tämä Danielin kirjan kolmannessa luvussa), kun taas vanhurskaat loistavat Isänsä valtakunnassa niin kuin *aurinko*. Mielenkiintoa sitaatteja kohtaan lisää se, että Matteuksen kirjoittaja on todennäköisesti tuntenut sekä Theodotionin, että Septuagintan tekstit. Theodotionin (sekä masoreettisen tekstin) ja Matteuksen mukaan linnut *asuvat* oksilla, Septuagintassa linnut *pesivät*. Septuagintassa *aurinko(ja kuu)* asuvat myös puussa, Matteuksessa vanhurskaat ovat kuin *aurinko* valtakunnassa.

Kolmenkymmenen stadionin mitta on Septuagintan sisältämiä makkabilaiskirjan yhteyksiä, jotka masoreettisesta tekstistä puuttuvat. Stadion on sotilaallisissa yhteyksissä käytettävä mitta, joka ei esiinny muualla Danielissa (eikä VT:ssa), mutta useita kertoja toisessa makkabilaiskirjassa.¹¹⁷

Septuagintan pituusilmoitus on vaikeasti ymmärrettävissä. Ilmeinen ristiriita on jäänyt sivuseikaksi tekstin pyrkiessä täsmälliseen ilmaisuun.

Masoreettisen teksti ylistää puun kauneutta sanomalla; *sen lehvästö on kaunis...* *לְהִיבֶשֶׁתִּי* *lehvästö, tuuhea pusikko, "hiuspehko"*¹¹⁸, esiintyy Danielissa 3 kertaa masoreettisessa tekstissä, muttei kertaakaan Septuagintassa.¹¹⁹ Vaikuttaa siltä, että masoreettinen teksti pyrkii toistuvilla lehvästömaininnoillaan kuvaamaan puuta ihmisen (kuninkaan) kuvana (Dan.4:9, 11,18) osuvalla sanavalinnallaan.

Yhteenvetona perikoopin aineksesta voidaan todeta, että Theodotion jälleen kääntää uskollisena aramealaiselle tekstille, kolmea sanaa lukuun ottamatta.¹²⁰ Septuaginta kertoo samat asia kuin masoreettinen teksti, mutta omalla tyyllillään, lisäten jokaiseen jakeeseen plus-asian (4:7 valtava puu, ei toista sen kaltaista, 8: kosmiset elementit, 9: puun stadion-mitta). Masoreettisen tekstin plussana on maininta kauniista lehvästöstä.

Koska varsinainen asia ja tapahtumat ovat plussia ja miinuksia lukuun ottamatta samoja, Septuagintalla on täytynyt olla samankaltainen pohjateksti kuin masoreettisella kirjoittajalla. Tekstien yhteiset tapahtumat kerrotaan Septuagintassa samalla tavalla kuin Theodotionin tekstissä, mutta pääasiassa synonyymein. Aramealainen pohjateksti näyttää saaneen "kahdet kasvot" kahden eri käännöstradition muovaamana.

4.5 Enkelin tuomionjulistus Dan. 4:10-14

4:10 ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ ἰδοὺ ἱρ καὶ ἅγιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη	4:10 ἐθεώρουν ἐν τῷ ὕπνῳ μου, καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐν ἰσχύϊ ἀπεστάλη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ Näin unessani; ja katso enkeli
--	---

¹¹⁷ Davis 2012, 56.

¹¹⁸ Koehler 1995, 860. Hiuspehkomerkitys löytyy arabiaksi sanakirjan mukaan. Kirjoittajan näppärä valinta lehvästö/pehko sanaa kuvaamaan. Tarjolla olisi myös ollut pelkkä lehvästöä kuvaava *לְהִיבֶשֶׁתִּי* BibleWorks, Targ. Ps. 104:12.

¹¹⁹ Davis 2012, 35. Sanat löytyvät Dan. 4:9, 11 ja 18.

¹²⁰ Sanat ovat *לְהִיבֶשֶׁתִּי, לְהִיבֶשֶׁתִּי, לְהִיבֶשֶׁתִּי*.

<p>Näin pääni (Th miinus: pääni, plus: yön) näyissä vuoteellani; ja katso, pyhä enkeli laskeutui alas taivaasta.</p> <p>ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ ἰδοὺ ἰρ καὶ ἅγιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη</p> <p>הנה הניח בְּחֻזִי רֹאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי וְאֵלֹהֵי יְרֵךְ יְמִינִי מִן־שָׁמַיִם נָחָת׃</p> <p>4:11 καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχύι καὶ οὕτως εἶπεν Ἐκκόψατε τὸ δένδρον καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ καὶ διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· σαλευθήτωσαν τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ·</p> <p>Huutaen voimakkaasti sanoi näin: ”Hakatkaa puu poikki ja karsikaa sen oksat, repikää sen lehdet ja hajottakaa sen hedelmät. Paetkoot (täriskööt) eläimet sen alta ja linnut sen oksilta.</p> <p>הָרָא בְּחִיל וְכֹן אָמַר גְּדוֹ אֵילָנָא וְקָצְצוּ עֲנָפוֹתָי אֲתָרוּ עֲפָתָי וּבְדָרוּ אֲנָבָה תִּגְדֹּד חֵיּוֹתָא מִן־תְּהֻמָּתוֹתָי וְצִפְרִיא מִן־עֲנָפוֹתָי׃</p> <p>4:12 πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἐάσατε καὶ ἐν δεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ κοιτασθήσεται, καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερίς αὐτοῦ ἐν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς.</p> <p>Ainoastaan juuristonsa kanto jättäkää maahan, rauta- ja pronssikahleessa kedon ruohikkoon. Taivaan kasteessa (Th: tulee makaamaan) hän kastukoon, ja villieläinten kanssa osansa on maan ruohossa.</p> <p>בְּרֵם עֶקֶר שִׁרְשׁוֹתַי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ וּבְאַסְוִיר בְּדִתְאָא דִּי בְּרָא וּבְטַל שְׁמַיָּא דִּי־פְרוּזָל וּנְחָשׁ יִצְטָבְעוּ עִם־חֵיּוֹתָא הַלָּקָה בְּעֶשֶׂב אֲרָעָא׃</p> <p>(Taivaan kaste LXX 4:13, jalka- ja käsikahlevastaavuus LXX 4: 14)</p> <p>4:13 ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται, καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται</p>	<p>lähetettiin voimassa taivaasta (voimassa, MT 4:11: enkeli huusi voimassa/voimakkaasti)</p> <p>4:11 καὶ ἐφώνησε καὶ εἶπεν Ἐκκόψατε αὐτὸ καὶ καταφθείρατε αὐτό· προστέτακται γὰρ ἀπὸ τοῦ ὑψίστου ἐκριζῶσαι καὶ ἀχρειῶσαι αὐτό.</p> <p>(vastaavuus LXX: 4:20 ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ τοῦ μεγάλου ἥξει ἐπὶ σέ,) ja huusi ja sanoι: ”Hakatkaa se irti ja tuhotkaa se, sillä sen on määrännyt Kaikkein Korkein tuhottavaksi ja arvottomaksi.”</p> <p>4:12 καὶ οὕτως εἶπε Ῥίξαν μίαν ἄφετε αὐτῷ ἐν τῇ γῇ, ὅπως μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἐν τοῖς ὄρεσι χόρτον ὡς βοῦς νέμηται·</p> <p>(Syö ruohoa kuin härkä, vastaavuudet MT 4:29, LXX 4: 29, 30)</p> <p>Ja sanoι näin: ”Jättäkää yksi sen juurista maahan, jotta hän voisi maan villieläinten kanssa vuorilla syödä ruohoa kuten härkä.</p> <p>4:13 Καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀλλοιωθῇ, καὶ ἐπτὰ ἔτη</p>
---	---

<p>αὐτῷ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπ' αὐτόν.</p> <p>Hänen sydämensä muutetaan niin, ettei se enää ole ihmisen kaltainen, vaan hänelle annetaan eläimen sydän. Ja näin kulukoon häneltä seitsemän aikaa.</p> <p>לְכַבֵּה מִן־אֲנִישׁ יִשְׁוֶן וְלִבָּב חַיָּה יִתְּיָב לֶה וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִתְּלָפוּ עֲלֵיהִי:</p> <p>4:14 διὰ συγκρίματος ἡ ὁ λόγος, καὶ ῥῆμα ἁγίων τὸ ἐπερώτημα, ἵνα γινῶσιν οἱ ζῶντες ὅτι κύριός ἐστιν ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτὴν καὶ ἐξουδένημα ἀνθρώπων ἀναστήσει ἐπ' αὐτήν.</p> <p>Enkelien säätämän sanan vuoksi, ja pyhien puhutun sanan vaatimuksesta, jotta elävät tulevat tietämään, että (Th: Herra on ihmisten valtakunnan korkein) Korkein hallitsee ihmisten valtakuntaa, ja antaa sen kenelle tahtoo, ja ihmisistä halvimman asettaa sen päämieheksi."</p> <p>בְּגִזְרַת עֵירִין פִּתְגָמָא וּמֵאִמָּר קִדְיִשׁ וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִתְּלָפוּ עֲלֵיהִי בְּמִלְכּוּת אֲנִישׁא וְלִמְדֵי יִצְבֵּא יִתְּנָהּ וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִתְּלָפוּ עֲלֵיהִי (Korkeimman hallinnosta Jae 24 MT, sekä Septuaginta jae 28)</p>	<p>βοσκηθῇ σὺν αὐτοῖς, Ja taivaan kasteesta hänen ruumiinsa muuttuu, ja seitsemän vuotta häntä ruokitaan niiden kanssa. (vastaavuus LXX 4:30:liha ja sydän muuttui)</p> <p>4:14 ἕως ἂν γινῶ τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ ἐξουσίαν ἔχειν πάντων τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅσα ἐὰν θέλῃ (LXX4:28), ποιεῖν αὐτοῖς.</p> <p>Kunnes tulee tietämään, että taivaan Herralla on valta kaiken yli taivaassa ja maan päällä, ja tekee niissä mitä haluaa."</p> <p>^{14a}ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἡ καταφθορὰ αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ κλάδοι αὐτοῦ ἐδόθησαν εἰς πάντα ἄνεμον (MT 4:11) καὶ εἰλκύσθη καὶ ἐρρίφη (LXX, MT 4:11).</p> <p>καὶ τὸν χόρτον μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἤσθιε (LXX, MT 4:12) καὶ εἰς φυλακὴν παρεδόθη καὶ ἐν πέδαις καὶ ἐν χειροπέδαις χαλκαῖς ἐδέθη ὑπ' αὐτῶν (MT 4:12).</p> <p>σφόδρα ἐθαύμασα ἐπὶ πᾶσι τούτοις, καὶ ὁ ὕπνος μου ἀπέστη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου (LXX, MT 2:1).</p> <p>Minun edessäni se tuli leikatuksi yhtenä päivänä, ja sen tuho päivän yhdessä tunnissa. Sen oksat annettiin joka tuuleen ja se revittiin irti ja heitettiin pois. Ja hän söi maan ruohoa villieläinten kanssa, ja hänet vietiin vankeuteen ja jalkansa ja kätensä rautaisilla kahleilla sidottiin. Ihmettelin suuresti kaikkea tätä ja uni pakeni silmistäni.</p>
--	--

4.5.1 Dan. 4:10

Davis sanoo masoreettisen tekstin lisänneen fraasin בְּחֻזְנִי רֹאשִׁי עַל־מִשְׁכָּבִי alkuperäiseen *Vorlageen*.¹²¹ Lisäysajatus ei sellaisenaan ole perusteltu tässä, koska jokainen teksti (MT, Th ja LXX) sisältää samat elementit; näkemisen ja unet/ pään näyt/ näyt. Sanatarkkuuden pohjalta voidaan todeta, että ainut kreikkalaisista teksteistä puuttuva elementti on pää. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro plussasta tai miinuksesta teksteissä, vaan siitä, että jae on hyvä esimerkki unen näkemisen kolmesta erilaisesta kerronnasta. Masoreettisen tekstin "*näin pääni näyissä*", muotoutuu tyylillisesti erilaiseksi kreikkalaisissa teksteissä. Theodotion; "*näin yöllä näyissäni*", sekä Septuaginta; "*näin unessani*". Kolme kirjoittajaa kertovat eri tavalla saman tapahtuman, joten saman, tai hyvin lähellä toisiaan olevien pohjatekstien tulkitsemisen täytyy olla kyseessä¹²². Saman pohjatekstin erilaista kerrontaa tukee Septuagintan ensimmäisen persoonan esiintuominen ἐν τῷ ὕπνῳ μου, vastaten masoreettisen tekstin ensimmäiseksi persoonaksi suffikoitua ilmaisua בְּחֻזְנִי רֹאשִׁי

Tekstien kehitys voidaan havaita Septuagintan ja masoreettisen tekstin yhteistä materiaalia katsomalla. Davis näkee jakeen koostuneen lyhykäisestä pohjatekstistä מְנַחֵם עֵיר מִן־שָׁמַיָא. Muu informaatio jakeessa on tekstien myöhempää kehitystä.¹²³ Mielestäni kerronta unen näkemisestä kuuluu myös yhteiseen pohjatekstiin, koska se löytyy kaikista kolmesta tekstistä.

Yhteiseen pohjatekstiin on todennäköisesti kuulunut myös קְדִישׁ, joka on Septuagintan muuten tarkasti masoreettista lausetta seuraavassa käännöksessä ainut poikkeama. Masoreetteisen tekstin *pyhä enkeli* on Septuagintassa *enkeli voimassa*. Pienten poikkeamien kohdalla on syytä tarkastella muita vaihtoehtoja poikkeavan *Vorlagen* lisäksi. Tässä tapauksessa poikkeaman syynä voi olla Septuagintan kääntäjän pohjatekstin lukuvirhe. Kääntäjä on saattanut lukea *pyhän* kohdalle voimakkaan, joka hepreaksi on קָשָׁר (sen muiden merkitysten lisäksi).¹²⁴

¹²¹ Davis 2012, 35.

¹²² Theodotionin ὁράματι τῆς νυκτὸς lienee tapa ilmaista unen näkemistä. Danielin Th:ssa ja LXX:ssa se esiintyy kuusi kertaa, Genesiksessä kerran. Gen. 46:2, Dan. 7:7, 13, 15, Dat. 2:19, 4:13 ja 7:13.

¹²³ Davis 2012, 35–36.

¹²⁴ Liljeqvist 2010, 471.

Masoreettisen tekstin עֵיר וְקָדִישׁ *Pyhä* on Montgomeryn näkemyksen mukaan selittävä ilmaisu *enkelille*. *Ja pyhä* on kirjoitettu ohjaamaan lukijan ajatus taivaalliseen tarkkailijaan, jotta ero arkkienkeleiden ja langenneiden enkeleiden välillä olisi selvä.¹²⁵

Mielenkiintoinen valinta Theodotionin käännöksessä on jälleen transkriptio ιρ. Eikö hän ole tiennyt sanan merkitystä tai kontekstista pystynyt päättämään, mikä olento kyseessä voisi olla? Mahdollista on, että tietoa ei ollut, koska tämä Danielin kirjan עֵיר enkelinimitys on sen varhaisin esiintymä.¹²⁶ Jos Theodotionilla olisi ollut tämän kohdan Septuagintan käännös apunaan, ἄγγελος olisi ollut looginen valinta. Theodotion kääntää tarkasti jopa sujuvan kreikan kustannuksella ιρ καὶ ἄγιος, jolloin mielikuva kahdesta olennosta syntyy. Taivaasta laskeutuminen on kuitenkin yksikössä, samoin jakeen 11 taivaallinen olento, joka tuomiota julistaa.

Voisiko transkriboinnissa olla kyseessä tietoinen kääntäjän kannanotto? Septuagintassa taivaallinen sanansaattaja, enkeli, tulee Nebukadnessarin luo, kun masoreettisen tekstin lähettiläs on lähinnä silmälläpitäjä, vartija.

Masoreettinen teksti korostaa myös tuomion pyhyyttä עֵיר וְקָדִישׁ, *pyhä tarkkailija* laskeutui taivaasta. Theodotion on voinut transkriboimalla säilyttää masoreettisen tekstin tunnelman, joka kuvaa kuningasta tarkkailun kohteena olevana tuomion odottajana.

4.5.2 Dan. 4:11

Masoreettinen teksti ottaa kaiken irti tuhon kuvauksesta, puu revitään ja tuhotaan, plusmateriaalina vielä kaiken elollisen pako puun luota. Septuaginta kertoo mahdollisimman suppeasti, että tuho tulee (LXX:ssa jakeessa 14 tuho kuvataan voimakkaammin), mutta Korkeimman käskystä, käsky jota masoreettinen teksti ei tässä sisällä. Jos masoreettisella tekstillä olisi traditiossaan ollut Korkeimman käsky tässä jakeessa, ei olisi ollut mitään syytä poistaa sitä, koska se olisi sopivalla tavalla lisännyt tuhon efektiä. Plusmateriaali käskyn osalta on

¹²⁵ Montgomery 1950, 231–232; Collins 1993, 224: Termi kuvaa langenneita enkeleitä 1. Eenokin kirjan luvuissa 1–36.

¹²⁶ Montgomery 1950, 231. Enkeleiden vartijoiksi/tarkkailijoiksi kuvaamista esiintyi Danielin kirjan jälkeen myös aramealaisessa Eenokin kirjassa, heprealaisessa Riemuvuosien kirjassa, sekä kreikkalaisessa Kahdentoista patriarkan testamentissa.

todennäköisesti kehittynyt Septuagintan omassa traditiossa. Septuagintan plus-osissa kuultaa kunnioitus Korkeinta kohtaan usein painokkaammin kuin masoreettisessa tekstissä. Korkeimman käsky, Danielin, Korkeimman palvelijan sanojen varmuus (4:24), Korkein on jumalien Jumala, herrain Herra ja kuningasten Kuningas, sekä lopuksi vielä toteamus: εἷς ἔστιν ὁ θεός (4:34).

Theodotion sanoo eläinten *tärisevän* puun alta. Masoreettinen teksti kertoo eläinten *pakenevan* sen alta. Theodotionin käännös on valinta, joka perustuu pohjasanan tulkinnan mahdollisuuksiin. Arameaksi נִרַךְ tarkoittaa yleensä *lähtemistä, pakenemista*¹²⁷. Targumissa 1 Kun. 14:15 verbiä on käytetty heprean tavalla kuvaamaan kaislan huojumista vedessä.¹²⁸ Sanajuurella on siis eri merkityksiä, joista Theodotion on valinnut huojuntaan ja tärinään viittaavan vastineen, saaden aikaan mielikuvan pelonsekaisesta pakenemisestä.

4.5.3 Dan. 4:12

Masoreettisen tekstin plussana on וְהָאֵסֶרֶת דְּיִּפְרֹזֶל וְנִחָשׁ /Th ἐν δεσμῶ σιδηρῶ καὶ χαλκῶ, *rautaisessa ja pronssisessa kahleessa*, (toistuu jakeessa 20 MT:ssä), joka laitetaan puun juurakkoon, ja jota Daniel ei missään vaiheessa selitä tulkitessaan unta. Septuaginta mainitsee kahleet jakeessa 14, χειροπέδαις χαλκαῖς, *pronssiset kahleet*. Masoreettisesta tekstistä poiketen Septuaginta täsmentää kahleen olevan käsissä ja jaloissa. Septuagintan sanavalinta on sikäli huomiota herättävä, että siinä vihjaistaan puun olevan kuningas, jonka raajat sidotaan kahleisiin. Septuaginta mainitsee kuninkaan olleen sidottuna myös jakeessa 29 δήσουσι ja 30^a ἐπεδήθην. Meadowcroft sanoo Septuagintan usein pyrkivän allegorisointiin, josta tässä osoituksena on käsi- ja jalkakahleet, joilla kuningas viedään oman elämänsä eksiiliin.¹²⁹

Pronssiset kahleet "puun" ympärillä löytyy myös assyrialaiden rituaalien teemana, joskin usein hedelmällisyyden merkityksessä. *Sin*-jumalan temppelistä on löydetty puuta kuvaava sauva kuninkaan kädessä kuvattuna. Sauvan ympäri menee pronssisia "rinkuloita". Henzen mukaan symbolien alkuperäinen

¹²⁷ Liljeqvist 2010, 594.

¹²⁸ BibleWorksista tarkistettu. (WTT: Leningrad Hebrew Old Testament)

¹²⁹ Meadowcroft 1995, 50.

rituaalinen merkitys onkin jo Raamatun tekstin kirjoittajalle hämärtnyt,¹³⁰ mutta symbolit ovat löytäneet tiensä sekä masoreettiseen tekstiin, että Septuagintaan.

Theodotion kääntää jakeen muuten tarkasti, mutta masoreettisen tekstin kuningas *kastuu* taivaan kasteesta, Theodotionin *makaa* siinä. Theodotionin sanavalinta aramean sanajuuresta כָּבַע *kastaa*¹³¹ hitpa'al:in יָצַטְבַּע *kastumisen* vastineeksi vaihtelee. Dan. 4:12 κοιτασθήσεται, *makasi*, 4:20 αὐλισθήσεται, *yöpyi*, 4:30 ja 5:21 ἐβάφη, *kastettiin*.

Kahdessa viimeksi mainitussa jakeessa Theodotionin käännös on sopiva, ainut kieliopillinen selitys oudoille käännösvariaatioille olisi se, että Theodotionin kääntäjä on assimiloinut כ- kirjaimen pois, jolloin juureksi jää heprean ja aramean yhteinen טבע, joka merkitsee *painua alas, upota veteen*.¹³² Tällöin alaspainumisesta/vaipumisesta saadaan helposti sekä makuuasento että kastuminen. Muita loogisia syitä käännösvalintoihin on vaikeaa nähdä.

Huomio kiinnittyy myös siihen, että Septuaginta sanoo jalka- ja käsikahleisen puun menevän *vuorille*. Miksi tällainen vuoriplussa muuten toisaalla teksteissä vain eristyksissä olevan ja ruohoa syövän kuninkaan olotilaan?

Vuorille-poikkeaman ollessa kyseessä, käännöksen motiivi vaikuttaa mielenkiintoiselta. Masoreettisen tekstin fraasi וְעַם-חִיּוֹתָא הַלֵּקָה בְּעֵשֶׂב אֶרֶץ־אֲשָׁר *ja villieläinten kanssa on osansa maan ruohossa*, on käännetty Septuagintaan μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἐν τοῖς ὄρεσι χόρτον *maan villieläinten kanssa vuorilla ruohoa*. (Theodotion kääntää tässä masoreettisen tekstin mukaan). Septuagintassa toistuvat siis kaikki samat elementit kuin arameassa, paitsi *osansa* paikalla on *vuori*. Sanan חֵלֶק luulisi olevan tuttu Septuagintan kääntäjälle, sanalla on monta merkitystä

¹³⁰ Henze 1999, 85–90.

¹³¹ Liljeqvist 2010, 603.

¹³² Septuagintan kääntämänä כָּבַע esiintyy VT:ssa 10 kertaa: Ex. 15:4 κατεπόντισεν (hukkui, upposi), 1 Sam. 17:49 διέδω (löi, iski), Job 38:6 πεπήγασιν (asetettiin, tehtiin lujaksi), Ps. 9:16 ἐνεπάγησαν (hukkui), Ps. 69:3 ἐνεπάγην (hukkui), Ps. 68:15 (MT 69:15) ἐμπαγῶ (istuttaa, asettaa sisään), Snl: 8:25 ἐδρασθῆναι (asettaa), Jer. 38:6 (LXX 45:6) ἦν (oli): joissain käännöksissä masoreettisesta tekstistä poikkeava *Vorlage*? Jer. 38:22 (LXX 45:22) καταλύσουσιν (tuhoavat), Valitusvirret 2:9 ἐνεπάγησαν (ovat hukkuneet). Hajontaa seemiläisen sanan tulkinnassa siis löytyy. Kreikkalaisten sanojen merkitykset: Taylor, 2009 Analytical Lexicon to the Septuagint.

jakamiseen ja osuuksiin liittyen sekä arameassa, että hepreassa. Yksi heprean merkityksistä on myös *sileä*.¹³³

Joosuan kirjassa 11:17, sekä 12:7 on maininta *Halakin Vuoresta* הַהָלָק הַהַר¹³⁴ Septuagintan kääntäjällä ei ole ollut yhtenäistä linjaa vuoren nimen kääntämisen kanssa.¹³⁵ Niinpä 11:17 on käännetty ὄρους Ἀχελ ja 12:7 on suoraan transkriboitu ὄρους Χελχα. Näyttääkin siltä, että Septuagintan kirjoittaja on myös Dan. 4:12 kohdalla suoraan assosioinut sanan הַהָלָק vuoren nimeksi. Niinpä kirjoittaja viekin Nebukadnessarin vuorelle, sen sijaan että puhuisi kuninkaan *osaksi* langenneesta kohtalosta.

Septuagintan kääntäjä on luonnollisesti lukenut heprealaista Joosuan kirjan tekstiä ja ajatellut pohjatekstipoikkeaman heprean pohjalta. Targumin kääntäjä on kääntänyt Joosuan *Halakin vuoren* suoraan heprealaisen jako-merkityksen pohjalta הַהָלָק הַהַר פְּלִיגָה *jaettu vuori*.¹³⁶

Koska kyseessä on varsin tavallinen, kääntäjän tulkitsema sana, voisi taustalla ajatella olevan kannanotto sen sijaan, että arameankielen taito olisi ollut tässä kohtaa puutteellinen. *Halakin vuori* on Joosuan kirjassa alueella, jonka israelilaiset valloittivat kanaanolaisilta. Kanaanilaisten alueet, joista Jumala oli Moosekselle antanut tuhoamiskäskyn, ja tämä edelleen Joosualle, piti hävittää. Siellä "Herran paaduttamat" ihmiset tuli surmata "Herran käskyn mukaan" (Joos. 11: 20).

Septuagintan kirjoittaja näkee Nebukadnessarin tilanteessa paatumusta, ja kuljettaa kuninkaan eksiiliin näille Jumalan tuomitsemille alueille, *Halakin vuoren* kurjuuteen. Näin Septuagintan kääntäjä kehittää pohjatekstiä teologisella opetuksella, vain mainitsemalla *Halakin vuoren*, kirjoittaja saa rangaistukseen lisää syvyyttä ja selitystä tapahtumiin.

Tämä on mielenkiintoinen havainto siksikin, että jotkut tutkijat sanovat Septuagintan sisältävän tekstin teologista kehitystä.¹³⁷ Teologinen opetus on

¹³³ Liljeqvist 2010, 167. "Vanha käännös", KR -33 puhuu sileästä vuoresta.

¹³⁴ Kirkkoraamattu -92 : *Halakinvuori*.

¹³⁵ Septuaginta 2006 374, 375 (apparatus): Jo varhain הַהָלָק on ymmärretty erisnimeksi.

Aleksandrinus-tekstissä se esiintyy muodossa *Alakh* (11:17), sekä *Alokh* (12:7).

¹³⁶ Harrington & Saldarini 1987, 36, 37.

¹³⁷ McLay 1994, 38; Fitzmyer 2007, 65,

tyypillistä myös Targumien teksteille,¹³⁸ tällaiset selittävät teologiset elementit puuttuvat MT:n aramealaisesta tekstistä, mutta toistuvat Septuagintassa (myös esim. jakeet 19, 29).

4.5.4 Dan. 4:13

Kuninkaan sydämen muuttumisesta eläimen sydämen kaltaiseksi kumpikin kertomus mainitsee vain kerran, masoreettinen teksti tässä jakeessa kuninkaan kertoessa unestaan, ja Septuaginta jakeessa 30^b unen toteutuessa. Septuaginta puhuu myös ruumiin muutoksesta jakeissa 13 ja 30, masoreettisen tekstin mainitessa epäsuoremmin ruumiin kastumisen, joka sai aikaan kotkan/linnun kaltaiset muutokset jakeessa 30. Septuagintan painotus nimenomaan ruumiin muutoksesta löytänee selityksen babylonialaisesta tarustosta. Tästä lisää jakeen 30 analyysissa. Masoreettinen teksti myös viittaa jonkinlaiseen muutokseen 4:31, missä sanotaan kuninkaan järjen palaavan *וּמִנְדְּעִי עָלַי יְהוֹב*.¹³⁹

Kanto juurineen, rautaiset kahleet liitettynä taivaan kasteeseen ja ruohon syömiseen eläinten tapaan mainitaan masoreettisessa tekstissä kolmesti yhtenä ryppäänä, Septuaginta puhuu näistä asioista pienempinä kokonaisuuksina. Tämä on Davisin mukaan kenties osoitus masoreettisen tekstin redaktorin pyrkimyksestä sujuvaan kerrontaan.¹⁴⁰

Jos Danielin kirjan luvuilla 4-6 on eri kääntäjä kuin muilla luvuilla, tästä voisi olla osoituksena myös jälleen toistuva säännönmukainen pedanttisuuteen pyrkiminen. Masoreettisen tekstin kuninkaan kurjuuden ajanjakso ilmoitetaan *seitsemänä aikana* *וְשִׁבְעָה עָדָנִין*, Septuaginta täsmentää ajan *seitsemäksi vuodeksi*: *ἑπτὰ ἔτη*. Samanlaista pyrkimystä ei ole havaittavissa vastaavanlaisissa kohdissa toisaalla Danielin kirjassa. Esimerkkinä Dan. 7:25, jossa Septuaginta seuraa masoreettisen tekstin kestoaltaan epätarkkaa ajankuvausta *עַד־עֶדְן וְעַד־נִין וְכָל־גַּדְלָה עֶדְן* kääntämällä ajan niinikään kestoaltaan määrittelemättömällä *ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ ἡμῖς καιροῦ*, *ajaksi, ajoiksi (kahdeksi ajaksi) ja puoleksi ajaksi*.

¹³⁸ Harrington & Saldarini 1987, 12.

¹³⁹ Davis 2012, 37.

¹⁴⁰ Davis 2012, 37.

4.5.5 Dan. 4:14

בְּגִזְרַת עִירִין פְּתֻגְמָא וּמְאִמָּר קְדִישִׁין שְׁאַלְתָּא /Th διὰ συγκρίματος ἢ ὁ λόγος , καὶ ῥῆμα ἁγίων
τὸ ἐπερώτημα "enkeliens säädöksen kautta sana, ja pyhien puhutun sanan
vaatimuksesta"... jakeen ensimmäinen fraasi puuttuu Septuagintasta, joskin sen
jakeessa 11 puhutaan "korkeimman määräyksestä" προστέταται γὰρ ἀπὸ τοῦ
ὕψιστου. Masoreettisessa tekstissä 4: 21 toistuu ajatus säädöksestä וְגִזְרַת עֲלִיָּא .

Enkeli-vartijat ja pyhät vaikuttavat samoilta olennoilta, näin myös jakeessa
10, jossa enkeli mainitaan pyhäksi. Septuagintasta puuttuva jakeen 14
paralleelilmainen fraasi tarkkailijoista ja pyhistä on Davisin mukaan masoreettisen
tradition lisäys.¹⁴¹

Masoreettinen teksti (Th identtinen) on kehittynyt universaaliin suuntaan
sanoessaan *kunnes elävät tulevat tietämään* עַד־דְּבָרָת דִּי יִנְדָּעוּן חַיִּיָּא sen sijaan, että
juoni pysyisi Septuagintan tapaan fokuoituna kuninkaaseen, *kunnes tulee
tietämään* ἕως ἂν γινῶ. ¹⁴² Masoreettisen tekstin ja Septuagintan yhteiseen pohja-
aineeseen on kuulunut juuri kuninkaan tietämystä terottava ilmaisu. Tämä ilmenee
masoreettisen tekstin 4: 22, jossa "...tulet tietämään...".

Sekä Septuaginta, että Theodotion kääntävät masoreettisesta tekstistä löytyvän
korkein on hallitsija עֲלִיָּא שְׁלִיטָא käyttämällä täsmentävää termiä *Herra*. Theodotion
päätyy fraasiin κύριός ἐστιν ὁ ὕψιστος *Herra on korkein*, saaden lauseeseen sekä
korkeimman, että Herran. Septuagintan lause mukailee masoreettista tekstiä ja
Theodotionia, sisältäen monisanaisemmin korkeuden/taivaan/Herran, sekä
hallitsemisen: τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ ἐξουσίαν ἔχειν *taivaan Herralla on valta*.

Masoreettinen teksti sisältää oudon lisäyksen halveksitusta חֲלָפַל(kr.
ἐξουδένημα) hallitsijasta. Itse kertomushan ei missään kohden masoreettisessa
tekstissä mainitse "sijaishallitsijaa" Nebukadnessarin hulluuden ajalle. Kyseessä
saattaa olla kirjoittajan messiaaninen toive, joka on kummunnut psalmien
teksteistä, jossa samankaltainen ἐξουδένημα (Ps. 22:7) kärsii ja nousee kunniaan.
Tämä halveksittu ihminen esiintyy myös Septuagintan tekstissä jakeessa 28.

¹⁴¹ Davis 2012, 37. Kuriositeettina mainittakoon, että tämä Septuagintasta puuttuva masoreettisen
tekstin laajentuma on fraasina ja ajatuksena tuttu Uuden testamentin puolelta: Hepr. 2:2. (Enkelien
säädös, jonka mukaan rikkomus saa palkkansa).

¹⁴² Davis 2012, 38.

Masoreettinen teksti käyttää imperfektiä tulevalle hallitsijalle annettavasta vallasta מַלְכִּי, Theodotion kääntää loogisesti futuuriin δώσει αὐτῇν.

Tarsee Li ei näe aramealaisessa tekstissä mitään välttämättä tulevaisuuteen viittaavaa, futuurin sijaan hän näkee imperfektimuodon kuvaavan yleensä tapahtuvia asioita.¹⁴³ Vaikka kieliopillisesti on mahdollista ajatella masoreettisen tekstin puhuvan yleensä tapahtuvista asioista, jae näyttää viittaavan johonkin tiettyyn henkilöön. Vanhan testamentin teksteistä ei käy ilmi, että hallitsijan yleensä odotettaisiin olevan mahdollisimman kurja ja alhainen, vaikka "alhaisen korotus" onkin verrattain yleinen teema.¹⁴⁴ Näyttääkin siltä, että Theodotion on tulkinnut perustellusti pohjatekstiään futuuriaspektista käsin kääntäessään pohjatekstinsä imperfektimuodot futuureiksi δώσει αὐτῇν *tulee antamaan sen... ἀναστήσει ἐπ' αὐτήν, asettaa sen (valtakunnan) päälle" (hallitsijaksi).*

Jae 14 sisältää laajan plussan Septuagintassa. Plussan alkuosassa ilmenee Septuagintan täsmällisen informaation antamisen pyrkimys: Puu revittiin irti yhtenä päivänä, tuhottiin päivän yhtenä tuntina: ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἡ καταφθορὰ αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τῆς ἡμέρας. Tuhoutuminen tapahtui aramealaiseen hovityyliin kuninkaan edessä, ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη.¹⁴⁵ Mielenkiintoista on, että tässä masoreettisesta tekstistä puuttuvasta osasta voidaan nähdä selkeä arameismi. Septuagintan plusosan pohjalla häämöttää siis MT:stä puuttuva aramealainen teksti.

Plussa sisältää ainoastaan yhden fraasin verran sellaista, mitä ei ajatuksellisestikaan löydy muualta neljännen luvun teksteistä, οἱ κλάδοι αὐτοῦ ἐδόθησαν εἰς πάντα ἄνεμον καὶ εἰλκύσθη καὶ ἐρρίφη. *Sen oksat annettiin joka tuuleen ja se revittiin irti ja heitettiin pois.* Tuuli esiintyy myöhemmin Danielissa, tällöin on aina kyse "neljästä tuulesta", jotka mainitaan "pakana"-kuninkaiden tuhon yhteydessä.¹⁴⁶

¹⁴³ Li 2009, 102.

¹⁴⁴ Montgomery 1959, 236. Halpa-arvoisen korotuksesta puhuvia VT:n kohtia: 1 Sam. 2:7-8, Hes. 17:24, Ps. 113:7, Job 5:11. UT:ssä esim. Luuk. 1:52, 1 Kor. 1: 26-28.

¹⁴⁵ Rosenthal 1961, 37. מֶלֶךְ-sanan etäännyttävästä käytöstä. Davis 2012, 15: Tällainen masoreettisesta tekstistä puuttuva Septuagintan varsin aramealainen ilmaisu tukee Ulrichin käsitystä siitä, että arameankielinen (ei heprealainen) teksti olisi ekspansoitunut varsin varhaisessa vaiheessa, ja Septuagintan käännös olisi tehty ekspansoitumisen jälkeen. Masoreettisen tekstin kirjoittaja ei joko ole tiennyt laajentumisesta, tai jättänyt sen tarkoituksellais pois.

¹⁴⁶ Davis 2012, 58. Kohdat, joissa neljä tuulta on mainittu: Dan. 7:2, 8:8, 11:4.

Tov sanoo masoreettisen tekstin mielellään muuttavan sanamuotoja kertomuksen juonen sujuvuuden vuoksi, mutta Septuaginta ottaa tässä askeleen vielä pidemmälle raportoidessaan käskyn täyttymyksestä unen yhteydessä, lisäämällä kohdan 14^a tekstiin. Tämä pitkä plussa toistaa aiempia jakeita puun irtirepäisystä ja sen metamorfoosista ruohoa syöväksi eläimeksi.¹⁴⁷

4.6 Avunpyyntö Danielille Dan. 4:15-16

<p>4:15 τοῦτο τὸ ἐνύπνιον, ὃ εἶδον ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ ὁ βασιλεὺς, καὶ σύ, Βαλταसार, τὸ σύγκριμα εἰπόν, ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται τὸ σύγκριμα αὐτοῦ δηλῶσαί μοι, σὺ δέ, Δανιηλ, δύνασαι, ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν σοί.</p> <p>Minä, kuningas Nebukadnessar näin tämän unen, ja sinä Beltesassar, kerro selitys, sillä kukaan valtakuntani viisaista ei osaa kertoa selitystä minulle. Mutta sinä voit (Th: Daniel), sillä pyhien jumalien (Th: Jumalan pyhä) henki on sinussa.</p> <p>הַנִּיחַ אֶת־הַלְּמָא תִּי־תִּי אֶת־מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַתָּה בִּלְשׁוֹן־אַשּׁוּרָא פִּשְׁרָא אֶמְרָא כְּלָל־קְבֵל־דִּי כְּלָל־חֲכִימֵי מְלָכֻתֵי לֵאֲכֹלֵי־יִכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדְעָתְנִי וְאַתָּה חָכֵם דִּי רִיחֵ־אַלְהִינִי קַדִּישִׁין בְּדִי:</p> <p>(jaevastaavuus MT 4:5-6)</p> <p>4:16 τότε Δανιηλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλταसार, ἀπηνεώθη ὥσει ὥραν μίαν, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάρασσον αὐτόν. καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν Βαλταसार τὸ ἐνύπνιον καὶ ἡ σύγκρισις μὴ κατασπευσάτω σε καὶ ἀπεκρίθη Βαλταसार, καὶ εἶπεν Κύριε, τὸ ἐνύπνιον τοῖς μισοῦσίν σε καὶ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς σου.</p> <p>Silloin Daniel, jonka nimi on Beltesassar, säikähti hetkeksi, ja hänen ajatuksensa pelästyttivät hänet. Kuningas ryhtyi puhumaan: ”Beltesassar, uni ja sen selitys älköön pelästyttävä sinua.” Beltesassar vastasi: ”Herrani, uni koskekoon vihollisiasi ja se selitys vastustajiasi!”</p>	<p>4:15 καὶ ἀναστὰς τὸ πρωὶ ἐκ τῆς κοίτης μου ἐκάλεσα τὸν Δανιηλ τὸν ἄρχοντα τῶν σοφιστῶν καὶ τὸν ἡγούμενον τῶν κρινόντων τὰ ἐνύπνια καὶ διηγησάμην αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ ὑπέδειξέ μοι πᾶσαν τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ.</p> <p>Noustessani aamulla vuoteestani, kutsuin Danielin, viisaiden päämiehen ja niiden päällikön, jotka päättävät unista. Kuvailin unen hänelle, ja hän osoitti minulle koko sen merkityksen. (vastaavuus MT: 4:5-6 viimein tuli eteeni Daniel..)</p> <p>4:16 Μεγάλως δὲ θαύμασας ὁ Δανιηλ, καὶ ὑπόνοια κατασπευθεις, καὶ φοβηθεὶς τρόμου λαβόντος αὐτὸν καὶ ἀλλοιωθείσης τῆς δράσεως αὐτοῦ κινήσας τὴν κεφαλὴν ὥραν μίαν ἀποθαυμάσας ἀπεκρίθη μοι φωνῇ πρᾶεῖα βασιλεῦ, τοῖς μισοῦσί σε τὸ ἐνύπνιον τοῦτο καὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐπέλθοι ἡ σύγκρισις αὐτοῦ.</p> <p>Daniel hämmästyi suuresti ja paha aavistus ahdisti häntä. Hän vapisi peljästyksestä ja pelko sai hänet valtaansa. Hänen muotonsa muuttui ja päänsä tutisi hetken aikaa. Kummastellen hän vastasi minulle heiveröisellä äänellä: ”Oi kuningas! Tämä uni koskekoon vihollisiasi ja sen</p>
---	--

¹⁴⁷ Tov 1999, 298–299.

אֲדִינוּ דְּנִיָּאל דִּי־שְׁמִיהּ בְּלִשְׁאֲצֹר אֲשֶׁתוּמִּם כְּשָׁעָה חָדָה וְרַעֲיָנָהּ יְבַהֲלָנָה עֲנָה מְלָכָא וְאָמַר בְּלִשְׁאֲצֹר חֲלָמָא וּפְשִׁירָא אֶל־יְבַהֲלָנָה עֲנָה בְּלִשְׁאֲצֹר וְאָמַר מָרָא חֲלָמָא לְשָׁנְאִיד וּפְשִׁירָה לְעָרִיד :	selitys vihamiehiäsi!” (muodon muuttumisen vastaavuus LXX ja MT Dan. 5:6)
--	---

4.6.1 Dan. 4:15

Septuaginta seuraa luvun kaksi kaavaa jakeen 14 lopussa ja 15 alussa. Luvussa kaksi 1-2 jakeissa kuningas tulee levottomaksi unestaan, ei saa enää unta, ja kutsuu paikalle viisaat (MT, LXX luku 2:2) ja viisaiden päämiehen jakeessa 15 (LXX).

Samankaltaisesta pohjatekstistä omiin suuntiinsa kehittyneet kertomukset esittävät asioita jälleen vaihtelevassa järjestyksessä. Yhteinen pohjateksti, joka häivähdyksenomaisesti voidaan havaita tekstien näennäisesti täysin erilaisten ajankohtien kuvailussa, voidaan nähdä Danielin paikalle ilmaantumisen yhteydessä. Masoreettisen tekstin plussa toi Danielin näyttämölle jo jakeessa 5, Septuagintan mainitessa hänet vasta tässä, kun uni on jo kerrottu. Septuagintassa Daniel noudetaan paikalle τὸ πρῶτῳ masoreettisen tekstin kutsuessa hänet וְעַד אֶחָדִין.

Septuagintan lause Danielista: τὸν ἄρχοντα τῶν σοφιστῶν καὶ τὸν ἡγούμενον τῶν κρινόντων τὰ ἐνύπνια heijastelee Dan. 2: 28 ἄρχοντα καὶ ἡγούμενον πάντων τῶν σοφιστῶν Βαβυλωνίας.¹⁴⁸ Septuagintan teksti 4:14-15 muistelee siis monelta osin luvun 2 tapahtumia, masoreettinen plussa taas kertoo omaa plussansa jakeesta 6.

Jakeen viisi yhteydessä pohdin Septuagintan sisältämää *varhain aamulla*-tulkintaa, mutta tarkastan kohdan vielä kielellisestä näkökulmasta Tovin ajatuksen haastamana, hänen sanoessaan, ettei kaikkiin yksityiskohtiin ole helposti löydettävissä selitystä.

Aramean sana tarkoittaa yksiselitteisesti *viimein, viimeiseksi*.¹⁴⁹ Kreikan ajankohta taas tarkoittaa *varhain, aikaisin*.¹⁵⁰ Kreikan πρῶτῳ tarkoittaa juutalaisessa ajankäsityksessä myös yön viimeistä vartiovuoroa (klo 03-06).¹⁵¹ Tekstien

¹⁴⁸ Davis 2012, 34.

¹⁴⁹ Liljeqvist 2010, 568.

¹⁵⁰ Taylor 2009, 475.

¹⁵¹ BibleWorks: Fribergin sanakirja sana nro 23675.

yhteinen pohjasana חָמֶס olisi näin ajatuksellisesti hahmotettavissa, lopputulos olisi kuitenkin sama, eli varhainen aamu.

Aamun varhaus esiintyy kuusi kertaa kreikkalaisessa Danielissa.¹⁵² Näistä kaksi voidaan tulkita myös merkitsemään jotain muuta (Viimeinen vartiovuoro jae 15, sekä jakeen 33 πρωι saattaa olla seurausta sanan ἡμέρη tulkinnasta). Muut kohdat merkitsevät yksiselitteisesti aamua. Aamu-teema siis jostain syystä toistuu monesti Septuagintan tekstissä.

Aamuinen varhaus ja pyrkimys ajankohdan tarkkaan ilmaisemiseen löytyy myös jakeesta 30: *Kunnes aamulla kaikki tämä tapahtuu sinulle, Nebukadnessar, Babylonian kuningas*, ἕως δὲ πρωι πάντα ἐπιτελεσθήσεται ἐπὶ σέ, Ναβουχοδονοσορ βασιλεῦ Βαβυλῶνος.

Jakeessa 15 Theodotion kääntää jälleen sanatarkasti, mutta on lisännyt Beltesassarin lisäksi nimen Daniel. Kreikkalaista kääntäjää ei ole miellyttänyt masoreettisen tekstin babylonialainen sävy, kuningas edelleen puhuttelee Danielia ainoastaan oman jumalansa nimellä masoreettisessa tekstissä, joka painottaa kertomuksen etenevän "väärauskoisen" silmin. Kuninkaan mielenmuutoksesta yhden ainoan, juutalaisten Jumalan suuntaan ei siis ole nähtävissä viitteitä.

Septuagintassa Danielin Beltesassar-nimi puuttuu myös tästä jakeesta (edelliset esiintymät Septuagintasta puuttuvissa jakeissa 5 ja 6). Huomionarvoista on, että neljännessä luvussa Septuagintan teksti ei käytä Danielista koskaan vieraan jumalan nimeä. Tämä on linjassa sen kanssa, että Septuaginta ei myöskään missään mainitse Danielissa olevan "pyhien jumalien henkeä". Muualla Danielissa Septuaginta käyttää Beltesassar-nimeä kolmesti (Dan. 1:7, 2:26 ja 10:1). Septuagintassa ja Theodotionissa Βαλτασαρ- nimi on annettu sekä Danielille, että kuningas Belsassarille. Niiden aramealaiset (sekä heprealaiset) vastineet ovat בִּלְטַשְׁשַׁר (Daniel), sekä בִּלְשַׁצְר / בִּלְאִשְׁצַר (kuningas Belsassar).

Sangen mielenkiintoiseksi jakeen tekee se, että Septuagintan ja masoreettisen tekstin pohjatekstit ovat olleet erittäin lähellä toisiaan. Kerronnallisesti jae sisältää samoja elementtejä; kuningas pyytää Danielia selittämään unen, Babylonian viisaat mainitaan, mutta he eivät ole läsnä. Plussana

¹⁵² BibleWorksista esiintymät: 4:18, 33, 6:17, 20, 8:14, 26.

masoreettisessa tekstissä on edelleen *pyhien jumalien henki*, sekä Septuagintassa aamu-ajankohta, ja "malttamaton", jo tässä vaiheessa ilmoitettu: "*ja hän osoitti minulle koko sen (unen) merkityksen*".

Tämän yhteisen tekstimateriaalin valossa voimme todeta jakeiden 3-6 olevan masoreettisen tradition omaa tekstikasvua, jota yhteinen traditio ei seuraa. Perikooppi on lisätty joko Septuagintan kääntämisen jälkeen, tai sisältyy masoreettiseen traditioon, jota Septuaginta ei tältä osin ole tuntenut. Voi myös olla, että Septuaginta on tuntenut perikoopin, mutta koska eri tekstitraditiot painottavat selkeästi eri seikkoja, sitä ei ole kelpuutettu mukaan Septuagintaan.

4.6.2 Dan. 4:16

Masoreettisen tekstin kerronta neljännessä luvussa alkoi kuninkaan kertoessa ensimmäisessä persoonassa tapahtumat. Vasta Danielin saadessa puheenvuoron jakeessa 16, kertoja siirtyy kolmanteen persoonaan Danielin selittäessä unta jakeeseen 24 asti, kolmannen persoonan kerronta jatkuu aina siihen asti (jae 31), kun uni on toteutunut ja kuninkaan järki palannut. Septuaginta käyttää masoreettista tekstiä vähemmän kolmatta persoona, Danielin unen selityskin kerrotaan Nebukadnessarin suulla. Kuningas itse kertoo Danielin selittävän hänelle unta, ja kuningas vastaanottaa tulkintaa ensimmäisessä persoonassa.¹⁵³

Tässä on mielenkiintoinen näennäinen ristiriita. Vaikka masoreettinen teksti painottaa babylonialaisia tapoja hovin ja jumalien muodossa, ja tarina esitetään huomattavan babylonialisesta näkökulmasta, Septuagintassa kuningas on kuitenkin vahvemmin kerronnan keskipiste. Tämä taas vahvistaa LXX:n kertomus-tradition painopistettä, kertomusta kuninkaasta, joka koki täydellisen muutoksen elämässään ja jumalanpalvonnassaan.

Masoreettinen teksti käyttää edelleen Danielista nimeä Beltesassar, joka pelästyessään mykistyi yhdeksi hetkeksi, tai silmänräpäykseksi. Septuagintassa pelästyminen kuvataan huomattavasti värikkäämmin. Pelästymiskuvauksen plusmateriaali koostuu osittain luvusta viisi tutusta aineksesta, silloin vuorostaan kuningas Belsassarin kauhistuu.

¹⁵³ Meadowcroft 1995, 36.

Luottamus Danielin sankaruuteen horjuu hetkeksi Septuagintan tekstissä.

Daniel on todella riisuttu sankarin kuvasta, kertomus piirtää hänet anti-sankarina, tutisevan ja pelkäävän unienselittäjän äänikin kuvataan heiveröiseksi.

Tällainen (Dan. 5:6) ruumiillisten oireiden vahva kuvaaminen pelästymisen yhteydessä löytyy myös Ugaritilaisista teksteistä, ja Mesopotamialaisista teksteistä jopa täsmälleen samoin sanoin kuin Raamatun Danielissa, sanoo Shalom Paul.¹⁵⁴

Septuagintan Danielin paha aavistus ja "muodon muuttuminen" 4:16 ὑπόνοια κατασπευθεις, ἀλλοιωθείσης τῆς ὁράσεως αὐτοῦ *paha aavistus ahdisti häntä, hänen muotonsa muuttui* löytävät vastaavuuden Dan. 5:6 Septuagintan ja masoreettisen tekstin yhteisestä materiaalista: ὑπόνοια αὐτὸν κατέσπευδον *paha aavistus ahdisti häntä* , sekä ἡ ὅρασις αὐτοῦ ἠλλοιώθη *hänen muotonsa muuttui*. Muodon muuttuminen tarkoittaa lähinnä kalpenemista¹⁵⁵ aramealaisessa tekstissä. יְהִי־יְהִי־נֶפֶשׁ on kirjaimellisesti *kirkkautensa/loistonsa muuttuivat hänellä*. Theodotion ja Septuaginta ovat kääntäneet monikollisen יְהִי־יְהִי yksikössä synonyymein μορφή / ὅρασις αὐτοῦ . Muoto/olemus on yksikössä myös 4:16, joskin genetiivissä τῆς ὁράσεως .

Septuagintan masoreettistesta tekstistä puuttuvien pluskohtien *Vorlagen* kielestä ei aina voi varmuudella sanoa, onko kieli ollut arameaa vai hepreaa. Tässä kohdassa muodonmuutoksesta kertova pohjakieli on selvästikin Septuagintan plussan kohdalla ollut arameaa.

Masoreettinen teksti loppuu jakeessa 15 kuninkaan toteamukseen Danielista, jossa on *pyhien jumalien henki*. Sama babylonialainen korostus jatkuu jakeessa 16, jossa Danielista käytetään kolmesti jumala Beltesassar nimeä. Daniel kuvataan myös kuninkaan parasta ajattelevana, toivoohan tämä säikähtäen unen koskevan kuninkaan vihollisia, näin myös Septuagintassa.

Masoreettisen tekstin babylonialainen pohjavire ei ole varauksetta ihastuttanut juutalaista lukijaa. Varhaiset kirkkoisät näkivät Danielin reaktiossa myötätuntoa ja ystävyyttä kuningasta kohtaan tämän säikähtäessä kuninkaan unta,

¹⁵⁴ Paul 2001, 59–61.

¹⁵⁵ Paul, 2001, 58 sana on akkadista lainattu ; Llieqvist 2010, 521. Yksikössä: loiste, hohde, kirkkaus. Monikossa: kasvojen väri.

midrashin kirjoittajilla oli kuitenkin suuria vaikeuksia ajatella Danielin olevan kuninkaan puolella. Danielin toivotus: "uni koskekoon vihollisiasi.." nimittäin tarkoittaisi juuri juutalaisia, joita Nebukadnessar oli tuhonnut ja vainonnut. Nokkelat midrashien tekijät tulkitsivatkin Danielin sanoman לְשׂוֹנְאֵי הַלְמָא מְרָאֵי וּפְשָׁרָהּ לְעָרֵיהֶם rukoukseksi Jumalalle, joka on Danielin Herra, eikä Nebukadnessarille. Näin Daniel pyytäisi Herraltaan, että uni ja sen selitys toteutuisivat Nebukadnessarille, Jumalan viholliselle ja vastustajalle.¹⁵⁶

Daniel todellakin kutsuu kuningasta herrakseen masoreettisessa tekstissä, tämä sopii yhtä vähän Septuagintan kertomuksen kirjoittajalle, kuin midrashien kirjoittajillekin. Septuaginta ei laita Danielin suuhun kuninkaan herraksi kutsumista. "Herrani" esiintyy Danielin sanomana myös MT:n jakeessa 21.

Masoreettisen tekstin kertomuksen luonteeseen sopii kuitenkin kuninkaan statuksen ylhäisyys. Tähän jakeeseen pätee sama idea kuin jakeeseen 5 ja 6. Juutalainen kirjoittaja ei kuvaile omaa näkemystään, vaan babylonialaisen kuninkaan näkökulmaa.

Septuagintan kertomuksen omasta kuningaskeskeisyydestä oiva esimerkki on jakeen 16 tapahtumat. Danielin selitys unen merkityksestä alkaa, mutta kuningas kertoo, mitä Daniel selitti. Kuninkaan ensimmäisen persoonan kerronta jatkuu tauotta jakeeseen 25 asti, jolloin kerronta muuttuu kolmanteen persoonaan, ja tuomion täytäntöönpanon aika tulee. Meadowcroftin mukaan onkin tarinan kannalta sopivaa, että tuomion toteutuksesta kertoo joku muu kuin kuningas itse.¹⁵⁷

Eri tekstitradiitioiden painotukset alkavatkin hahmottua päähenkilöiden suhteen. Masoreettinen teksti kuvailee kuningasta ja Danielia vahvasti babylonialaisessa kontekstissa, kuninkaan omat tavat kulkevat mukana tarinassa loppuun asti, ja Daniel nähdään vahvasti babylonian jumalalliseen viisauteen kytkettynä. Septuagintan teksti esittelee kuninkaan vahvasti juutalaismyönteisenä, Danieliin ja tämän kykyihin luottavana. Kuvaukset Danielista Nebukadnessarin

¹⁵⁶ Henze 1999, 109–112. Sama ongelma toistuu Dan. 2:37, jossa Daniel puhuttelee Nebukadnessaria "kuningasten kuninkaana", joka on selvästi jumalallinen epiteetti. Rabbinit siis ajattelivat Danielin siinäkin kohdassa rukoilevan Jumalaa kuninkaan puhuttelun sijaan.

¹⁵⁷ Meadowcroft 1995, 35.

jumalan ominaisuuksilla varustettuna puuttuvatkin täysin Septuagintan neljännessä luvusta.

4.7. Danielin kertaus unen tapahtumista Dan. 4:17-18

<p>4:17 τὸ δένδρον ὃ εἶδες τὸ μεγαλυνθὲν καὶ τὸ ἰσχυρὸς οὗ τὸ ὕψος ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ ξύτος αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν</p> <p>Puu, jonka näit, joka kasvoi ja vahvistui ja korkeutensa ulottui taivaaseen asti ja se näkyi (Th: sen holvi)koko maahan,</p> <p>אֵלֶּלְנָא דִּי חֵזְיִתָּ דִּי רִבְּהָ וּתְקַף וְרִמַּהּ יִמְטָא לְשִׁמְיָא וְחִזְיוֹתָ לְכָל-אַרְעָא: (vastaavuus MT 4:8-lähes koko jae)</p> <p>4:18 καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ εὐθαλῆ καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς καὶ τροφὴ πᾶσιν ἐν αὐτῷ, ὑποκάτω αὐτοῦ κατώκουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, sen lehvästö oli kaunis ja hedelmänsä runsas, ja siitä riitti ravintoa kaikille. Sen alla asuivat kaikki villit eläimet, ja sen oksilla pesivät taivaan linnut.</p> <p>וְעִפְיָה שְׂפִירָא וְאַנְבִּיָּה שְׂגִיָּא וּמְזִוֵּן לְכָל-אִיָּה תְּחִלּוֹתָי תְּדוּרָא חִיִּנְתָּ בְּרָא וּבְעִנְפוֹתָי יִשְׁכְּנוּ צִפְרִי שְׂמִיָּא: (vastaavuus MT, LXX 4:9)</p>	<p>4:17 τὸ δένδρον τὸ ἐν τῇ γῇ πεφυτευμένον, οὗ ἡ ὄρασις μεγάλη, σὺ εἶ, βασιλεῦ. Maahan istutettu valtava puu olet sinä, kuningas. (vastaavuus MT 4:19: sinä olet se, kuningas)</p> <p>14:18^a καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰ νοσσεύοντα ἐν αὐτῷ·^b ἡ ἰσχύς τῆς γῆς καὶ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν γλωσσῶν πασῶν ἕως τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ πᾶσαι αἱ χώραι σοὶ δουλεύουσι.</p> <p>Ja kaikki taivaan linnut, jotka pesivät siinä, maan ja kansojen voima ja kaikki kielet maan ääriin asti, sekä kaikki valtakunnat palvelevat sinua. (^a-osan vastaavuus MT, LXX 4:9, ^b-osa osittain MT 3:31)</p>
---	---

4.7.1 Dan. 4:17-18

Masoreettinen teksti jää toistamaan jakeiden 8-9 sisältöä Septuagintan mennessä asiassa eteen päin. Septuaginta identifioi jo puun kuninkaaksi, unen sovellus alkaa ilman masoreettista unen toistoa.

Davis huomioi, että jakeessa 18 masoreettinen teksti kuvailee puuta, Septuagintan

kuvaillessa puun tärkeyttä.¹⁵⁸ Septuaginta ei enää ryhdy toistamaan tuttua materiaalia puun kauneuden kuvauksesta, vaan plus-osassa selitetään, mitä linnut puun oksilla tarkoittavat. Ne kuvaavat koko valtakuntaa, joka Nebukadnessaria palvelee.

4.8 Unen selitys alkaa masoreettisessa tekstissä, jatkuu Septuagintassa. Dan. 4:19-20

<p>4:19 σὺ εἶ, βασιλεῦ, ὅτι ἐμεγαλύνθης καὶ ἰσχυσας καὶ ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ κυριεῖα σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Sinä olet se, kuningas, sillä olet kasvanut ja tullut vahvaksi, ja suuruutesi on voimistunut ja ulottuu taivaaseen ja herruutesi maan ääriin.</p> <p>הָאֵלֹהִים מְלִכָּא דְּיָרְבִּית וְיִרְבּוּתָּא דְּרַבָּךְ :אֲפָרָא רִישׁ לְרִשְׁתְּךָ אֲמִשְׁלִי תַּחְמִי (vastaavuus LXX 4:17 puu olet sinä, kuningas)</p> <p>4:20 καὶ ὅτι εἶδεν ὁ βασιλεὺς ἱρ καὶ ἅγιον καταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶπεν Ἐκτίλατε τὸ δένδρον καὶ διαφθείρατε αὐτό, πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐάσατε ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν δεσμῶ σιδηρῶ καὶ χαλκῶ καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἡ μερὶς αὐτοῦ, ἕως οὗ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλοιωθῶσιν ἐπ’ αὐτόν, ^aJa että kuningas näki, kun pyhä enkeli laskettiin (Th:laskeutui) taivaasta, joka sanoi: "Hakatkaa puu irti ja tuhotkaa se, ^bmutta jättäkää sen juurista kanto maahan, mutta rautaisessa ja</p>	<p>4:19 ^aτὸ δὲ ἀνυψωθῆναι τὸ δένδρον ἐκεῖνο καὶ ἐγγίσαι τῷ οὐρανῷ καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ ἄψασθαι τῶν νεφελῶν· σὺ, βασιλεῦ, ὑψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ^bὑψώθη σου ἡ καρδία ὑπερηφανία καὶ ἰσχύι τὰ πρὸς τὸν ἅγιον καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· τὰ ἔργα σου ὥφθη, καθότι ἐξερέμωσας τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ τοῦ ἡγιασμένου.</p> <p>^aSe, että tuo puu kasvoi korkeaksi ja ulottui taivaaseen, ja sen holvi kosketti pilviä, olet sinä, kuningas, korotettu kaikkien, koko maan pinnalla olevien ihmisten yläpuolelle. ^bSinun sydämesi paisui ylpeäksi ja voimakkaaksi pyhän ja hänen enkeleidensä edessä. Sinun tekosi on nähty, kuinka tuhosit elävän Jumalan huoneen pyhitetyn kansan syntien tähden.</p> <p>4:20 ^aκαὶ ἡ ὄρασις, ἣν εἶδες, ὅτι ἄγγελος ἐν ἰσχύι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ κυρίου καὶ ὅτι εἶπεν ἐξᾶραι καὶ ἐκκόψαι τὸ δένδρον· ^bἡ κρίσις τοῦ θεοῦ τοῦ μεγάλου ἦξει ἐπὶ σέ, ^aJa näky, jonka näit, että enkeli voimassa lähetettiin Herran luota, ja kun käski ajaa pois ja hakata puun irti, ^bon suuren Jumalan tuomio yllesi.</p>
---	---

¹⁵⁸ Davis 2012, 61.

<p>pronssisessa kahleessa kedon ruohikkoon. Ja se tulee kastumaan taivaan kasteella, ja kedon villieläinten kanssa on hänen osansa, kunnes seitsemän aikaa menee hänen ohitse.</p> <p>וְדִי תִזְנֶה מִלְכָּא עִיר וְקִדְיִשׁ נָתַת מוֹ-שְׁמִיָּא וְאָמַר גִּדּוּ אֵילָנָא וְחִבְלֵיהִי בְרָם עֲקֹר שְׂרִשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבִקוּ וּבְאַסּוּר דִּי-פְרִזְל וּנְחֹשׁ בְּדַחְאָא דִּי בְרָא וּבְטֹל שְׁמִיָּא יִצְטָבַע וְעַם-חִינֹת בְּרָא חֲלָקָה עַד דִּי-שְׁבַעָה עֲדָנִין יִחְלִפוּן עָלֵיהִי: (b^o osa toistaa MT:n jakeita 12-13)</p>	
---	--

4.8.1 Dan. 4:19

Masoreettinen teksti ilmaisee puun olevan kuningas, Septuagintan ilmoittaessa asian jo jakeessa 17. Selkeyden vuoksi jaoin jakeen 19 a- ja b-osuuteen, koska a-osuus Septuagintassa sisältää samaa asiaa kuin masoreettinen teksti, b-osa on plussaa. A-osan MT:n kanssa yhteneväinen teksti kasvaa Septuagintassa selittävällä b-osalla. Plus-osan tekstistä löytyy tuttu fraasi τὸν ἅγιον καὶ τοὺς ἀγγέλους, *pyhän ja enkeleiden*. Masoreettisen tekstin/Theodotionin jakeesta 10 עִיר וְקִדְיִשׁ *pyhä enkeli*/ ἡ καὶ ἅγιος *enkeli ja pyhä* sanapari on nähtävästi redaktoitunut hiukan eri merkityksessä Septuagintan tekstiin (tai sen *Vorlageen*). Septuagintan kääntäjä ei ole ajatellut *pyhää* atribuoituna, vaan tulkinnut selittävän ו-*konjunktion* ja-konjunktiksi. Mitä ilmeisemmin masoreettisen tekstin jakeessa 10 ja Septuagintan 19 sanapari on kuulunut yhteiseen pohjatekstiin, se on vain löytänyt tiensä eri yhteyksiin.

B-osassa Septuaginta (tai sen *Vorlage*) kehittää Nebukadnessarin henkilön kuvausta. Ei riitä, että puun vertauskuva selviää, kuten masoreettisen tekstin ja Septuagintan a-osassa, vaan kertomusta kehitetään teologisin painotuksin. Puun kasvu tarkoittaa kuninkaan ylpistynyttä sydäntä, ja hänen uhitteluaan Pyhän ja hänen enkeleittensä edessä. Ylpeydessään hän tuhosi Jumalan huoneen, tuho kuitenkin johtuu pohjimmiltaan Jumalan kansan synneistä. Tällainen suora viittaus temppeliin ja sen tuhon syihin ja seurauksiin viittaa makkabilaisajan redaktiokerrokseen.¹⁵⁹ Tällainen redaktoituminen osoittaa Septuagintan osittain

¹⁵⁹ Meadowcroft 1995, 52 on myös huomionut tämän plussan makkabilaisyhteydet, ja niiden puuttumisen koko arameankielisestä masoreettisesta tekstistä.

kehittyneen pre-makkabilaisen masoreettisen tekstin jälkeen jakeen 19 osalta. Davis toteaaakin, että masoreettisella tekstillä ei ole mitään syytä kyseisen kohdan poistamiseen tekstistään.¹⁶⁰

Septuagintan pohjatekstiä selittävä tapa löytää jälleen tyyllillisen yhteneväisyyden targumneista.¹⁶¹

Masoreettinen teksti ei jakeessa 19 mainitse ylpeyttä, sanoo vain puun kasvaneen, mutta masoreettinen Dan. 5:20 kertoo sen, mitä Septuaginta jo tässä jakeessa: *"Mutta kun hänen sydämensä paisui ja henkensä vahvistui ylpistyen, syöstiin hänet kuninkuuden valtaistuimelta ja hänen kunniansa otettiin häneltä pois"*. Erilaisista tekstitraditioista ja redaktoreiden työskentelystä on siis kyse tämän lauseen kohdalla, sama asia kerrotaan eri kohdissa. Jakeen 4: 19 kohdalla on ilmeistä, että Septuagintan b-osa on lisäys alkuperäiseen tekstiin, koska samassa yhteydessä temppelin tuho mainitaan, jota masoreettinen teksti ei lainkaan sisällä. Dan. 5:20 kohdalla taas näyttää siltä, että alkuperäinen kertomus toimisi hyvin ilman Septuagintasta puuttuvaa perikooppia.

Temppelin häpäisyä ei masoreettinen teksti mainitse vallan menetyksen syyksi. Ainoastaan ylpeys ja itseriittoisuus mainitaan. Tekstille näyttääkin olevan tärkeää kuninkaan ja Jumalan suhde, kuninkaan sydän ja asenne, joka ei koskaan masoreettisen kirjoittajan kertomuksessa oikein täydellisesti muutu. Nöyryyden puute koitui Nebukadnessarille kohtaloksi, itse asiassa tämä Jumalan vallan alle alistumisen puute näkyi jo tekstin alkuvaiheessa, huoleton lepo, omien tietäjien viisauteen turvaaminen ja Danielin korotus omien jumalien mukaan.

Selkeä kuninkaan päättämättömyys lopullisen "Korkeimman Jumalan alle nöyrytymisen" suhteen näkyy kaikissa Nebukadnessarista kertovissa luvuissa. Masoreettinen teksti korostaa tätä huomion arvoisesti.¹⁶²

Antiokuksen suorittamasta temppelin ryöstöstö, pöyhkeydestä ja "sydämen suuresta ylpeydestä" kerrotaan 2. Makk. 5:21. Ylimielisyyden ja ylpeyden aiheuttamasta rangaistuksesta ja sen seuraamasta parannuksen teosta myös 2. Makk. 9:6-17. Antiokuksen kohdalla katumus/mielenmuutos myöhästyi ja hän kuoli tautiinsa. Kuninkaan loppu oli erilainen Nebukadnessarin kohdalla, vaikka kärsimys ja parannuksenteko lupauksineen on samankaltainen. Suoraan siteerausta koko kuninkaan henkilökuvaan makkabilaiskirjasta ei siis voida sanoa olevan, mutta tekstien vaikutusta toiseen kylläkin. Antiokuksen temppelinhäväistyksestä ja juutalaisten tapojen eliminoinnista ensimmäisen Makk. 1 luvussa.

¹⁶⁰ Davis 2012, 62.

¹⁶¹ Nähtävissä Targum Neofitissä kautta linjan, esimerkiksi McNamara 1992, 61 (Gen. 3:15).

Septuagintasta tällainen jojomainen päättämättömyys puuttu. Kuninkaan mielenmuutos toivottuun tulokseen etenee asteittain neljännessä luvussa, loogisesti huipentuen täydelliseen kääntymiseen yhden Jumalan puoleen.

Tekstien itsenäisistä kehityspoluista ja redaktorien kokoamasta yhteisestä pohjatekstistä muotoutunut kokonaisuus näkyy hyvin Septuagintan 4:19 plus-kohdassa. Vaikka plussa sisältää omaa, masoreettisesta tekstistä puuttuvaa materiaalia, on siinä myös teksteille yhteisiä elementtejä.

Tällainen yhteisten elementtien löytyminen eri paikoista viittaa siihen, mitä monet tutkijat Lustin tavoin sanovat; aramealaiset tarinat ja näyt ovat kiertäneet erillisinä kertomuksina, jotka Septuagintan ja masoreettisen tekstin *Vorlaget* ovat koonneet omiksi kokonaisuuksikseen luvuissa 4-6.¹⁶³

4.8.2 Dan. 4:20

Jakeen 10 tapaan masoreettinen teksti toistaa *pyhän enkelin* laskeutuneen taivaasta, Septuagintan sanoessa edelleen *enkelin voimassa* laskeutuneen taivaasta.

Septuaginta on valinnut mielenkiintoisen ilmaisun aramealaiselle ܕܢܐ-sanalle, joka tarkoittaa irti hakkaamista.¹⁶⁴ Jakeessa 11 Septuaginta on Theodotionin tapaan kääntänyt imperatiivin ܕܢܐ *Εκκóψατε*, *hakatkaa irti*, kuten asiaan kuuluukiin, mutta jakeessa 20 ܕܢܐ on saanut Septuagintassa merkityksen *ἐξῆλθαι*. Tämä *ἐξῆλθαι* esiintyy Septuagintassa 217 kertaa, lähes aina poislähtemisen, liikkeellelähtemisen ja poisajamisen merkityksessä. Joitain kertoja sana tarkoittaa myös käden nostamista, tai jonkin kantamista, pitämistä.¹⁶⁵ Hepreaksi sanalla ܕܢܐ

¹⁶² Luku 2: Kuninkaalla on pulma, jonka Daniel selvittää Jumalan avulla, lopuksi kuningas ylistää "teidän jumalaanne".

Luku 3: Kuningas palaa oman jumalansa palvelemiseen, teettää kultaisen patsaan, jota kaikkien tuli kumartaa. Danielin ystävät eivät kumartaneet, heitettiin tuliseen pätsiin, josta heidän Jumalansa heidät pelasti. Nebukadnessar ylistää jälleen "Sadrakin, Meesakin ja Abednegon Jumalaa".

Luku 4: Kuningas palaa omien jumaliensa palvelemiseen (tai jatkaa sitä, kuninkaan jumalan ei koskaan sanota muuttuneen). Uusi uni ja uusi pulma, jonka Daniel jälleen Jumalansa avulla selvittää. Luvun lopussa kuningas jälleen ylistää Korkeinta Jumalaa.

¹⁶³ Lust 1993, 52.

¹⁶⁴ Liljeqvist 2010, 574.

¹⁶⁵ Deuteronomiumissa on 13 esiintymää, niistä jokainen negatiivisessa poisajamisen merkityksessä. Deut. 16:19 merkitys on "vääristää". *ἐξῆλθαι* tarkoittaa myös käden nostamista Gen. 41:44.

on kokoontumisen merkitys.¹⁶⁶ Pohjasanan tulkitsemisen hajonnan vuoksi herää kysymys, onko Danielin kirjan neljännellä luvulla ollut usempi kuin yksi kääntäjä?¹⁶⁷ Pohjateksti on enkelin käskyn osalta selvästi ollut sama masoreettisen tekstin/ Th:n sekä Septuagintan kirjoittajille jakeessa 11. Kreikan kääntäjät ovat siinä myös ymmärtäneet pohjasanan aramealaisen merkityksen. Jakeessa 20 Septuagintan tulkinta on: Puu lähetetään pois ja hakataan irti.

Usean kääntäjän sijaan käyttökelpoinen vaihtoehto on yksinkertaisesti lukuvirhe. Pohjateksti on edelleen sama enkelin käskyn osalta, mutta kääntäjä on 17ג kohdalla nähnyt sanan גלו. Käsinkirjoitetussa tekstissä Lamedin pystysuora "yläviiva" on toisinaan lähes olematon nystyrä, joka helposti näyttää daletin pieneltä sakaralta. Ei siis ihme, että Septuagintan kääntäjä on ajatellut lamedin viivan kuuluvan kuvaan ja on lukenut kuninkaan "oman elämänsä pakolaisuuden" tähän kohtaan. Tämä kääntäjän tulkinta vain vahvistaisi Septuagintan 14 jakeessa esiintyvää kuvaa rautaisista käsi- ja jalkakahleista, joilla kuningas vietiin vankeuteen.

A-osuus sisältää näin ollen yhteisen pohjatekstin. Septuagintan ratkaisu on sama kuin edeltävissä jakeissa (18 ja 19). Toistoa vältetään ja sen tilalla on selitys tapahtumille. Tämän jakeen b-osassa Septuaginta tulkitsee eksplisiittisesti puun tuhon tarkoittavan Jumalan tuomiota.

Masoreettisessa tekstissä toistuu muun muassa seitsemän vuoden mainita, joka on yhteisesti mainittu sekä Septuagintassa, että masoreettisessa tekstissä jakeessa 13, sekä 29. Tekstien omat kasvukohdat näkyvätkin siinä, että yhteisten mainintojen lisäksi kumpikin tekstitraditio on sisällyttänyt rangaistusajan määrään omiin plussiinsa. Masoreettinen teksti jakeeseen 20 ja Septuaginta jakeeseen 30.

4.9 Korkeimman tuomio Dan. 4:21-23

4:21 τοῦτο ἡ σύγκρισις αὐτοῦ, βασιλεῦ, καὶ σύγκριμα ὑψίστου ἐστίν, ὃ ἔφθασεν ἐπὶ τὸν	4:21 καὶ ὁ ὑψιστος καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπὶ σὲ κατατρέχουσιν·
--	---

¹⁶⁶ Liljeqvist 2010, 94.

¹⁶⁷ McLay, 1994, 24. McLay kertoo tutkijoiden havaitsemista proto- ja deuterokanonosista tekstin osista, mainiten Theodotionin käännöksen. Schmittin päätelmän mukaan Theodotionin deuterokanoniset kirjoitukset eivät olisi saman kääntäjän työtä kuin protokanoniset käännökset. Tällainen vaihtoehto nousee mieleen myös Septuagintan kääntämän 77ג-sanan kohdalla (jakeet 11 ja 20). Jos kääntäjä olisi ollut sama, pohjasanan hahmottaminen olisi todennäköisesti sujunut ongelmitta, olihan jakeessa 20 jo kääntäjälle tuttua asiaa.

<p>κύριόν μου τὸν βασιλέα, Tämä on selitys, kuningas, ja korkeimman päätös, joka on kohdannut herraani, kuningasta.</p> <p>הַגָּדָה פֶּשֶׁר מִלְכָּא וְיִגְרָת עֲלֵיָּהּ הִיא דִּי מְטַמְע מִרְאֵי מִלְכָּא:</p> <p>4:22 καὶ σὲ ἐκδιώξουσιν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἔσται ἡ κατοικία σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιοῦσίν σε, καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσῃ, καὶ ἐπτά καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπὶ σέ, ἕως οὗ γνῶς ὅτι κυριεύει ὁ ὕψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἂν δόξῃ, δώσει αὐτήν. ^aJa sinut ajetaan pois ihmisten keskuudesta, ^b ja asumuksesi tulee olemaan villieläinten parissa, ja sinua syötetään ruoholla kuin härkiä. Ja sinua kastellaan taivaan kasteesta. Seitsemän aikaa menee ohitsesi, kunnes tulet tietämään, että korkein hallitsee ihmisten valtakunnassa, ja tulee antamaan sen kenelle tahtoo.</p> <p>אֲרֵיךְ טַרְדִּין מִן־אַנְשָׁא ^bוְעַם־חַיַּיִת בְּרֵא לְהִוָּהּ מִדְרֵךְ וְעַשְׂבָּא כְּתוּרִין לָהּ יִטְעֲמִין וּמַטְל שְׁמַיָּא לָהּ מִצְבָּעִין וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִתְלַפִּין עָלֶיהָ עַד דִּי־תֵגְדַע דִּי־שְׁלִיט עָלֶיהָ בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמִן־דִּי יִצְבָּא יִתְגַּבֵּה:</p> <p>(b-osassa toistoa: Septuaginta jae 28, MT ja LXX: jae 14.)</p> <p>4:23 καὶ ὅτι εἶπαν Ἐάσατε τὴν φυὴν τῶν ρίζων τοῦ δένδρου, ἡ βασιλεία σου σοι μενεῖ, ἀφ' ἧς ἂν γνῶς τὴν ἐξουσίαν τὴν οὐράνιον. ^aJa koska käskivät jättää (Th: jättäkää) puun kannon juurineen, valtakuntasi pysyy sinulla, ^csitten kun tulet tietämään, että valta on taivaan.</p> <p>וְדִי־אַמְרוּ לְמַשְׁכָּךְ עֲקָר שְׁרִשְׁהִי דִּי אֵילָנָא מִלְכוּתָהּ לָהּ קַיָּמָה מִן־דִּי תֵגְדַע דִּי שְׁלִטָּן שְׁמַיָּא:</p>	<p>Ja kaikkein Korkein ja hänen enkelinsä nousevat sinua vastaan.</p> <p>4:22 ^aεἰς φυλακὴν ἀπάξουσί σε καὶ εἰς τόπον ἔρημον ἀποστελοῦσί σε. ^a He vievät sinut vankeuteen ja lähettävät sinut autioon paikkaan.</p> <p>4:23 ^aκαὶ ἡ ῥίζα τοῦ δένδρου ἡ ἀφεθεῖσα, ἐπεὶ οὐκ ἐξερριζώθη· ὁ τόπος τοῦ θρόνου σου σοι συντηρηθήσεται εἰς καιρὸν καὶ ὥραν. ^bἸδοὺ ἐπὶ σέ ἐτοιμάζονται καὶ μαστιγώσουσί σε καὶ ἐπάξουσι τὰ κεκριμένα ἐπὶ σέ. ^cκύριος ζῇ ἐν οὐρανῷ καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐπὶ πάσῃ τῇ γῇ· ^aJa puun kanto, joka säästettiin, eikä revitty irti; on sinun valtaistuimesi paikka, joka säilytetään sinulle ajaksi ja hetkeksi. ^bKatso, ne tekevät valmisteluja sinua vastaan, ja ne tulevat rankaisemaan sinua, ja langettavat tuomion sinua vastaan. ^cHerra elää taivaassa, ja Hänen valtansa on yli</p>
--	--

4.9.1 Dan. 4:21

Masoreettinen teksti ja Septuaginta kertovat omin sanoin tuomion tulevan kuninkaalle. Masoreettinen teksti käyttää vahvasti edelleen kuninkaan näkökulmaa, Daniel kutsuu tätä "herrakseen", samoin kuin jakeessa 16.

4.9.2 Dan. 4:22

Septuagintan aiempaan jalka- ja käsikahlekuvaukseen sopivasti todetaan lyhyesti: "He vievät sinut vankeuteen ja lähettävät sinut autioon paikkaan." Vankeuteen vieminen mainittiin jo Septuagintan jakeessa 17 samassa yhteydessä, jossa kuningas söi ruohoa villieläinten kanssa.

Septuagintasta puuttuu jälleen toistava materiaali, masoreettisen tekstin kerratessa ikään kuin varmuuden vuoksi vielä tuomion täytäntöönpanossa samat asiat kuin unen selityksessä jakeissa 13-14. Jakeessa 14 masoreettinen teksti laajensi kuninkaan rangaistuksen opetukseksi kaikille "*kunnes elävät tulevat tietämään*" jakeessa 22 palataan käyttämään Septuagintan edustamaa suppeampaa kuninkaaseen fokusoituvaa täsmäilmausta "*kunnes tulee tietämään*". Kuninkaan tietämiseen perustuva fraasi on todennäköisesti yhteiseen alkuperäiseen materiaaliin kuuluvaa. Masoreettinen teksti on laajentunut omassa traditiossaan koskemaan kaiken elävän tietämistä.

Theodotionin käännös jatkaa vaihtelevaa tulkintaa sanan צבע kohdalla, tässä jakeessa esiintymä on pa'el partisiippina מַצְבֵּעַן *kastellaan*. Aivan kuin jakeen 12 צבע-sanan tulkinta sanaksi עָצַב olisi jäänyt elämään Theodotionin kääntäjän mielikuviin, koska מַצְבֵּעַן on jälleen käännetty makaamiseen liittyvällä verbillä αὐλισθήσῃ *yöpyä, majoittua*.

Jakeen 12 kohdalla makaaminen näyttää jokseenkin toimivalta käännökseltä, mutta jakeen 22 kohdalla makaamisajatus ei enää tunnu järkevää. Masoreettisen tekstin lause מִצְבֵּעַן לְךָ מִמַּיִן לְהַטִּיף *taivaan kasteesta sinua kastellaan* on käännetty Theodotioniin sanatarkkuutta noudattaen. Jakeen 12 *b^e*-preposition vaihdos jakeen 22 *min*-prepositioon on huomioitu, ja lause kääntyy Theodotionilla ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσῃ *taivaan kasteesta sinua makuutetaan*. Aivan kuin Theodotion ei olisi uudelleen pysähtynyt miettimään lauseen merkitystä, vaan

siirtänyt makuuajatuksensa suoraan seuraavaan paikkaan. Näyttää siltä, että jonkinlainen ongelma sanan צבע ymmärtämisen kohdalla on, Septuagintasta ei ole juuri ollut apua Theodotionille, koska siinä kuninkaan ruumis *muuttuu* ἀλλοιωθῆναι taivaan kasteesta (LXX 4:13).

4.9.3 Dan. 4:23

Masoreettisella tekstillä ja Septuagintalla on yhteinen pohjateksti a- ja c-osalta. B on Septuagintan plus, jossa "valmisteluiden tekijät ja rankaisijat" viittanevat LXX:n jakeen 21 Korkeimpaan ja hänen enkeleihinsä, jotka nousevat kuningasta vastaan.

Tempppelin häpäisystä ja siitä seuraavasta rangaistuksesta korkeimpien voimien, taivaallisen tahon toimesta kerrotaan Septuagintassa. Tällainen tempppelin häpäisy ei jää rangaistuksetta myöskään toisessa makkabilaiskirjassa. Temppeli on huomattavan keskeinen, suorastaan toisen makkabilaiskirjan päähenkilö.¹⁶⁸ Toisen makkabilaiskirjan kolmas luku kertoo kuninkaan kanslerista Heliodoruksesta, joka lähtee noutamaan tempppelin oletettuja aarteita kuninkaalle. Aarteenanastamismatka päättyy kuitenkin huonosti taivaallisten hahmojen, kultaisen ratsumiehen ja kahden uljaan olennon kurittaessa kanslerin henkiahveriin. Taivaallinen olento kehottaa Heliodoruksen ryhtyvän kurituksensa päätteeksi julistamaan Jumalan suurta voimaa. Näin hän myös tekee; Jumalan ihmeteosta kertomisen lisäksi Heliodoros myös uhraa Jumalalle ja tekee tälle lupauksia.¹⁶⁹

Paralleeli Septuagintan ja makkabilaiskirjan välillä on selkeä taivaallisten rankaisijoiden lisäksi neljännen luvun lopun katumukseen ja elämän muutokseen, jota Nebukadnessar taivaallisen olennon käskystä alkaa harjoittaa. Septuagintan masoreettista tekstiä selkeämmät paralleelit muuhun kirjallisuuteen käyvät hyvin ilmi myös tämän jakeen kohdalla.

Davis sanookin, että on melko varmaa, että Danielin luvut 1-6 eivät kuvaa Antiokus IV:tä mutta toisen vuosisadan lukija on soveltanut tapahtumat häneen.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Collins 1993, 229 on myös huomioinut yhteydet Heliodoruksen kokemuksiin; Pihkala & al. 2009, 163.

¹⁶⁹ Pihkala & al. 2009, 170–172.

¹⁷⁰ Davis 2012, 88.

Septuagintan kerronta jatkuu toteamuksella κύριος ζῇ ἐν οὐρανῷ *Herra elää taivaassa*, masorteettisen tekstin mainitessa אֱלֹהֵי שָׁמַיָא *taivaat ovat hallitsijoita*. Aramean taivaan monikollinen ajattelu näkyy adjektiivissa, joka on taivaan edellä, sekin on monikossa. Kryptinen teksti siis sanoo *taivaiden* olevan *hallitsijoita*.

Montgomery sanoo, että *taivas* tässä on kiertoilmaus *Jumalalle*. Myös Davis näkee *taivaan* tässä liittyvän jumaluuteen, koska muualla Danielissa *taivas* liittyy aina Jumalaan, kuten אֱלֹהֵי שָׁמַיָא (Dan. 2:18, 28, 37, 44, אֱלֹהֵי שָׁמַיָא 4:34, מֶלֶךְ שָׁמַיָא Dan. 5:23). Tällaiset kiertoilmaisut ovat tyypillisiä aramealle, ja tulevat ymmärretyiksi sivistyneen "pakanan", persialaisen tai läntisen semiitin lukiessa tekstiä.¹⁷¹ Toisin kuin Septuaginta, Montgomery ja Davis, Theodotion on kääntänyt *taivaan hallinnan* suoraan, ja yksiköksi τὴν ἐξουσίαν τὴν οὐράνιον.

Tutkijat eivät laajemmin mainitse esimerkkejä kiertoilmauksen esiintymistä arameassa, joten tarkistan arameankielisistä teksteistä אֱלֹהֵי -sanan käyttötapoja. Bible Works-ohjelman avulla tarkastelin Targumeissa esiintyviä אֱלֹהֵי-käännöksiä. Esiintymiä on 346, joista tarkistin järjestyksessä Bible Worksin listauksen mukaan ensimmäiset 264 kohtaa. Valtaosassa esiintymistä sanan merkitys oli yksiselitteisesti *taivas*, joka oli käännetty heprean sanasta שָׁמַיִם mutta joissain Targumien omissa plus-kohdissa אֱלֹהֵי voidaan tulkita Jumalan epiteetiksi.

Targumien omasta tekstiä selittävässä aineksessa *taivas*-sana esiintyi alaviitteessa mainituissa kohdissa. Useimpiin kohtiin *taivas*-luonnehdinta sopii *Jumalaa* paremmin, jotkin kohdat sallivat tulkinnanvaran.¹⁷²

Kiertoilmausmerkitys on siis perusteltu, ja monikollisuuskin selittyy babylonialaisella lähestymistavalla (monet jumaluudet esiintyvät myös jakeissa 5 ja 6). Monet jumalat hallitsevat taivaassa. Masoreettisen tekstin babylonialainen väri loistaa edelleen kirkkaana.

Kontekstuaalinen sopivuus on tässä kuitenkin kyseenalainen. Edeltävässä jakeessa (sekä jakeessa 29) puhutaan eksplisiittisesti Korkeimmasta, yhdestä Jumalasta, joka hallitsee, silloin puhutaan myös yksikössä שְׁלֵיט עֲלֵיָא.

¹⁷¹ Montgomery 1950, 239.

¹⁷² 2. Sam.22:13, Jes.21:11, 40:26, Hes. 1:15,19,21, 10:16, 19, Ps. 50:11, 20, 68:13, 17, 77:18, 86:8, Job 3:4, 11:10, 18:16, 18:17, 25:2, 37:21, 38:37, Korkeaveisu 1:1 (voisi ajatella Jumalan nimeksi), 4:1, 5:1, 6, 6:2, 7:6, 7:13, Ruut1:1, 3:18 (tulkinnanvarainen), Saarnaaja 7:7 (tulkinnanvarainen), 9 (tulkinnanvarainen).

4.10 Danielin neuvo ja kuninkaan ylpeys Dan. 4:24-27

<p>4:24 διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· ἴσως ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασίν σου ὁ θεός.</p> <p>^aSiksi, kuningas, neuvoni miellyttäköön sinua, siis vapaudu synneistäsi oikeudenmukaisuudella (Th: almuja antaen) ja pahat tekosi köyhiä armahtamalla. Kas, näin kukoistuksesi kestää. (Th: Jumala on pitkämielinen rikkomustesi suhteen).</p> <p>^aלְהָן מִלְפָּא מִלְכִּי יִשְׁפָּר עֲלֶיךָ וְיִסְתַּחֲרֶנּוּ בְּצִדְקָה פְּרִי וְעֹנִיָּהוּ בְּמִתְן עֲנִי הוּא תִהְיֶה אֲרֻכָּה לְשׁוֹלָטְךָ</p>	<p>4:24 ^aαὐτοῦ δεήθητι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν σου καὶ πάσας τὰς ἀδικίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, ἵνα ἐπιείκεια δοθῇ σοι καὶ <u>πολύημερος γένησαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας σου</u>, ^bκαὶ μὴ καταφθαρῇς.</p> <p>τούτους τοὺς λόγους ἀγάπησον· ἀκριβὴς γάρ μου ὁ λόγος, καὶ πλήρης ὁ χρόνος σου.</p> <p>^aVetoa häneen, koskien syntejäsi ja kaikkia vääriä tekojasi, antamalla almuja, jotta suosio annetaan sinulle ja olet pitkäikäinen valtakuntasi valtaistuimella, ^betkä tuhoudu. Pidä arvossa nämä sanat, minun sanani on varma, ja sinun aikasi on täyttynyt.</p>
<p>4:25 ταῦτα πάντα ἔφθασεν ἐπὶ Ναβουχοδονοσορ τὸν βασιλέα.</p> <p>Kaikki tämä kohtasi kuningas Nebukadnessaria.</p> <p>כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר-עַל-נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶכָּא:</p>	<p>4:25 καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν λόγων (LXX 4:28) Ναβουχοδονοσορ, ὡς ἤκουσε τὴν κρίσιν τοῦ δράματος, <u>τοὺς λόγους ἐν τῇ καρδίᾳ συνετήρησε</u>.</p> <p>Ja puheen loputtua Nebukadnessar, kuultuaan näyn tuomion, säilytti sanat sydämessä.</p>
<p>4:26 μετὰ δωδεκάμηνον ἐπὶ τῷ ναῶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι περιπατῶν Kaksitoista kuukautta tämän jälkeen, hän oli kävelemässä Babylonian valtakunnan palatsissa. (Th: temppelissä)</p> <p>לְקִצַּת יָרֵחַ יְרַחַי תְּרִי־עֶשְׂרִי עַל־הַיְכָל מֶלֶכְוִתָּא דִּי בָבֶל מִהֵלֶךְ הָהּ:</p>	<p>4:26 καὶ μετὰ δώδεκα <u>μῆνας</u> ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν <u>τειχῶν</u> τῆς πόλεως μετὰ πάσης τῆς δόξης αὐτοῦ περιεπάτει <u>καὶ ἐπὶ τῶν πύργων</u> αὐτῆς διεπορεύετο</p> <p>Kahdentoista kuukauden päästä kuningas, kaikessa loistossaan, käveli kaupungin muureilla, käyden sen tornien kautta</p>
<p>4:27 ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν Οὐχ αὕτη ἐστὶ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ὠκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; Kuningas ryhtyi puhumaan ja sanoi: "Eikö tämä ole suuri Babylonia, jonka olen rakentanut kuningashuoneeksi voimani väkevyydessä ja majesteettisuuteni kunniaksi."</p> <p>עֲנֶה מִלְפָּא וְאֶמַר הָלָא דָּא־הִיא בָבֶל רַבָּה</p>	<p>4:27 καὶ <u>ἀποκριθεὶς</u> εἶπεν Αὕτη ἐστὶ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ὠκοδόμησα ἐν ἰσχύι κράτους μου, καὶ οἶκος βασιλείας μου κληθήσεται.</p> <p>Ryhtyen puhumaan hän sanoi: "Tämä on suuri Babylonia, jonka olen rakentanut voimani väkevyydessä , jota kuningashuoneekseni tullaan kutsumaan."</p>

4.10.1 Dan. 4:24

Masoreettinen teksti ja Septuaginta kertovat samaa tarinaa lähes samoin sanakääntein. Tämän jakeen kohdalla Septuagintan käännös seuraa masoreettisen tekstin ideaa, jopa tarkemmin kuin Theodotion.

אַרְכָּה joka arameaksi (sekä hepreaksi) tarkoittaa *pituutta, kestoa*¹⁷³ on aramealaisen tekstin tapaan Septuagintassa käännetty πολυήμερος "*monipäiväiseksi*", eli myös pitkää aikaa tarkoittavasti. Kun aramealainen teksti toivottaa kuninkaalle hänen kukoistuksensa pysymistä, Septuaginta toivottaa kuninkaalle hänen valtaistuimensa pysymistä. Kyseessä on siis yhteinen toive eri sanoin. Masoreettisen tekstin שְׁלֵה on samaa kukoistusta, josta tämä jakeessa yksi nautti. Myös Septuaginta johdonmukaisesti haluaa palauttaa kuninkaan valtaistuimelleen, jolla hän ensimmäisessä jakeessa kukoisti.

Theodotionin tekstissä ongelmaksi näyttää muodostuneen sana אַרְכָּה. McLay arvelee tämän johtuvan sekaannuksesta sanan אַרְכָּה kanssa, joka tarkoittaa *parantumista*.¹⁷⁴ Koska אַרְכָּה on hepreaksi *parantuminen*, olisi siis heprealainen sana ja merkitys johtaneet Theodotionin jälleen harhaan.¹⁷⁵

Käännöksen takana voi olla myös heprealaisen idiomien aiheuttama sekaannus. Näyttää siltä, että kääntäjä näkee sanan אַרְכָּה ja yhdistää heprealaiseen tyyliin pituuden kasvuihin אַרְכָּה אֲפִים *pitkät kasvot*, "*pitkäkasvoisuus*" tarkoittaa *pitkämielisyyttä*. Arameaksi tällainen "pitkäkasvoisuus" ei ole saanut heprean kaltaista merkitystä. Pentateukin "pitkäkasvoinen Jumala" on käännetty hepreasta arameaksi Targumeissa toisella tapaa. Siellä Jumalan ei sanota olevan pitkäkasvoinen, vaan yleensä "vihan etäännyttävä" מִרְחִיק רָגֹז. (Ex. 34:6, Num. 14:18).¹⁷⁶ Vaikuttaakin siltä, että heprealainen, kääntäjälle tuttu ilmaisu sotkee

¹⁷³ Liljeqvist 2010, 570.

¹⁷⁴ McLay 1994, 145.

¹⁷⁵ Sokoloff 1990, 67: arameaksi parantaminen on אָסִי, Koehler & Baumgartner 1994, 17: heprean lisäksi paraneminen on arabiaksi *'arika*.

¹⁷⁶ Sperber 1959, 149: (Ex.34:6), 245 (Num. 14:18). Bible Works:in avulla löysin: samoin käännetty Ps. 86:15, 103:8, 145:8, Joel 2:13, Joona 4:2, Naahum 1:3. Hidas vihaan רִוּגִיָּה דְּנִגִּידָא: Snl. 14:29. Hidas, rauhallinen henki וְנִגִּיר רִוּחָא : Snl. 15:18. Hidas kasvojen henki נִגִּיר אִפִּי רִוּחָא

Theodotionin aramean hahmottamista. Kääntäjän ymmärtämä pitkämielisyys vaatii tietenkin myös subjektin, joten Theodotion on lisännyt sanan Jumala käännökseensä. Kääntäjän omatoimisuus ja päättely ovat poikkeamien taustalla, koska Septuaginta ei ole kääntänyt kohtaa Theodotionin tavoin.

Tällaiset heprealaistyylliset ilmaisut voivat olla syynä siihen, että Munnich ajattelee Danielin arameankielisen osuuden olleen alunperin hepreaksi kirjoitettu.¹⁷⁷ (Syiden arvelut ovat omiani, koska en löytänyt Munnichin tutkimuksesta perusteluja teorian tukemiseksi). Jos pohjatekstinä tässä olisi heprea, kuten Theodotionin käännöksestä voisi päätellä, silloin Septuagintasta täytyisi löytyä samansuuntainen ajatus kuin Theodotionista, koska ei ole perusteltua ajatella Theodotionilla olleen muitakin pohjatekstejä Septuagintan ja käännettävän masoreettisen tekstin lisäksi. Jos Septuagintan kirjoittaja olisi lukenut heprealaista, Theodotionin ajatuksenkulkua seuraavaa pohjatekstiä, jossa pitkämielisyys mainitaan, käännöksenä olisi Theodotionin tapaan μακρόθυμος eikä πολυήμερος, kuten kääntäjä on arameasta kääntänyt. Septuagintan ja masoreettisen tekstin yhteneväinen ilmisu on osoitus samanlaisesta pohjatekstistä, josta Theodotion on poikennut.

Tällainen Th:n kreikan kääntäjän ajatuksellinen harharetki selittää myös sen, miksi Theodotionin on täytynyt tulkita jakeen lopun rauhaisa olotila varsinaiseksi synniksi. Rauhaisa olotila ei vaadi keneltäkään pitkämielisyyttä. Theodotion on jo neljännen luvun ensimmäisessä jakeessa ottanut käännöksellistä kantaa sanaan לָשֶׁן, *levollinen, rauhaisa*, (katso ystävällisesti analyysi 4:1). Käännöksen myötä rauhaisasta olotilasta tuli kelvoton ja itsekäs "löhöily".¹⁷⁸ Theodotion pysyy valitsemallaan, tai ymmärtämällään tiellä ja kääntää Jumalan pitkämielisyyden koskemaan kuninkaan syntejä. Näin aramealaisen käännettävän tekstin toivotuksesta "*Näin kukoistuksesi kestää*" tuleekin Theodotionin tulkinnan tuloksena "*Jumala on pitkämielinen rikkomustesi suhteen*". Aramealainen teksti ja

SnI. 16:32. Äläkä pitkitä kärsimystäni לֹא תַתֵּן אֶרְכָּא לְעִלְכְּנִי: Jer. 15:15. Targumeissa ei siis "pitkäkasvoista Jumalaa" pitkämielisyyden merkityksessä ole kertaakaan arameaksi.

¹⁷⁷ Munnich 2012, 4 sanoo alkuperäisen tekstin olleen hepreaa, josta Septuaginta, masoreettinen teksti ja Theodotionkin olisi käännetty.

¹⁷⁸ Pohjasanasta eri tavoin jakaantunut käännös. Kontekstista voidaan nähdä Septuagintan ja masoreettisen tekstin kuvaavan samaa olotilaa, josta Theodotion on poikennut.

Septuaginta ovat viimeistään tässä kohtaa mieltäneet huolettoman levon positiiviseksi asiaksi, jota kuninkaalle toivotetaan.

Theodotion on toistuvasti käyttänyt של- sanaa Nebukadnessarin yhteydessä sen äärimmäisen negatiivisessa merkityksessä. Sana löytää semanttisen ja etymologisen vastaavuuden akkadian *shillata- puhua*, joka ilmaisee epäsovivaa puhetta, ja jumaluutta vastaan lausuttuna tarkoittaa pilkkaa.¹⁷⁹ Theodotionin käännökset ovat sangen sopivia ja ymmärrettäviä tämän pohjalta. Sanan etymologinen tausta ei välttämättä ole siivittänyt Theodotionin käännöstä, vaan sanan samankaltainen käyttö MT:n 3: 29 ja LXX:n 3:96, jossa kuningas kieltää puhumasta mitään pahaa Sadrakin, Meesakin ja Abednegon Jumalaa vastaan על השל על דִּי־אַמַּר *joka puhuu pilkkaa heidän Jumalaansa vastaan* (huomaa Jumalan yksikkömuoto). Kyseinen של on käännetty asianmukaisesti sanalla βλασφημία sekä Septuagintassa, että Theodotionissa.

Masoreettinen teksti, Theodotion ja Septuaginta ovat kaikki yksimielisiä siitä, että kuningas oli tehnyt syntiä, josta saisi vapautuksen כִּפָּרָה. Sekä Theodotion, että Septuaginta ovat tulkinneet seemiläisen pohjatekstin כִּפָּרָה suoraan almujen antamiseksi¹⁸⁰ Keskustelua onkin käyty siitä, pitäisikö sana tässä tulkita sen myöhemmän heprean merkityksen almujenantamisen mukaisesti, vai yleiseksi hyvyydeksi ja "vanhurskaudeksi".¹⁸¹

Pohjatekstissä on ollut yhteistä materiaalia, josta Septuaginta ja masoreettinen teksti ovat kehittäneet omat muotonsa. Theodotion pysyy kyllä käännöstarkkuudessa, mutta hänen tulkintansa sanoista on myöhempää merkitystä seuraten tähdentynyt eksplisiittisesti kahdesti köyhien auttamista.

Jakeen lopussa on plussa, joka sisältää Septuagintan, ei enää niin yllättävän, Daniel-korostuksen, laittaen kuninkaan suuhun luottavaisen lausuman Danielista: "minun sanani on varma". Tämän fraasin ajatus löytyy LXX:n ja MT:n Dan. 2:45 yhteisestä tekstistä, josta ajatus on plussana redaktoitunut myös LXX:n 4:24:ään.

¹⁷⁹ Paul 2001, 55–56.

¹⁸⁰ Liljeqvist 2012, 436. Sanalla useita eri merkityksiä; viattomuus, hurskaus, hyvyys, lojaalisuus..

¹⁸¹ Collins 1993, 230; Montgomery 1950, 239.

4.10.2 Dan. 4:25

Septuaginta ja masoreettinen teksti jatkavat kumpikin omalla tyylillään ja eri tavoin kertoen. Septuagintan masoreettisesta tekstistä puuttuva ilmaisu *καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν λόγων* vaikuuttaa olevan yhteisestä pohjatekstistä muokkautunut lisä, joka löytyy sekä masoreettisesta tekstistä, että Septuagintasta jakeesta 28: *καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ λόγου αὐτοῦ*/ *אֲחֵרֵי מִלֵּי מִלֵּי אֶתְּחִיל לִי*. Septuaginta seuraa omaa kirjoitusjuontaan sanoessaan kuninkaan "*Säilyttävän sanat sydämessä*", millä viitataan LXX:n edellisen jakeen Danielin sanoihin, joita tämä käskää kuninkaan pitää arvossa (rakastaa). Septuagintan teksti osoittaa tässäkin Danielilla olevan masoreettisesta tekstistä puuttuvaa auktoriteettia. Masoreettinen teksti esittää Danielin varovaisempana, käskevää sävyä ei kuulu, kun Daniel jakeen alussa toivoo neuvonsa miellyttävän kuningasta.

Jakeen 25 "sydämeen kätkeyissä sanoissa" voidaan jo nähdä alkua Septuagintan tekstin neljännen luvun lopun kuninkaan katumuksesta ja mielen muutoksesta.

4.10.3 Dan. 4:26

Kertomus jatkuu "vuoden kuluttua." Septuaginta kääntää pohjatekstistään masoreettisen tekstin tavoin *kaksitoista kuukautta* *μῆνας δώδεκα*, Theodotionin valitessa kahdentoista kuukauden jaksoa kuvaavan sanan *δωδεκάμηνος*.

Jakeessa 4:1 Theodotion oli jättänyt pois sanan *לְיָיִךְ* lauseen lopusta. Septuagintassa oli sana *valtaistuini* samassa kohdassa. Jakeessa 26 Theodotion tulkitsee *לְיָיִךְ*-sanana yksiselitteisesti temppeliksi *ναός*. Theodotionilla on hajontaa palatsisanan suhteen. Kontekstista sopivammin esiin tuleva palatsi jää mainitsematta, ensin vain pois jättämällä (4:1), ja sitten temppeli-vastineella. Jos Theodotionin kääntäjän ajatukseen ei ole sopinut temppeli-ajatus jakeessa 1, tässä toisessa yhteydessä temppeli on sopinut hyvin juuri rangaistustaan, valtakuntansa ja kenties myös oman temppelinsä sortumista odottavaan kuninkaaseen.

4.10.4 Dan. 4:27

Sekä Theodotion, että Septuaginta aloittavat masoreettisen tekstin tapaan tyypillisellä aramealaisella "*vastasi ja sanoi*"-kaavalla. Septuagintan vastaavuus varsinkin on täsmällinen, koska *vastasi* on partisiippiimuodossa. Theodotion

käyttää yllättäen indikatiivin aoristia. Tämä partisiippimuotoinen vastasi ja sanoiformula on F.H Polakin mukaan tyypillinen aramealaisille teksteille. Hepreassa kaava esiintyy konsekutiivisella imperfektillä *wy'n wy'mr*.¹⁸²

Septuagintan muuten täsmällisesti masoreettisen tekstin kanssa yhtenevä lause eroaa lopussa. Masoreettinen *majesteettisuuden kunnia* on Septuagintassa *kuningashuoneekseni tullaan kutsumaan*. Sanojen tarkastelussa huomataan, että Septuagintan kääntäjä on masoreettisen tekstin kanssa yhtäpitävästä pohjatekstistä hahmottanut (yhteenkirjoitetuista, vokaalittomista sanoista) יקר *kunnian* imperfektimuotoiseksi *kutsutaan* יקרה , ה , löytyy sopivasti seuraavan sanan alusta. Käyttämättä, pohjatekstiin jäävät jakeen viimeiset kirjaimet ךר, jolleivät ne juuri ole muuntuneet monikon kolmannen persoonan päätteeksi sotkuista käsikirjoitusta lukevan kääntäjän silmissä. Näin kunniaa on muotoutunut kutsuminen.

Kuninkaan ihastelema suuri kaupunki, Babylonia on yleensä kirjoitettu Septuagintaan muodossa Βαβυλών. Danielin kirjaa, Jesajaa ja 1. Esdraa¹⁸³ yhdistää myös muoto Βαβυλωνία, jota muualla Septuagintassa ei esiinny.¹⁸⁴ Tämän yhtäläisyyden lisäksi Septuagintan Jesajalla ja Danielilla on muitakin samankaltaisuuksia, eräs niistä on juuri Sodoman ja Gomorran tuho, jota odotetaan myös Babylonian kohtaloksi Nebukadnessar-kertomuksessa.

Jes. 13:19. Masoreettinen teksti kertoo *"Ja Babylonian valtakuntien kaunistuksen, kaldealaisten ylpeyden ja loiston käy niinkuin Sodoman ja Gomorran, jotka Jumala hävitti."* Jes 13:19 Septuaginta sanoo *"Ja Babylonian, jota kaldealaisten kuningas on sanonut loistavaksi, käy kuten sodoman ja Gomorran, kun Jumala kukisti ne."* Jesajan heprealaisesta versiosta puuttuu kuninkaan *itsensä* maininta loistavasta Babyloniasta, Septuaginta on noteerannut kuninkaan oman maininnan loistavasta Babyloniasta. Tämä heprealainen miinus Jesajassa löytyy Van der Kooijin mukaan sekä Septuagintan, että masoreettisen tekstin Dan. 4:27:ssä. Tutkimuksessa on tuttua masoreettisen Jesajan ja Danielin

¹⁸² Polak 1993, 254–255.

¹⁸³ Kreikkalainen Esran kirja. Kreikkalainen Esra sisältää myös 2. Aikakirjan 2 viimeistä lukua. Kreikkalaisessa Esrassa yhdistyvät Esran ja Nehemian kirjat.

¹⁸⁴ Van der Kooij 2008, 466.

yhteydet, Van der Kooij pitää myös mahdollisena, että LXX:n Jesaja 13:19 kääntäjä on inspiroitunut myös Danielin arameankielisestä tekstistä.¹⁸⁵

Mielenkiintoista on, että Jesajan heprealaisesta versiosta puuttuu kuninkaan *itsensä* sanomana maininta loistavasta Babyloniasta, joka Septuagintassa on. Danielissa tilanne on kuitenkin päinvastainen, masoreettinen teksti sanoo kuninkaan sanovan: "*eikö tämä ole...ja loistoni kunniaksi*". Danielin Septuagintassa kuninkaan sanotaan kävelevän kaikessa loistossaan.

Danielin Septuagintan yhteys Jesajan Septuagintaan näkyy kuitenkin siinä, että LXX:n Dan. 4:26 kuningas kävelee kaupungin muureilla ἐπὶ τῶν τειχῶν, ja LXX:n Jes. 8:7 Assyrian kuningas kävelee ἐπὶ πᾶν τεῖχος.

Kielen tutkiminen tarjoaa monia riemukkaita hetkiä ja havaintoja. Eräs niistä on juuri kyseinen Septuagintan käännösratkaisu Jesaja 13:19 kohdalla. Danielin Septuagintan kääntäjä kompasteli omassa hahmotuksessaan, ja häivytti kuninkaan sanoista tämän kehumisen valtakuntansa loistokkuudesta (analyysi sanasta יָקָר). Ilman käännöskompurointia ei olisi tietoa siitä, että Jesajan kääntäjä käytti kahta tekstiä apunaan käännöstyötä tehdessään. Sekä Danielin masoreettisessa tekstissä, että Septuagintassa on paralleeleja Jesajan Septuagintaan.

4.11 Tuomion julistuksen kertaus ja toimeenpano Dan. 4:28-30

4:28 ἔτι τοῦ λόγου ἐν στόματι τοῦ βασιλέως ὄντος φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο Σοὶ λέγουσι, Ναβουχοδονοσορ βασιλεῦ, ἡ βασιλεία παρήλθεν ἀπὸ σοῦ, ^a Vielä sanojen ollessa kuninkaan suussa, kuului ääni taivaasta: "Sinulle sanotaan, kuningas Nebukadnessar, sinulta on kuninkuus otettu pois." וְעַד מְלָכָא בְּפִי מַלְאַךְ קָדְשׁ מִן-שָׁמַיִם נִפְלָג לָךְ אֲמַרְיִן נְבוּכַדְנֶצַּר מְלָכָא מִלְכּוּתָא הָעָלְמָא עָדְתָא מִנָּךְ	4:28 ^a καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ λόγου αὐτοῦ (LXX 4:25) φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤκουσε Σοὶ λέγεται, Ναβουχοδονοσορ βασιλεῦ, ἡ βασιλεία Βαβυλῶνος ἀφήρηται σου ^a Hänen lopettaessaan puhetaan, kuului ääni taivaasta: "Sinulle on sanottu, kuningas Nebukadnessar, Babylonian kuningaskunta on otettu sinulta pois ^b καὶ ἐτέρῳ δίδεται, ἐξουθενημένῳ ἀνθρώπῳ (MT 4:14 valtakunnan poisantaminen halvalle hallitsijalle) ἐν τῷ οἴκῳ σου· ἰδοὺ ἐγὼ καθίστημι αὐτὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας σου, καὶ τὴν ἐξουσίαν σου καὶ τὴν δόξαν σου καὶ τὴν τρυφήν σου (MT 5:18) παραλήψεται,
---	---

¹⁸⁵ Van der Kooij 2008, 468. Hän tutkii LXX Jesajan ja LXX Danielin yhteyksiä.

<p>4:29 και ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σε ἐκδιώξουσι, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἢ κατοικία σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιοῦσίν σε, καὶ ἐπτά καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπὶ σέ, ἕως οὗ γνῶς ὅτι κυριεύει ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἔὰν δόξῃ, δώσει αὐτήν. Sinut ajetaan pois ihmisten keskuudesta, ja asumuksesi on kedon villieläinten keskuudessa. Sinulle syötetään ruohoa kuin härille, ja ohitsesi menee seitsemän aikaa kunnes tulet tietämään, että Korkein on hallitsija ihmisten valtakunnassa, ja antaa sen kenelle tahtoo.</p> <p>וּמִן־אֲשָׁא לֶךְ טָרִיף וְעַם־חַיִּית בְּרָא מִדֶּךָ עֶשְׂבָּה כְּתוּרִין לֶךְ יִטְעֲמוּן וְשִׁבְעָה עָדָן יִחַלְפוּן עָלֶיךָ עַד דְּיִתְנָה עֵדִי־שְׁלִיט עֲלֶיךָ בְּמַלְכוּת אֲשָׁא וְלִמְךָ יִצְאָה יְהִנָּה׃</p> <p>(MT 4:14 valtakunta toiselle hallitsijalle, LXX 4: 14 kunnes tulee tietämään, Korkeimman tahto)</p>	<p>ὅπως ἐπιγνῶς ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἔὰν βούληται δώσει αὐτήν· (MT 4: 14 ja 22) ἕως δὲ ἡλίου ἀνατολῆς βασιλεὺς ἕτερος εὐφρανθήσεται ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ κρατήσει τῆς δόξης σου καὶ τῆς ἰσχύος σου καὶ τῆς ἐξουσίας σου.</p> <p>^bja annetaan toiselle, halveksitulle ihmiselle talossasi. Katso, minä asetan hänet kuningaskuntasi valtiaaksi, ja valtasi, majesteettisuutesi, kunniasi ja loistosi otetaan pois, jotta tulet tietämään, että taivaan Jumalalla valta ihmisten valtakunnassa, ja hän tulee antamaan se kenelle haluaa, silloin aamun koitossa toinen kuningas iloitsee kodissasi ja ottaa haltuunsa sinun kunniasi, voimasi ja auktoriteettisi."</p> <p>4:29 καὶ οἱ ἄγγελοι διώξονται σε ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ, καὶ οὐ μὴ ὀφθῇς οὐδ' οὐ μὴ λαλήσῃς μετὰ παντὸς ἀνθρώπου· χόρτον ὡς βοῦν σε ψωμίσουσι, καὶ ἀπὸ τῆς χλόης τῆς γῆς ἔσται ἡ νομή σου· ἰδοὺ ἀντὶ τῆς δόξης σου δήσουσί σε, καὶ τὸν οἶκον τῆς τρυφῆς σου καὶ τὴν βασιλείαν σου ἕτερος ἔξει. (LXX 4:12, MT, LXX 30 härkä mainitaan)</p> <p>Ja enkelit ajavat sinut pois seitsemäksi vuodeksi, sinua ei nähdä, etkä puhu kenenkään ihmisen kanssa. Ruohoa, kuten härälle, sinulle syötetään, ja laitumesi tulee olemaan maan heikko ravinto. Ja katso, kunniasi sijasta sinut sidotaan, loistosi ja valtakuntasi saa toinen. kenenkään ihmisen kanssa. Ruohoa, kuten härälle, sinulle syötetään, ja laitumesi tulee olemaan maan heikko ravinto. Ja katso, kunniasi sijasta sinut sidotaan, loistosi ja valtakuntasi saa toinen</p>
--	--

Sillä hetkellä sana toteutui Nebukadnessarille, ja hänet ajettiin pois ihmisten keskuudesta. Hän syö (Th: söi) ruohoa kuten härät (Th: härkä), hänen ruumiinsa kastuu (Th: kastui) taivaan kasteesta, kunnes hiuksensa olivat kasvaneet pitkiksi kuin kotkien (Th: leijonien), ja kyntensä kuin lintujen.

בה-**שעתה** מלתא ספח על-נבוכדנצר
ומדא-נשא טויד ועשבה כתורין באכל ומטל
שמיא גשמה יצטבע עד גי שערה כנשרין רבה
וטפרוהי כצפרין:

ἄγω Ναβουχοδονοσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος
ἐπτά ἔτη ἐδέθη· χόρτον ὡς βοῦν ἐψώμισάν
με, καὶ ἀπὸ τῆς χλόης τῆς γῆς ἤσθιον. καὶ
μετὰ ἑπτὰ ἐπτά (MT 4:20, MT, LXX
4:13, 29 seitsemän vuotta) ἔδωκα τὴν
ψυχὴν μου εἰς δέησιν καὶ ἤξιωσα περὶ τῶν
ἁμαρτιῶν μου κατὰ πρόσωπον κυρίου τοῦ
θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου
τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου ἐδεθήην.

καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν ἑπτὰ ἑτῶν ὁ χρόνος
μου τῆς ἀπολυτρώσεως ἦλθε, καὶ αἱ
ἁμαρτίαι μου καὶ αἱ ἄγνοιαί μου
ἐπληρώθησαν ἐναντίον τοῦ θεοῦ τοῦ
οὐρανοῦ· καὶ ἐδεήθην περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου
τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου καὶ ἰδοὺ
ἄγγελος εἶς ἐκάλεσέ με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
λέγων Ναβουχοδοноσορ, δούλευσον τῷ θεῷ
τοῦ οὐρανοῦ τῷ ἁγίῳ καὶ δὸς δόξαν τῷ
ὑψίστῳ· τὸ βασίλειον τοῦ ἔθνους σου σοι
ἀποδίδεται.

	<p>kynteni leijonan kynsien kaltaisiksi. Minun lihani muuttui, sekä sydämeni. Kuljin alasti maan villieläinten kanssa. Näin unen, ja pahat aavistukset valtasivat minut. Hetken päästä valtasi minut syvä uni, ja uneliaisuus peitti minut.</p> <p>Ja seitsemän vuoden päästä minun vapautukseni koitti, ja syntini, sekä vääryyteni täyttyivät taivaan Jumalan edessä. Rukoilin suurta jumalien Jumalaa välinpitämättömyyteni tähden, ja katso, yksi enkeli kutsui minua taivaasta: "Nebukadnessar, palvele taivaan pyhää Jumalaa ja anna kunnia korkeimmalle! Kansasi hallinta annetaan sinulle takaisin."</p>
--	--

4.11.1 Dan. 4:28

Jae on yhteneväinen Septuagintassa ja masoreettisen tekstin a-kohdassa.

Septuagintan b-osan alku löytyy masoreettisen tekstin jakeesta 14. C- kohdan tekstiä löytyy masoreettisen tekstin jakeista 14 ja 22. D-osa on Septuagintan omaa traditiota.¹⁸⁶

MT jae 14 יְהוָה יִפְּסֶל וְיַשְׁלִיחַ יְדָיו וְיִכְרֹם עַל־יָדָיו

Th jae 14 δώσει αὐτὴν καὶ ἐξουδένημα ἀνθρώπων ἀναστήσει ἐπ' αὐτήν.

LXX jae 28 δίδεται, ἐξουθενημένῳ ἀνθρώπῳ... καθίστημι αὐτὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας σου

Kuninkaan valtakunta tultaisiin antamaan halveksitulle henkilölle, tämä ilmaistaan samalla tapaa sekä Septuagintassa, että masoreettisessa tekstissä, mutta eri jakeissa. Septuaginta kääntää pohjatekstinsä preesensillä δίδεται, καθίστημι, mikä onkin yksi oikeista ratkaisuvaihtoehdoista aramealaisen pohjatekstin imperfektimuodon kreikantamiselle. Theodotion on valinnut niin ikään sopivan ratkaisun, kun teksti kääntyy futuuriksi. Lause on loistava esimerkki kreikkalaisten kääntäjien samanlaisesta pohjatekstistä, joka on synonyymein, ja kieliopillisin variaatioin kääntäjien valintojen mukaan saanut erilaisen muodon.

¹⁸⁶ Olen merkinnyt jakeen eri kohdat a-d, jotta vertaaminen masoreettisen tekstin kanssa helpottuisi ja yhteneväiset osat piirtyisivät selkeämmin esille.

Septuaginta yhdistää empimättä halveksitun vallansaajan Nebukadnessarin sijaiseksi (tämä vallanvaihto tapahtui aamulla, kuten Danielin kutsuminen unta selittämään). Teksti painottaa toistuvasti kyseen olevan kuninkaan elämäntilanteesta tekstin kuvaillessa vallan siirtyvän kuninkaan kodissa halveksitulle ihmiselle ἐξουθενημένῳ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ οἴκῳ σου, sinun valtakuntasi pääksi ἐπὶ τῆς βασιλείας σου..., sekä ottavan tältä vallan ἐξουσίαν σου., kunnian δόξαν σου., ja loiston τρυφὴν σου. Masoreettinen teksti vaikenee tässä jakeessa kuninkaan suuruuden määreistä. Huomionarvoista on, että masoreettinen teksti muistelee näitä kuninkaan loiston kuvauksia luvussa viisi, jolloin Septuaginta vuorostaan jättää ne pois.¹⁸⁷ Tällainen yhteisen pohjatekstin erilainen järjestely antaa jälleen vahvan viitteen siitä, että tuttu tarina on saanut eri muodon eri traditioissa.

Nebukadnessarin sijaishallitsija Septuagintan (tai sen *Vorlagen*) tekstissä ei ole kirjoittajan oma "keksintö". Jakeen kahdeksan analyysissä tarkasteltiin Raamatun Nebukadnessarin ja Neo-Babylonian viimeisen hallitsijan Nabunaidin yhteyksiä. Nabunaidin elämää koskeva tieto on ollut Septuagintan tekstin kirjoittajalle tuttua, koska kuninkaan Teiman eksiilin aikana hallinto annettiin hänen pojalleen, Beltesassarille. Poika ei kuitenkaan koskaan saanut täysiä hallitsijan oikeuksia, mukaan lukien titteliä "kuningas". Nabunaidin eksiilin aikaisissa virallisissa dokumenteissa Beltesassariin viitattiin aina "kuninkaan poikana" (*mar sharri*, virallinen kruununperijän titteli). Nabunaidin eksiilin aikaiset vuodet kirjattiin myös hänen hallitusvuosiensa mukaan, ei Beltesassarin. Beltesassarin aikana ei myöskään juhlittu uutta vuotta, kuten hänen isänsä aikana ennen ja jälkeen eksiilin oli tapana. Virallisissa yhteyksissä Nabunaid aina mainittiin hallitsijaksi, vaikka erään kirjeen perusteella hän oli Arabian Teimassa Beltesassarin sijaishallitsessa.¹⁸⁸ Nabunaidin poika ei siis ollut loistava, juhlittu hallitsija, ehkä hänen administratiiviset rajoituksensa jopa halvensivat häntä ihmisten silmissä.

Monien yhteensopivien kohtien kanssa löytyy eroavaisuuskin. Septuaginta lupaa sijaishallitsijalle *sinun kunniasi, voimasi ja auktoriteettisi*, mitä ei

¹⁸⁷ Dan. 5:18.

¹⁸⁸ Beaulieu 1989, 185–187.

kuitenkaan Nabunaidin pojalle, Nebukadnessarille suotu, vaan osaksi jäi "halvemman" hallitsijan rooli.

Davis toteaa, että masoreettisen tekstin tiedotus kuninkaan poisajamisesta seitsemäksi vuodeksi tietää pitkää hallitsijatonta aikaa. Septuagintaan on täydentynyt puuttuva informaatio sijoittamalla halpa hallitsija Nebukadnessarin sijaiseksi.¹⁸⁹ Davisin toteamus pitääkin paikkansa, vaikka argumentoinnista puuttuukin täysin babylonialaisten yhteyksien mainitseminen.

Masoreettisen tekstin ja Septuagintan lähestymistavat eroavat mielenkiintoisesti toisistaan. Masoreettinen teksti jättää tiedon hallitsijan identiteetistä auki, ikään kuin lukijan päätettäväksi, tai luottaen siihen, että lukija tietää, kenestä on kysymys. Septuaginta avaa kryptisyyden ja määrittää hallitsijalle hallinta-ajan. Tässä Septuagintan Targum-tyyppinen pohjatekstin selkiyttämisyrimys ilmenevät hyvin.¹⁹⁰

4.11.2 Dan. 4:29

Masoreettinen teksti ja Septuaginta etenevät kerronnassa eri sanoin ja eri asioita painottaen. Lopputulos on kuitenkin osittain sama; kuningas ajetaan pois seitsemäksi vuodeksi elämään kedon ruoholla eläinten keskuudessa.

Masoreettinen teksti mainitsee jo kolmannen kerran, että Jumala antaa ihmisten valtakunnan kenelle tahtoo. Septuaginta jatkaa valitsemallaan linjalla ja siirtää valtakunnan ja vallan Nebukadnessarilta toiselle hallitsijalle.

4.11.3 Dan. 4:30

Yhteistä masoreettiselle tekstille ja Septuagintalle on tuomion toteutuminen eläminen eläinten tavoin ruohoa syömällä, sekä olemuksen kuvaileminen eläimen kaltaiseksi.

Septuagintan kertomus jatkuu aamu-teeman toistolla (4:15, 28, 30), *kunnes aamulla kaikki tämä tapahtuu sinulle*. Septuaginta, tai sen *Vorlage* pyrkii edelleen selkiyttäviin täsmäilmaisuihin; tämä kaikki alkoi *aamulla*, seitsemän vuoden aika mainitaan kolmesti tässä jakeessa. Masoreettinen teksti käyttää edelleen

¹⁸⁹ Davis 2012, 65.

¹⁹⁰ Harrington & Saldarini 1987, 8. Targumille tyypillisiä seikkoja lueteltu.

epämääräisempiä ilmaisuja, kaikki alkoi tapahtua *sillä hetkellä* ja kesti seitsemän *aikaa* (kesto mainittu MT:ssä edellisessä jakeessa).

Käännetyn tekstin syntyyn saattaa myös olla syynä pohjatekstin väärin ymmärtäminen, kuten McLayn mukaan toisinaan voi tapahtua.¹⁹¹ Septuagintan *aamu* tässä jakeessa saattaisi olla huolimattomasti luetun ja vastaavasti huolimattomasti kirjoitetun pohjatekstin tulkintaa, jolloin בְּהִשְׁעָתָא *sillä hetkellä* muuntuisi *aamuksi*, joka hepreaksi on שָׁחַר. Kääntäjä on siis vokaalittomasta, yhteenkirjoitetusta tekstistä saattanut lukea *aamun*, א, lopussa status determinatuksen (aram. määräinen muoto) ilmaisijana בהשחרא, *aamulla* (*sinä tiettyinä aamuna*). Ajatus olisi jälleen heprean mukainen, arameaksi *aamu* on שַׁפְרַפְרָא (esim. Dan. 6:19) tai צַפַּר (Gen. 3:25), myös *auringonnousu* קְרִיצְתָא (ps. 108:3). Edellämainitut sanat esiintyvät heprealaisen שָׁחַר *aamun* käännoksinä Vanhan Testamentin Targum-kaannöksissä.¹⁹² Myöhemmässä arameassa tämä heprealainen שָׁחַר *aamu*-sana esiintyy myös.¹⁹³

Masoreettinen teksti mainitsi jakeessa 12 ja 20 puun juuren ja jakeessa 22 kuninkaan kastuvan taivaan kasteesta. Nyt jakeessa 30 toistuu Septuagintan jakeen 13 näkökulma, jossa kuninkaan ruumis *muuttuu* taivaan kasteesta. Vaikka masoreettinen teksti ei muutos-sanaa käytäkään, ruumiin kastumisen seurauksena ilmenevä muutos kerrotaan.

Masoreettisen tekstin ja Septuagintan yhteisen materiaalin lisäksi Septuaginta sisältää lisää plussaa muun muassa kahden rukouksen verran. Ensimmäisen rukouksen jälkeen kerrotaan unesta, joka sai aavistamaan pahaa, sekä uusi rukous, jonka jälkeen enkeli saapuu ilmoittamaan, että hallitus annetaan takaisin Nebukadnessarille. Ensimmäinen rukous on asetettu keskelle kuninkaan fyysisen tilan muuttumista eläimen kaltaiseksi, καὶ μετὰ ἔτη ἑπτὰ... ἐδέθηεν. Munnich sanoo, että tämä voi johtaa lukijaa ajattelemaan rukousta Septuagintan virheeksi, joka toistaisi jakeen c -kohdan rukousta, josta samat elementit löytyvät: ἁμαρτίαι, ἄγνοιαί, τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐδέθηεν περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου. Kyseessä ei ole virhe, vaan autenttinen kirjoitus, sanoo Munnich

¹⁹¹ Johdannossa luetellut McLayn listaamat tekstipoikkeamien syyt.

¹⁹² Bible Works:n avulla tutkittu.

¹⁹³ Sokoloff 1990, 545.

ja perusteleo autonttisuuden Septuagintalle tyypillisellä sanastolla.¹⁹⁴

"Tuplarukous" siis kuuluisi alkuperäiseen kerrontaan. Alkuperäisenä Munnich ei sen sijaan näe a -kohdan alun *χόρτον ὡς βοῦν ἐψώμισάν με, καὶ ἀπὸ τῆς χλόης τῆς γῆς ἡσθιον* *minua ruokittiin ruoholla kuin härkää ja maan heikkoa ravintoa söin*. Tämä lisäys johtuu kirjoitusvirheestä, joka kirjoittajan oli pakko korjata lisäämällä tekstiä. Virhe olisi sana ἐδέθην, joka on paronyymisesti kopioitunut a -osan viimeisestä sanasta ἐδεήθην. Munnich sanoo kirjoittajan huomanneen virheensä, ja kirjoittaa uudelleen καὶ μετὰ ἔτη ἑπτὰ...ἐδεήθην *ja seitsemän vuoden kuluttua...rukoilin*. Tämä kirjoittajan korjaus on Munnichin mukaan jäänyt huomiotta myöhemmin, ja lisäys on kadonnut teksteistä.¹⁹⁵ Plusosa siis kertoo Septuagintan oman tradition kehittymisestä, joka ei ole löytänyt tietään masoreettiseen tekstiin.

Rukousten välissä on kuvaus kuninkaan metamorfoosista eläimen kaltaiseksi. Kiinnostava on varsinkin leijonan ja kotkan mukanaolo. Tämä olento on kuvattuna babylonialaisissa taruissa toiselta vuosisadalta seitsemännelle vuosisadalle eKr, ja on Anzu-myytistä peräisin oleva sekamuotoinen peto, leijonan ja kotkan yhdistelmä. Danielin kirjasta löytyykin paljon yhteyksiä eri kertomuksiin ja taruihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Danielin kirja olisi jatkoa tarustoille, vaan kirjoittaja/ kirjoittajat ovat halunneet hyödyntää niitä rikastuttaaksensa omaa kerrontaansa, sanoo John Walton¹⁹⁶

Masoreettisessa tekstissä hiukset ovat kuin kotkan siivet ja kynnet kuin linnun kynnet. Theodotion on korjannut tämän masoreettisen "erehdyksen" Septuagintan mukaan ja kääntää kuninkaan hiuksien kasvaneen leijonan harjaksi saadakseen mukaan lintu-leijona kuvauksen.

Septuagintan oma kehitys jakeessa 30 näkyy yhteisenä materiaalina masoreettisen tekstin kanssa, sekä plussina, jotka pohjautuvat osin Septuagintan neljännen luvun muihin jakeisiin, sekä muualta kirjallisuudesta tullessiin viittauksiin.

¹⁹⁴ Munnich 2012, 11.

¹⁹⁵ Munnich 2012, 11.

¹⁹⁶ Walton 2001, 71–72, 87.

Tähän jakeeseen on toistunut unen näkeminen, jonka aiheuttama *ύπόνοια* ahdisti kuningasta. Unen tuottama *ύπόνοια* ahdisti aiemmin Danielia Septuagintan jakeessa 16. Pelottavan unen näkemisen kuvailuun palataan myös jakeen 2 toisinnolla, jossa pelko kävi, *ἐπέπεσεν*, kuninkaan kimppuun. Nyt uneliaisuus *ἐπέπεσεν* hänet. Redaktori on kontekstiin epäsopivasti palannut unen kerrontaan, untahan ei enää nähty, se on jo toteutusvaiheessa.

Septuagintan kertomus jatkuu, ikään kuin unen näkeminen olisi kestänyt seitsemän vuotta: "ja seitsemän vuoden päästä minun vapautukseni koitti..." kuningas rukoilee jälleen Jumalaa, joka käskee Nebukadnessarin palvella Jumalaa ja antaa kunnia Korkeimmalle. Kansan hallinta luvataan kuninkaalle takaisin.

Kuninkaan kääntymyksen kuvaus alkaa Septuagintassa jo tässä jakeessa. Nebukadnessarin katumusrukoukset kuullaan, ja taivaallinen olento tulee niihin vastaamaan.

4.12 Nebukadnessarin ymmärryksen palaaminen Dan. 4:31-32

4:31 καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ αἱ φρένες μου ἐπ' ἐμὲ ἐπεστράφησαν, καὶ τῷ ὑψίστῳ εὐλόγησα καὶ τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα ἤνεσα καὶ ἐδόξασα, ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν

^a Ja niiden päivien jälkeen, minä Nebukadnessar nostin silmäni taivasta kohti, ja ymmärrykseni palasi minuun. Minä ylistin korkeinta, ja kiitin ja kunnioitin häntä, joka elää ikuisesti.

^bSillä hänen valtansa on ikuinen valta, ja valtakuntansa kestää sukupolvesta sukupolveen.

^a וְלִקְרַאת יְיָ אֱלֹהֵי אֲנִי נְבוּכַדְנֶצַּר עֲיִנֵּי לִשְׁמַיָּא
נִשְׁלַחַת וּמִנְדְּעִי עָלַי יְהוָה וְלַעֲלִיא בְּרָכָת וּלְתִי
עֲלֵמָא שְׁבַחַת וְהַדְרַת דִּי ^bשְׁלִטְנָה שְׁלִטָּן עֲלֵם
וּמְלִכּוּתָהּ עַם-דֵּר וְדֵר:

(b-osa toistoa MT 3:33, LXX 4:23
Herra elää taivaassa)

<p>4:32 καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ὥς οὐδὲν ἐλογίσθησαν, καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιποιήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἑρεῖ αὐτῷ Τί ἐποίησας;</p> <p>Kaikki maan asukkaat on arvioitu arvottomiksi, ja kuten tahtoo, hän tekee taivaan suuressa joukossa ja maan asumuksessa. Eikä ole ketään, joka estää hänen kättään, ja sanoo hänelle: "Mitä olet tehnyt?"</p> <p>וְכָל־דָּאָרִי אֶרְעָא כְּלָהּ חֲשִׁיבִין וְכַמְצָבִיהָ עֲבָד בְּחִיל שְׂמִיָּא וְדָאָרִי אֶרְעָא וְלֹא אֵיתִי דִּי־יִמְחָא בִּיָּדָהּ וַיֹּאמֶר לָהּ מָה עֲבַדְתְּ:</p>	
---	--

4.12.1 Dan. 4:31-32

Jakso puuttuu Septuagintasta. Kuninkaan ymmärryksen kerrotaan palaavan ja masoreettisen tekstin neljännessen luvun alun doksologia toistuu hiukan erilaisella sanajärjestyksellä.

4:31 שְׁלֹטְנָהּ שְׁלֹטֹן עָלֶם וּמְלְכוּתָהּ עַם־גֹּדֶר וְגֵר:
3:33 מְלְכוּתָהּ מְלְכוּת עָלֶם וְשְׁלֹטְנָהּ עַם־גֹּדֶר וְגֵר

Alun doksologisen toiston lisäksi masoreettinen teksti toistaa tässä plussassaan jakeen 33 (MT ja LXX), jossa ilmoitetaan kuninkaan järjen palaavan.

Septuagintan tavoin siis masoreettinen teksti lisää Jumalaa ylistävää tekstiä kertomuksen loppuun, ylistys ei kuitenkaan yllä Septuagintan mittasuhteisiin.

Jakeessa 32 on Jumalan suuruuden ylistämistä edelleen. Masoreettinen teksti seuraa omaa kerrontalinjaansa puhuen jälleen *kaikista maan asukkaista*, jotka ovat *arvottomia*.¹⁹⁷ Jakeessa 14 *kaikki* tulevat tietämään.

Masoreettinen teksti laajenee tekstien yhteisestä tiedosta, joka kertoo kuninkaan tulevan tietämään. Tekstin traditio korostaa kuninkaan tapahtumien lajaa merkittävyyttä, asioilla on maailman laajuinen vaikutus Septuagintan täsmentäessä asioiden koskevan vain itse kuningasta. Tällainen lähestymistapa sopiikin tekstien omiin traditioihin. Masoreettinen teksti puhuu kryptisesti hallitsijasta, joka opettaa kansoille sen, että Korkein hallitsee. Septuaginta

¹⁹⁷ Collins 1993, 231. Jesaja 40:17 paralleeli: "Kansat eivät ole mitään.."

keskittyy kuninkaalle annettavaan opetukseen: halpa-arvoinen poikasi ottaa hallinnan, kunnes opit tietämään..

Järjen palaaminen ja ylistäminen puuttuu Septuagintasta, alkaen siellä vasta seuraavasta jakeesta, kuten masoreettisen tekstin toistava kerronta.

4.13 Onnellinen loppu, vai onko? Dan. 4:33-34

<p>4:33 αὐτῷ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐπεστράφησαν ἐπ' ἐμέ, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον, καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ, καὶ οἱ τύραννοί μου καὶ οἱ μεγιστᾶνές μου ἐζήτουν με, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθην, καὶ μεγαλωσύνη περισσοτέρα προσετέθη μοι.</p> <p>^aSinä aikana kun järkeni palasi ja minulle palasi kuninkuuteni, kunniani ja loistoni, ^bniin hallitusmieheni sekä ylimykseni etsivät minut, ja minut asetettiin valtakuntaani hallitsemaan, ja suuruuteni lisääntyi ylenpalttisesti.</p> <p>בְּהַיְוָהּ אֲנִי מִן־יָמַי יָתִיב עָלַי וְלִי יָתִיב מְלָכֵי הָאָרֶץ וְלִי יָתִיב עָלַי וְלִי הַדְּבָרִי וְרַבְרָבֵי יְבָעוּן וְעַל־מְלָכֵי הָהָרֹת וְרָבוּ יַתִּירָה הַיּוֹסֵפֶת לִי:</p>	<p>4:33^a ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπεκατεστάθην ἡ βασιλεία μου ἐμοί, καὶ ἡ δόξα μου ἀπεδόθη μοι.</p> <p>^aSinä päivänä palautettiin minulle kuninkuuteni, ja kunniani annettiin minulle takaisin.</p>
<p>4:34 νῦν οὖν ἐγὼ Naβουχοδοносор αἰνῶ καὶ ὑπερυψῶ καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινὰ καὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ κρίσις, καὶ πάντας τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανίᾳ δύναται ταπεινῶσαι.</p> <p>Nyt minä, Nebukadnessar kiitän, ylistän ja kunnioitan taivaan kuningasta, sillä kaikki hänen tekonsa ovat totta, ja tiensä tuovat oikeutta. Hän voi nöyryyttää ne, jotka ylpeydessä vaeltavat.</p> <p>כֵּעֵן אֲנִי נְבוּכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרִמֶּם וּמְהַדָּר לְמַלְכֵּי שָׁמַיָא דִּי כָל־מַעֲבָדֵיהִי קִשְׁטָא וְאַרְחֵתָהּ דִּין וְדִי מְהַלְכֵי בְּגִיָּה יְכַל לְהַשְׁפִּילָהּ:</p>	<p>4:34 τῷ ὑψίστῳ ἀνθρομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ἐξομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ, ὅτι αὐτός ἐστι θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων καὶ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, ὅτι αὐτὸς ποιεῖ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ ἄλλοιοῖ καιροὺς καὶ χρόνους ἀφαιρῶν βασιλείαν βασιλέων καὶ καθιστῶν ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν</p> <p>^{34a} ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτῷ λατρεύσω, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ τρόμος εἴληφέ, με καὶ πάντας τοὺς ἁγίους αὐτοῦ αἰνῶ· οἱ γὰρ θεοὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς ἰσχὺν ἀποστρέψαι βασιλείαν βασιλέως εἰς ἕτερον βασιλέα καὶ ἀποκτεῖναι καὶ ζῆν ποιῆσαι καὶ ποιῆσαι σημεῖα καὶ θαυμάσια μεγάλα καὶ φοβερά καὶ ἀλλοιῶσαι ὑπερμεγέθη πράγματα καθὼς ἐποίησεν ἐν ἐμοί ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡλλοίωσεν ἐπ' ἐμοὶ μεγάλα πράγματα. ἐγὼ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας μου περὶ τῆς ψυχῆς μου τῷ</p>

ὕψιστῳ θυσίας προσοίσω εἰς ὁσμὴν εὐωδίας
τῷ κυρίῳ καὶ τὸ ἄρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ
ποιήσω, ἐγὼ καὶ ὁ λαός μου, τὸ ἔθνος μου
καὶ αἱ χώραι μου αἱ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μου. καὶ
ὅσοι ἐλάλησαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
ὅσοι ἂν καταληφθῶσι λαλοῦντές τι, τούτους
κατακρινῶ θανάτῳ. (MT Dan. 3:29, LXX
Dan. 3:96)

^{34b} ἔγραψε δὲ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονοσορ
ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον πᾶσι τοῖς κατὰ τόπον
ἔθνεσι καὶ χώραις καὶ γλώσσαις ταῖς
οἰκούσαις ἐν πάσαις ταῖς χώραις ἐν γενεαῖς
καὶ γενεαῖς κυρίῳ τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ
αἰνεῖτε, θυσίαν καὶ προσφορὰν προσφέρετε
αὐτῷ ἐνδόξως· ἐγὼ βασιλεὺς βασιλέων
ἀνθομολογοῦμαι αὐτῷ ἐνδόξως, ὅτι οὕτως
ἐποίησε μετ' ἐμοῦ· ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ
ἐκάθισέ με ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ τῆς
ἐξουσίας μου καὶ τῆς βασιλείας μου ἐν τῷ
λαῷ μου ἐκράτησα, καὶ ἡ μεγαλυσύνη μου
ἀποκατεστάθη μοι.

Ναβουχοδονοσορ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι
καὶ πάσαις ταῖς χώραις καὶ πᾶσι τοῖς
κατοικοῦσιν ἐν αὐταῖς· εἰρήνη ὑμῖν
πληθυνθεῖν ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ νῦν
ὕποδείξω ὑμῖν τὰς πράξεις, ἃς ἐποίησε μετ'
ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ μέγας· ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι
ὑμῖν καὶ τοῖς σοφισταῖς ὑμῶν ὅτι εἷς ἔστιν ὁ
θεός, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ μεγάλα, τὸ
βασιλεῖον αὐτοῦ βασιλεῖον εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ
ἐξουσία αὐτοῦ ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς.

^{34c} καὶ ἀπέστειλεν ἐπιστολὰς περὶ πάντων
τῶν γεννηθέντων αὐτῷ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ
πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν
βασιλείαν αὐτοῦ. (34^c :MT 3:31-33)

Minä ylistin Korkeinta, ja kiitin häntä,
joka on luonut taivaan ja maan, meret
ja joet ja kaiken mitä niissä on. Minä
kiitän ja ylistän, sillä hän on jumalien
Jumala, herrain Herra ja kuningasten
kuningas. Sillä hän tekee ihmeitä ja
merkkejä ja muuttaa hetket ja ajat. Hän
ottaa pois kuninkaiden kuninkuuden ja
asettaa toiset heidän sijaansa. ^{34d} Tästä
lähtien palvelen häntä, hänen pelkonsa
on vallannut minut ja ylistän kaikkia
hänen pyhiään. Sillä kansojen jumalilla

	<p>ei ole voimaa siirtää pois kuninkaan valtaa toiselle kuninkaalle, surmata ja antaa elämä, tai tehdä merkkejä ja suuria, peljättäviä ihmetekoja, eikä muuttaa suuria asioita, kuten teki minulle taivaan Jumala, sillä hän muutti minussa suuria asioita. Kaikkina kuninkuuteni päivinä minä sielustani uhraan uhreja korkeimmalle, suloiseksi tuoksuksi Herralle. Teen myös hänen edessään sitä, mikä häntä miellyttää, minä, ja minun kansani, ja vallassani olevat maat. Ja ne jotka ovat puhuneet taivaan Jumalaa vastaan, tai tavataan näin tekemässä, heidät tuomitsen kuolemaan.^{34b} Kuningas Nebukadnessar kirjoitti kiertokirjeen joka paikkaan kaikille kansoille ja maille, ja kaikenkielisille, jotka asuvat kaikissa maissa, sukupolvesta sukupolveen: "Ylistäkää Herraa, taivaan Jumalaa. Tuokaa uhreja ja uhratkaa hänelle suuresti. Minä, kuningasten kuningas, ylistän häntä suuresti, sillä hän on tämän minulle tehnyt. Samana päivänä hän asetti minut valtaistuimelleni, minun kunniani ja kuninkuuteni kansani keskellä palautti, myös suuruuteni annettiin minulle takaisin. Nebukadnessar, kuningas, kaikille kansoille ja kaikille maille, sekä kaikille niissä asuville: Lisääntyköön teille rauha jokaisena aikana, Ja nyt näytän teille teot, jotka teki minulle suuri Jumala. Ajattelin olevan sopivaa paljastaa teille ja teidän viisailenne, että on Jumala on yksi, ja hänen ihmetekonsa ovat suuret. Hänen temppelinsä on ikuinen."^{34c} Ja hän lähetti kirjeitä koskien kaikkea mitä hänelle oli tapahtunut kuninkuutensa aikana, kaikille kansoille jotka ovat hänen alamaisuudessaan.</p>
--	--

4.13.1 Dan. 4:33

Sekä masoreettinen teksti, että Septuaginta kertovat vielä uudestaan, että kuninkaan status todellakin palasi. Masoreettinen teksti sisältää plussana hallintotermejä; hallintomiehet ja ylimykset etsivät kuninkaan ja asettavat hänet uudestaan valtaan. Näin masoreettisessa tekstissä edelleen korostuu babylonialainen valta ja näkökulma.

Masoreettinen teksti kertoo kuninkaan vallan lisääntyvän ylenpalttisesti, Septuagintan vain mainitessa vallan palautuvan kuninkaalle.¹⁹⁸

Vallan palautumisen seurauksena lukija odottaisi saavansa jonkinlaista informaatiota sijaishallitsijan kohtalosta, Septuaginta vaikenee kuitenkin tästä täysin.¹⁹⁹ Jo aiemmin Septuagintan *Vorlage*en on tallentunut tietoa babylonialaisen hallitsijan tavoista (jakeen 8 puussa asuva aurinko ja kuu), symbolien merkityksestä (pronssinen kahle jae 14) sekä sijaishallitsijan henkilöllisyyden identifioiminen Beltesassariksi, myös vaikeneminen tämän elämästä Nabunaidin/Nebukadnessarin palattua hallitsijaksi on siis luontevaa.

Septuagintan sijaishallitsijan vallan loppuminen, tai sen mainitsematon loppuminen, on paralleelinen babylonialaisten inskriptioiden kanssa. Virallisista dokumenteista ei tarkemmin käy ilmi Beltesassarin, Nabunaidin pojan vallastapoistumiseen liittyviä tapahtumia, merkinnät hänen virallisista velvoitteistaan vain loppuvat yht'äkkiä Nabunaidin ottaessa uudelleen haltuunsa temppeliuhreihin liittyvät tehtävänsä.²⁰⁰

4.13.2 Dan. 4:34

Masoreettinen teksti lopettaa kertomuksen lyhyehköön Jumalan ylistykseen, joka tarvittaessa nöyryyttää ihmisen. Masoreettisen tekstin מְלִיכָא מְלִיכָא noudattaa Davisin mukaan kauttaaltaan neljännessä luvussa esiintyvää masoreettista *rewritingia*, jossa verrataan taivaallista ja maallista valtakuntaa hallitsijoihin, maallisen kuninkaan hävitessä vertailun.²⁰¹ מְלִיכָא מְלִיכָא on harvinainen fraasi, joka tämän kohdan lisäksi löytyy vain 1. Esdra 4:46.²⁰²

¹⁹⁸ Davis 2012, 44–45.

¹⁹⁹ Davis 2012, 68.

²⁰⁰ Beaulieu 1989, 160.

²⁰¹ Davis 2012, 50.

²⁰² Collins 1993, 232.

Viimeisessä doksologiassa MT ja LXX esittävät Jumalan eri tavoin. Masoreettinen teksti ylistää taivaan kuningasta, jonka kaikki teot ovat totta. Septuaginta ylistää kaiken luoja, kuten masoreettinen tekstikin, mutta avaa käsitettä eksplikoiden sitä mikä on totta, kertoen mitä on luotu. Septuagintan jakeessa 14 on jo ajatuksellisesti samaa: Herralla on auktoriteetti kaiken yli, mikä on taivaassa ja maassa. Septuaginta identifioi Korkeimman jumalien Jumalaksi, herrain Herraksi ja kuninkaiden Kuninkaaksi. Tämä on kenties korkein Jumalalle annettu epiteetti, joka tekstitraditioista löytyy (LXX ja MT).²⁰³

Ylistyksen jälkeen tulee täydellisen kääntymyksen yksityiskohtainen kerronta. Kaikkien tapojen muuttumisen kuvailut puuttuvat masoreettisesta tekstistä, joka kylläkin sisältää kuninkaan ylistävän kaikkein Korkeinta, mutta ei kuitenkaan eksplikoi itse kääntymystä.²⁰⁴

Kuninkaan mielenmuutos käsittää Septuagintassa vertailun myös muihin jumaliin: *"Sillä kansojen jumalilla ei ole voimaa siirtää pois kuninkaan valtaa toiselle kuninkaalle, surmata ja antaa elämä, tai tehdä merkkejä ja suuria, peljättäviä ihmetekoja, eikä muuttaa suuria asioita, kuten teki minulle taivaan Jumala, sillä hän muutti minussa suuria asioita."*²⁰⁵

Vertailun voittanut korkeimman Jumalan palveleminen on tullut Septuagintan esittämälle kuninkaalle tärkeäksi asiaksi, jopa niin tärkeäksi, että kuningas uhkaa: *"Ja ne jotka ovat puhuneet taivaan Jumalaa vastaan, tai tavataan näin tekemässä, heidät tuomitsen kuolemaan."* Uhkaus on masoreettisen tekstin 3:29 ja Septuagintan 3:96 toistoa ja sovellusta. Mielenmuutosta korostaa se, että siteeratussa kohdassa Jumala on vielä Sadrakin, Meesakin ja Abednegon Jumala, jota kuningas käskää kuoleman uhalla olemaan pilkkaamatta. Siinä yhteydessä ei kuningas vielä vaatinut ketään palvelemaan korkeinta Jumalaa, kunnioittaminen riitti. LXX:n Dan. 4:34 käy ilmi, että kuningas odottaa muiden seuraavan omaa kääntymystään: *"Teen myös hänen edessään sitä, mikä häntä miellyttää, minä, ja minun kansani, ja vallassani olevat maat."*

²⁰³ Davis 2010, 69.

²⁰⁴ Davis 2012, 70.

²⁰⁵ Davis 2012, 70.

Laajan loppu-plussan sisältö kulminoituu monoteistiseen εἷς ἔστιν ὁ θεός-julistukseen. Tästä julistuksesta nähdään kaikuja myös lausahduksissa "elävä Jumala" joka "hallitsee taivaassa" (jakeet 23, 28, 34). Septuagintan Danielin kirjassa tällaiset monoteistiset viittaukset eivät esiinny muissa luvuissa. Tämä puhuu McLayn mukaan sen puolesta, että luvuilla 4-6 on ollut eri kääntäjä kuin Danielin kirjan muilla luvuilla.²⁰⁶ McLay laittaa siis kääntäjän vastuulle tällaisten juutalaisuuteen liittyvien keskeisten näkemysten lisäämisen.

Vaikka kääntäjä ei olisikaan fraasia lisännyt, pohjatekstiä muuttava lausahdus on kuitenkin kyseessä. Davisin mukaan ὅτι εἷς ἔστι θεός on Septuagintan deuteronomistinen julistus (Deut. 6:4), joka on korvannut alkuperäisen parallellismin *ihmeet ja merkit*, sisältäen ainoastaan laajemman θαυμάσια-sanan fraasin toisessa osassa. Parallellismi on nähtävillä muualla luvussa.²⁰⁷ Kyseessä näyttää olevan kantaaottava, teologinen plussa, jolla protestoidaan masoreettisen tekstin jatkuvaa monista jumalista puhuvaa tekstiä vastaan. Vaikka kirjoitettuja targumeja ei vielä Septuagintan käännöstöiden alkaessa ollutkaan, targumeja muistuttava suullinen traditio lienee ollut olemassa, koska Septuagintan tyyli muistuttaa kyseistä traditiota monin paikoin. Esimerkiksi monoteismin puolustaminen on jälleen eräs targumia kuvaavista erityispiirteistä.²⁰⁸

Selkeät paralleelit muuhun kirjallisuuteen eivät enää saa jatkoa Septuagintan neljännen luvun loppuhuipennuksessa, joka eroaa täysin Nabunaidin elämän lopputaipaleesta.

Nebukadnessar kääntyy palvelemaan Korkeinta, yhtä juutalaisten Jumalaa, kun Nabunaid vanhoilla päivillään päinvastoin vain enenevästi pyrkii lujittamaan palvomansa kuunjumala Sinin asemaa, jonka kuningas halusi asettaa babylonialaisen *pantheonin* ylijumalaksi Mardukin sijaan.²⁰⁹

Septuagintan kertomuksen loppuhuipennus on masoreettista tekstiä näyttävämpi. Vaikuttaa siltä, että Septuagintan Nebukadnessar-tarinan loppuun on

²⁰⁶ McLay 2005, 306.

²⁰⁷ Davis 2012, 53. (4:34, 34^a)

²⁰⁸ Harrington & Saldarini 1987, 8.

²⁰⁹ Beaulieu 1989, Sin-jumalan ja Mardukin suhteesta on kirjassa runsaasti materiaalia, esimerkiksi sivuilla 2, 43–46, 203.

kerätty kaikki kääntymystä korostava materiaali, jotta kuninkaan mielenmuutoksesta ja ylistyksestä saataisiin mahdollisimman vaikuttava.

Traditio osoittaa selvästi pyrkimyksen saada kertomukselle onnellinen loppu. Tällainen toive eroaa täysin masoreettisen tekstin päätöksestä. Masoreettisen tekstin Nebukadnessarilla on jälleen vaihteeksi syytä ylistää Korkeinta Jumalaa, mutta lukija voi jo päätellä mielessään kirjoitetun tarinan jatkokertomuksen, jossa kuningas tunnekuohunsa laannuttua palaa palvelemaan omia אֱלֹהֵי קַדְיִשִׁין. Septuagintan kirjoittaja haluaa varmistaa onnellisen lopun parhaimmalla käytössä olevalla mielenmuutosilmaisulla, jonka jälkeen lukija voi huokaista helpotuksesta ja päättää tarinan lukemisen kuninkaan julistukseen: εἶς ἔστιν ὁ θεός!

5. Johtopäätökset

Tekstin analysoiminen toi valoa kysymyksiin, jotka johdannossa esitin: A) Tekstipoikkeamien syiden pohtiminen, pääasiassa McLayn jaotuksen mukaan. B) Septuagintan ja masoreettisen tekstin tradition pohtiminen, onko mahdollista määrittää, kumpi on vanhempaa kerrontaa? C) kääntäjien aramea kielen taito. D) onko Septuagintan ja Theodotionin käännöksillä riippuvuussuhdetta, vai ovatko käännökset itsenäisiä?

5.1 Tekstipoikkeamat Septuagintassa, kielen ymmärtämisen ongelma

Neljännän luvun tekstipoikkeamiin on usein syynä Septuagintan masoreettisesta tekstistä poikkeava *Vorlage*. Tämä koskee varsinkin suuria pluskohtia.²¹⁰ Pieniin poikkeamiin on joissain kohdissa syynä kääntäjän arameaa vahvempi heprean kielen taito, joka hämärtää käännettävän sanan alkuperäisen merkityksen. Septuagintassa on vain kaksi (Theodotionissa useita) selkeästi heprean muovaamaa käännöksen lopputulemaa. A) 4:2, harvinainen aramean קִרְרִין *unikuvat* muuttuvat φόβος *peloksi*. Pelko-ajatus syntyy heprean, ja kenties arabian sanaa muistuttavista *harada/harra* pelon ilmaisuista.²¹¹ B) 4:8 קִזְזִיתָ *sen*

²¹⁰ alaviite 4, sivu 3.

²¹¹ Analyysia sivulla 20.

näkyminen, se näkyi muuttuu heprean mukaiseksi tulkitusta pohjasanasta κύτος *holviksi*.²¹²

5.2 Tekstipoikkeamat Theodotionissa, kielen ymmärtämisen ongelma

Theodotionin käännöksessä on havaittavissa useita kohtia, joissa aramean tulkintaan on vaikuttanut arameaa vahvempi heprean taito. A) 4: 5, 6.

Septuagintasta puuttuvassa plus-osassa יהוה יצחק קדוש Jumala on kääntynyt Theodotionille yksiköksi πνεῦμα θεοῦ ἁγίου, pohjautuen heprealaiseen tapaan ymmärtää Jumala. Masoreettisen tekstin tarkoitus on esittää polyteistinen jumaluus babylonialaiseen tapaan.

Tarkka sanajärjestys käännöksessä on niin ikään muodostunut kääntäjälle ansaksi tuottaen ajatuksen *Pyhästä Jumalan hengestä, pyhien jumalien hengen* sijaan. Theodotion ei siis ole ollut selvillä aramealaisesta tavasta käyttää sanaa Jumala, joka on aina yksikössä Jumalasta puhuttaessa, monikossa kun puhutaan monesta jumalasta. Tästä esimerkkinä kaikki Vt:n targumien 2602 Jumala-sanon käännöstä (s. 28-30). Myös Raamatun arameankieliset osiot puhuvat juutalaisten Jumalasta yksikössä²¹³.

B) 4:24 ארך, sana, joka sekä hepreaksi, että arameaksi tarkoittaa *pituutta, kesto*a, on muuttunut Theodotionille heprealaisen idiomien mukaiseksi *pitkämielisyydeksi* μακρόθυμος. Septuaginta kääntää masoreettisen tekstin mukaisesti πολυήμερος.

Theodotion transkriboi aramealaisia sanoja suoraan kreikaksi herättäen epäilyn kääntäjälle tuntemattomista sanoista.²¹⁴ C) 4:4 Hovin loitsijoihin kuuluvat ennustajat אַרְיִי siirtyy suoraan kreikkaan ilman käännöstä γαζαρηνοί. D) 4:10, 14 עִיר -enkeliolento on Theodotionilla ι. Tämä Danielin kirjan עִיר on sanan varhaisin esiintymä, joten ei ole outoa, että Theodotion ei ole sitä tiennyt. Outoa sen sijaan on, että kääntäjä ei tässä ole turvautunut Septuagintaan, josta vastine ἄγγελος löytyy.

²¹² Sanan analyysi alkaa sivulla 34.

²¹³ sivu 29, alaviitteet 82 ja 87.

²¹⁴ Alaviitteessä 75 mainittu Tovin kommentti transkriboiduista sanoista. Kääntäjän transkribointi johtuu usein siitä, että häne ei tiedä käännettävän sanan merkitystä.

5.3 Theodotionin tekstipoikkeamat Septuagintan mukaan

Theodotionin käännökset ovat suurelta osin synonyymistä kerrontaa verrattuna Septuagintaan. Theodotion mukailee tarkasti masoreettista tekstiä, jonka vuoksi se myöhemmin syrjäytti Septuagintan tekstin.²¹⁵ Masoreettista tekstiä tarkasti kääntävä Theodotion poikkeaa joissain kohdissa käännettävästä tekstistään muuttaen sen merkitystä. Toisinaan sanat näyttävät olevan kääntäjälle merkitykseltään hankalia ymmärtää, tällöin apuna on ollut varhaisempi Septuagintan teksti. Aina sanan harvinaisuus tai outous eivät ole Septuagintaan turvautumisen syynä, näiden "helppojen" sanojen kohdalla kääntäjän motiivi jää epäselväksi.

A) Th:n 4:32 lopusta ja 4:33 alusta sanapari *ὁμῶν - μέγала* löytyvät Septuagintan "Jumala on yksi" plus-fraasin alusta ja lopusta 34^c. Plussaa ei kuitenkaan ole otettu mukaan Theodotionin masoreettiselle tekstille uskolliseen käännökseen.

B) 4:2 unen muuttuminen peloksi *הַרְרִין*, / Th *ἐταράχθην* LXX *φόβος* on selkeästi Septuagintalta "lainattua ymmärrystä".

C) 4:8 *הַיְוִוּוּ* ymmärtäminen harvinaiseksi *κύτος*-sanaksi²¹⁶ on Septuagintan vaikutusta. Käännös toistuu Theodotionilla Septuagintasta puuttuvassa fraasissa 4:17.

D) 4:24 Septuaginta ja Theodotion tulkitsevat *הַצִּדִּיקִים* sanan myöhemmällä merkityksellä almujen antamiseksi *ἐλεημοσύναις* *λύτρωσαι*. Tässä Septuaginta ei välttämättä ole ollut tulkinnan taustalla, olihan "*vanhurskaus*"- sanan köyhiä auttava aspekti jo yleisesti käytössä.

E) 4:30 Theodotion muuttaa Nebukadnessarin petomaisen olemuksen kuvaamista Septuagintan suuntaan mainitsemalla leijonan hiukset kotkan hiuksien sijaan. Näin kuvaus muistuttaa babylonialaisten tarustojen leijona-kotkapetoa, masoreettisen tekstin kuvaaman lintu-olennon sijaan.

²¹⁵ Davis 2012, 81, 90. Septuagintan syrjäytymiseen voi olla useita syitä, eräs niistä on Septuagintan antama positiivinen kuva kuninkaasta, joka vielä kääntyy juutalaisuuteen. Tällainen ajatus oli vaikeasti hyväksyttävissä Antiokuksen hirmutekojen ollessa vielä tuoreessa muistissa.

²¹⁶ Septuagintassa vain Dan 4:8, 19, sekä Ps. 65:8.

5.4 Tekstin teologinen kehitys Septuagintassa

Masoreettisen tekstin kanssa yhteneväisen pohjatekstin ekspansoitumiseen on toisinaan vaikuttimena teologinen motiivi, kuten seuraavissa Septuagintan sisältämissä, masoreettisesta tekstistä puuttuvissa tapahtumia selittävissä kohdissa voi havaita: A) 4:1 moite huolettoman levon epäsovinnasta ajankohdasta *ἐτους ὀκτωκαιδεκάτου*. Tekstin kirjoittaja paheksuu kuninkaan rauhaisaa, nautiskelevaa olotilaa, olihan temppelin tuho vertaansa vailla oleva murheen syy. Tällainen "paatumuksen" osoittaminen korostuu myös kohdassa B) 4:12: Jumalan paaduttamat saivat rangaistuksensa "tuhon vuorella." Kuninkaan käytöstä paheksuva teologinen kannanotto kulminoituu vaihtamalla pohjasanan merkitystä *הַרְלָהּ* (osansa) -> *ἐν τοῖς ὄρεσι* (vuorilla). Vuori merkitys nousee Joosuan kirjan "jaetusta vuoresta" 11:17 *ὄρους Ἀχελ* ja 12:7, jossa *ὄρους Χελχα* on transkriboitu hepreasta.

C) 4:19 Septuagintan teksti selittää Nebukadnessarin rangaistuksen syyksi tämän suorittaman temppelin tuhon. Masoreettinen teksti jättää pois syiden pohdinnan.

D) 4:34 Kenties voimakkain teologinen kannanotto löytyy kertomuksen lopusta, jossa Septuagintan kirjoittaja painokkaasti ottaa kantaa babylonialaista polyteismia vastaan. Monoteistinen julistus yhden Jumalan puolesta *εἷς ἔστιν ὁ θεός* kruunaa Septuagintan esittämän Nebukadnessarin täydellisen mielenmuutoksen ainoan oikean Jumalan puoleen.

5.5 Tekstin teologinen kehitys Theodotionissa

Vaikka Theodotionin käännöksen hallitseva piirre on sanatarkka kääntäminen, jotkin kohdat antavat ymmärtää, että kääntäjä haluaa vaikuttaa tekstin antamaan tietoon, ja tekee henkilökohtaisen, pohjatekstin asiaa muuttavan päätöksen käännösratkaisussaan.²¹⁷ Theodotionin, samoin kuin Septuagintan tekstin tuottajan juutalainen hurskaus kuultaa käännöksissä. Septuaginta ekspansoi tekstiä selittävästi, yleensä nuhdellen juutalaisnäkökulmasta vääryyden tekijää, muistuttaen pyhistä juutalaisuuden kulmakivistä, temppelistä ja yhdestä ainoasta

²¹⁷ Nämä pienet tekstipoikkeamat ovat selkeästi kääntäjän vastuulla. Theodotion kääntää tarkasti masoreettista tekstiä, poiketen siitä joitain kertoja Septuagintan mukaisesti. Ei ole syytä epäillä, että Theodotionilla olisi ollut käytettäväänään muitakin tekstitraditioita näiden kahden lisäksi.

Jumalasta. Sama juutalaisuuden korostus on nähtävillä myös Theodotionilla, joskin peiteltymin.

A) 4:1 Theodotion on saattanut vahingossa tipauttaa sanan *palatsi/temppeli* pois käännöksestään. Kanta-aottava poisjätto mahdollinen, koska sekä masoreettinen teksti, että Septuaginta välittävät kuvan rauhassa, menestyksestä nauttivasta kuninkaasta, joka eleli *palatsissaan/temppelissään*. Theodotion on jättänyt rauha-ilmaisun pois (vaikka Septuaginta sisältää sen), ja sanoo kuninkaan vain nauttivan kukoistuksestaan. Temppele-sanalla on Theodotionille liian pyhä kaiku, jotta hän voisi yhdistää sen "pakanallisen" kuninkaan elämään.

On selvää, että Theodotion assosioi sanan *הֵיכָל* juuri temppeliksi palatsin sijaan, koska 4:26 hän kertoo Nebukadnessarin kulkevan *ἐπὶ τοῦ ναοῦ*. Tähän kohtaan temppelin mainitseminen sopii mainiosti, odottaahan kuningas siinä rangaistustaan, eikä suinkaan enää nautiskele elämästään.

B) 4:15 Masoreettisessa tekstissä kuningas puhuttelee Danielia oman jumalansa Beltesassarin nimellä. Beltesassarilla on myös *pyhien jumalien henki*. Theodotionin ymmärryksen mukaan Danielissa on *Jumalan pyhä henki* (4:5,6,15), silloin puhuttelunimenä ei voi olla vain babylonialaisen jumalan nimi, vaan Theodotion sujauttaa tekstiin mukaan myös "oikean" nimen, Daniel.

C) 4:24 Theodotion tulkitsee *הַרְחֵק* *pituuksia, pitkäkestoisuutta* kuvaavan sanan heprealaisen idiomien mukaisesti sanoen Jumalan olevan *pitkämielinen* kuninkaan rikkomuksia kohtaan. Tässä tulkinnassaan siis *וְשִׁלְחָהּ* masoreettisen tekstin *onnellinen huolettomuus* muuttuu luontevasti moitittavaksi *rikkomukseksi*.²¹⁸

5.6 Tekstin ekspansoituminen Septuagintassa

Yhteisen pohjatekstin kasvu on havaittavissa sekä Septuagintassa, että masoreettisessa tekstissä. Tällainen *Vorlagen* kasvu osoittaa, että tekstitraditiot ovat kehittyneet omia polkujaan, omia painotuksiaan seuraten.²¹⁹ Septuagintassa on paljon tekstilaajentumia, masoreettinen teksti on kasvanut vähemmän verrattuna yhteiseen pohjatekstiin. Septuagintan kasvu tuo uutta asiaa

²¹⁸ Analyysi sanasta alkaen s.67.

²¹⁹ Kirjallisuudessa usein toistuva teoria. Työssäni (s.6) olen maininnut kyseisen linjan tutkijoita: Eugene Ulrich, John Collins, R.T. McLay ja Matthias Henze.

kertomukseen, kasvukohdat ovat pohjatekstiä selventäviä ja selittäviä.

Masoreettisen tekstin plus-osat eivät sen sijaan tuo mitään uutta tekstiin, kyseessä on kummallekin tekstitradiotille tuttua aiempien asioiden toistoa joko neljännessä luvusta, tai muista Danielin kirjan luvuista. LXX:n laajennuskohdat:

A) MT 3:32 שְׁפָרָה קָדְמִי לְהַחְיֶיהָ käännös vastaavana LXX 4:34 ἐδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν löytyy viimeisestä laajasta plussasta, toistuen καὶ νῦν ὑποδείξω ὑμῖν.

B) 4:1 Nebukadnessarin hallitusvuosien määrä, jolla on tarkoitus nuhdella kuningasta nautiskelevasta elämästä, aiheutettuaan juuri suuren murheen juutalaisille.

C) 4:8 Puussa asuvat kosmiset elementit löytyvät paralleelin kuningas Nabunaidin taivaankappaleiden palvonnassa. Taivaankappaleet ovat babylonialaisista kirjoituksista löytyvän kuninkaan palvonnan kohteita. Tällä Septuagintan puun kuvaamisella painotetaan Nebukadnessarin vielä toistaiseksi tapahtumatonta kääntymystä. Septuagintan kertomus etenee loogisesti taivaankappaleita palvovan kuninkaan kääntymyksestä yhden ainoan oikean Jumalan puoleen.

D) 4:9 Puun oksien täsmällinen stadion-mitta. Tämä makkabilaiskirjoissa esiintyvä mitta on laitettu täsmäntämään valtavan, äärettömän puun kokoa. Täsmennyt on outo, koska LXX, masoreettisen tekstin tapaan, muualla tekstissä kuvaa puuta valtavaksi, jopa "taivaaseen ulottuvaksi" (4:7, 8, 17, 19)

E) 4:14 Kuningas viedään vankeuteen jalka ja- käsikahleissa. Vankeus-ajatus toistuu jakeessa 22.

F) 4:16 Danielin pelästymisen värikäs kuvaaminen.

G) 4:19 Kuninkaan pahat teot, Jumalan huoneen hävittäminen mainitaan eksplisiittisesti syyksi kuninkaan rangaistukselle.

H) 4:23 Tulevasta rangaistuksesta ja sen valmisteluista muistutetaan kuningasta. Temppelein häpäisy ja sitä seuraava taivaallisten olentojen suorittama rangaistus löytyvät myös makkabilaiskirjasta.²²⁰

I) 4:24 Kuningasta kehoitetaan pitämään arvossa Danielin varmasti toteutuvia sanoja. Daniel kuvataan erittäin kunnioitettavana.

²²⁰ tekstianalyysissä sivulla 64.

J) 4:25 Kuningas säilyttää tuomion sanat sydämessään.

K) 4:28 "Aamun koitossa" toinen kuningas ottaa Nebukadnessarin vallan tämän talossa. 4:29 muistutetaan kuninkaan vallan siirtymisestä toiselle hallitsijalle. Toinen hallitsija lienee babylonialaisista teksteistä tuttu Nabunaidin poika, Beltesassar, joka oli isänsä sijaishallitsijana.²²¹ Septuaginta selventää vallansiirtymisen liittyvän Nebukadnessariin itseensä, eikä johonkin anonyymiin tulevaan hallitsijaan, kuten masoreettinen teksti peitellysti esittää.

L) 4:30 Laaja plussa, joka sisältää kaksi rukousta, katumuksen ja leijonan mukaantulon kuninkaan villieläimen kaltaisen alastoman muodon kuvaamiseen. Pedon kuvaus on babylonialaisista tarustoista.²²² Makkabilaiskirjeen tapaan taivaallinen olento kehoittaa kuningasta palvelemaan pyhää Jumalaa.

M) 4:34 Laaja plussa sisältäen Jumalan ylistystä ja hänen suurten tekojensa kertomista. Laajan plus-osan kulminaatio on monoteistisessä *Jumala on yksi* julistuksessa.

5.7 Tekstin ekspansoituminen masoreettisessa tekstissä

On huomionarvoista, että lähes kaikki masoreettisen tekstin laajentumat kahta lukuunottamatta (4:4: 14, 32) liittyvät jotenkin babylonialaisiin tapoihin. Kuninkaan ajatukset, hänen jumala-käsityksensä ja hovin tiivis läsnäolo kulkevat kertomuksessa saumattomasti mukana.

Masoreettisen tekstin kasvukohdat eivät tuo mitään uutta asiasisältöön, vaan kerratut katkelmat toistavat sekä MT:lle, että Septuagintalle tuttua materiaalia. Kyseiset Septuagintasta puuttuvat tekstikohdat ovat:

A) 4:3-6 puuttuu Septuagintan neljännessä luvusta, mutta tämä toisesta luvusta tuttu babylonialaisten tietäjien esiinmarssi ja heidän kyvyttömyytensä selittää unta, sisältyy myös Septuagintan toiseen lukuun. MT toistaa tapahtumat, LXX jättää ne pois neljännessä luvusta.

B) 4:15 MT toistaa Danielissa olevan *pyhien jumalien hengen*. Tämä fraasi ei välttämättä ole tekstin laajentumaa, samankaltaiset elementit ovat mukana sekä LXX:ssa, että Th:ssa, joskin pohjatekstiä toisin tulkitsevassa muodossa.

²²¹ s. 75–76 babylonialaisista kirjoituksista.

²²² s. 78–79, kuvausta pedosta.

Theodotion kääntää masoreettisen tekstin *Jumalan pyhäksi hengeksi*, ja Septuaginta löytää *Vorlagestaan Pyhän hengen*.²²³

C) 4:16 MT:ssä kuninkaan valtaa korostetaan, Daniel kutsuu kuningasta *herrakseen*, LXX:ssa Daniel puhuu *kuninkaalleen*.

D) 4:22, 23 ja 29 painotetaan Septuagintan tapaan (4:14, 28), että rangaistus jatkuu, kunnes *tulet tuetämään, että Jumala/taivas hallitsee*. Masoreettinen teksti laajentaa tietämisen koskemaan kaikkia eläviä (4:14).

E) 4:32 MT:n mukaan kukaan ei pysty arvostelemaan Jumalan tekoja, eikä kyseenalaistamaan hänen päätöksiään.

F) 4:33 Nebukadnessarin kuninkuuden palaamisen yhteydessä masoreettinen teksti ottaa jälleen mukaan babylonialaiset hallitusmiehet, jotka asettavat kuninkaan takaisin valtaistuimelleen. Näin tekstin babylonialainen näkökulma säilyy kertomuksen loppuun saakka.

5.8 Tekstitraditiot

Tekstien kehityksen arvioinnissa havaitsin Henzen, Ulrichin, Collinsin ja monen muun heidän tavallaan ajattelevan tutkijan näkemyksen olevan todennäköisin vaihtoehto pohdittaessa Nebukadnessarin unta kuvaavien kertomusten tietä nykymuotoonsa. Masoreettinen teksti ja Septuaginta edustavat eri traditioita, jotka ovat kehittyneet omiksi kertomuksikseen yhteisestä, ei enää olemassaolevasta alkutekstistä. Legendat ovat alunperin olleet suullisesti, tai kirjallisesti kerrottuja traditioita, joka näkyy muun muassa siinä, että Septuagintan aramealainen *Vorlage* poikkeaa paikoin vahvasti masoreettisesta traditiosta.²²⁴ Davis on todennut Danielin lukujen 4-6 sisältävän Danielin kirjan vanhinta kerrontaa, jonka ympärille tekstilaajentumat ovat kehittyneet.²²⁵

Yhteinen pohjateksti on nähtävillä samanlaisessa kerronnassa. Toisinaan tästä yhteisestä tekstistä poiketaan sekä Septuagintassa, että masoreettisessa tekstissä toistamalla yhteinen aines toisessa kohdassa, jolloin plus-kohta jää puuttumaan toisesta tekstistä, toisen taas kasvaessa (esim. jae 20 seitsemän

²²³ Analyysissa Theodotionin käännöksestä alkaen s. 27, Septuagintan tekstistä s. 30.

²²⁴ Collins 2001, 3.

²²⁵ Davis 2012, 84.

ajan/vuoden maininta eri kohdissa). Edellä olen luetellut kummankin tekstin kasvukohdat.

Traditioiden kehityksessä on huomattavaa, että Septuagintan teksti sisältää runsaasti paralleleja makkabilaisaikaan, sekä Raamatun kaanonin ulkopuoliseen babylonialaiseen kirjallisuuteen, paralleelit koskevat Nebukadnessaria/ Nabunaidia, sekä tämän poikaa Beltesassaria. Myös babylonialaisista myyteistä tuttu petohahmo on eksplisiittisesti sama Septuagintassa. Masoreettisen tekstin ja Septuagintan kanssa yhteneväisiä babylonialais-paralleleja ovat pronssiset kahleet, sekä Qumranista löytyneen Nabunaidin rukouksen fragmentaarisen sisällön jotkin osat.

Knibb sanoo Danielin kirjan kuuluvan melko tarkasti määritettävissä olevaan historialliseen kontekstiin, mutta kuuluu myös kirjalliseen kontekstiin, joka käsittää samankaltaista Daniel-kirjallisuutta samalta aikakaudelta ja samalta kirjallisuus-genreltä. Raamatun ulkopuolista Daniel-kirjallisuutta on löydetty Qumranista, kreikkalaisista Danielin kirjan lisäyksistä ja Nabunaidin rukouksesta. Kaikki nämä ovat osoituksena hyvin kehittyneen Daniel-tradition olemassaolosta.²²⁶

5.9 Alkuperäinen teksti?

Kysyin myös, voiko alkuperäisempää tekstiä päätellä masoreettisesta tai Septuagintan tekstistä. Vanhinta tekstimuotoa on hankalaa hahmottaa, koska molemmat ovat kehittyneet yhteisestä perusmateriaalista mutta Septuagintassa on havaittavissa nuoremmat kasvukerrostumat sen plusosista. Tästä osoituksena esimerkiksi Septuagintan, masoreettisesta tekstistä kokonaan puuttuvat makkabilaiskirjan yhteydet, sekä yhteistä pohjatekstiä selittävät osat (otsikon 5.6 alla lueteltuina). Munnichin teoria Septuagintan alkuperäisemmästä *Vorlagesta*, josta masoreettinen teksti olisi kehittynyt²²⁷, vaikuttaakin analyysini valossa hankalasti ymmärrettävältä. Tov seuraa osittain Munnichin linjaa sanomalla, että Septuaginta sisältää osittain masoreettista tekstiä vanhempaa tekstimateriaalia

²²⁶ Knibb 2001, 19.

²²⁷ Munnich 2012, 2.

(kommentti sivuilla 5-6). Olisikin äärimmäisen hyödyllistä ja mielenkiintoista löytää tutkimuksia esimerkkeineen aiheesta.

Septuagintassa esiintyvä pohjatekstiä selittävä kerronta löytää tyyllillisen paralleelin Targumeista, joissa Raamatun jae ensin kirjoitetaan, jakeen sovelluksen seurattessa välittömästi jatkoksi. Tällainen tyyli on hallitsevaa Targum Neofitissä heti Genesiksen alusta alkaen. Esimerkkejä targumistisesta tyylistä löytyy Septuagintan Dan. 4:18, 19 ja 20.

Masoreettinen arameankielinen teksti sen sijaan ei tällaisia tyyliparalleelleja sisällä, vaikka se kielen vuoksi olisi odotettavaa.

5.9 Alkuperäisen kertomuksen kieli.

Tutkijat kannattavat yleisesti näkemystä neljännen luvun *Vorlagen* aramealaisesta kirjoituskielestä. Jotkut tutkijat ovat miettineet heprean mahdollisuutta alkuperäisenä kirjoituskielenä, tämä taas johtuu käsikirjoitusfragmentti 967:n²²⁸ kreikankielisen käsikirjoituksen Danielin kirjan lukujen järjestys, jossa hepreankielinen kahdeksas luku on sijoitettu aramealaisen neljännen ja viidennen väliin.²²⁹

Kyseisen fragmentin lukujen järjestys onkin tapahtumiltaan kronologisesti looginen. Lukujen järjestyksen harmonisointi kertoo redaktorin halusta saada tapahtumat hyvään järjestykseen.

Mikä sitten puhuisi aramean puolesta kirjoituskielenä? Masoreettinen teksti on hyvin aramealaiseen tyyliin kirjoitettua arameaa. Tämä ei kuitenkaan ole todiste alkuperäisestä kielestä, onhan kääntäjä saattanut hallita aramean hyvin ja kääntää heprean luontevasti "kaldean kielelle". Vihjeet *Vorlagen* kirjoituskielestä onkin varmintä etsiä kreikkalaisista teksteistä. Theodotion seuraa tarkasti masoreettista tekstiä, joten hänen pohjatekstinsä aramealaisuus on selkeää.

Septuaginta kääntää toisinaan tarkasti arameaa seuraten, toisinaan yhteinen ajatus kirjautuu eri tyyllillä ja sanajärjestyksellä. Tarkan kääntämisen esimerkki löytyy jakeesta 27, joka alkaa tyypilliseen aramealaiseen tapaan: partisiippi-

²²⁸ Lust 1993, 46; Steussy, 1993, 28, 30: käsikirjoitus on toiselta tai kolmannelta vuosisadalta jKr,

²²⁹ Munnich 4, Lust 2004, 5.

muotoisella *vastasi ja sanoi*- kaavalla. Septuaginta on kääntänyt aramean tapaan partisiipilla, kun Theodotion yllättävästi käyttääkin indikatiivin aoristia. Voisi siis ajatella, että Septuaginta kääntää suoraan arameasta. Tyypillinen arameismi ei välttämättä kuitenkaan ole tae pohjakielestä. Esimerkkinä kääntäjien tarkkuudesta ja tavoista 1 Sam. 26:22. Hebrean tyypillinen וַיֵּצֵא ... וַיִּשְׁלַח kääntyy targumissa arameaksi וַיֵּצֵא וַיִּשְׁלַח ilman tyypillistä aramealaista aktiivisen partisiipin aloitusta.²³⁰ Septuaginta kääntää kyseisen kohdan konsekutiivisen perfektin partisiipin aoristilla ἀπεκρίθη... εἶπεν. Joten aramealaistyylinen partisiippi-aloitus ei välttämättä ole pohjatekstistä kumpuavaa, vaan kääntäjän valitsema ilmaisumuoto. Targumisti pitää hepreaan sitotuneen tyyliinsä kautta linjan Samuelin kirjoissa, mutta Septuagintan lauseen aloituksissa löytyy hajontaa. Septuagintan "aramelaistyyppiset" lauseenaloitukset Danielin kirjassa eivät siis myöskään ole varma todiste aramealaisesta pohjatekstistä.

Entä sitten Septuagintan pluskohdat? Pluskohdissa toistuu usein aramealainen "hovikaava" *kuninkaan* tai *Jumalan edessä* tapahtuvista asioista: 4:14... ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη..., ...πρὸς τὸν ἅγιον καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ..., 4:30... περὶ τῶν ἁμαρτιῶν μου κατὰ πρόσωπον κυρίου τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ..., αἱ ἄγνοιαί μου ἐπληρώθησαν ἐναντίον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ...4:34 ...τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσω...

Jakeessa 16 Septuaginta kuvaa myös aramealaiseen tapaan Danielin pelästyksen aiheuttamaa muodonmuutosta. Kuvaus on tuttu viidennen luvun Belsassarin vastaavasta kauhistumisesta.

Pluskohtien arameismit viittaisivat siis aramealaiseen pohjatekstiin. Miksi kreikkalainen kääntäjä muuten käyttäisi arameismeja oletettua heprealaista tekstiä kääntäessään?

Aramealaiselle pohjatekstille löytyy tukea, olisi myös mielenkiintoista löytää tutkimuksia heprealaista pohjatekstiä puoltavista näkemyksistä.

²³⁰ Olen tutkinut ainoastaan Samuelin kirjojen 1.Sam. 17-2. Sam.18 tämän asian suhteen. Näissä luvuissa targum seuraa tarkasti hepreaa kääntäen aina konsekutiivisen imperfektin *we-*konjunktioilla + perfektillä. Aihe vaatisi kaikkien targumien tutkimista kääntämisen periaatteiden varmistumiseksi.

6. Lopuksi

Työni oli Lustin kaipaamaa (sivu 5, otsikon 1. 2 alla) tekstieroavaisuuksien syiden pohdintaa. Pohdintani perustui suurelta osin johdannossa esittelemiini McLayn periaatteisiin. Työni pääpaino ei näin ollen ollut tekstien eroavaisuuksien tarkassa luetteloinnissa, koska sen kaltaista kartoitusta on jo runsaasti tehty (tässä työssä esimerkkejä: Henze, Davis ja McLay).

Tutkimuksessa olisi vielä sijaa sekä masoreettisen tekstin, että Septuagintan tarkastelulle. Tekstien polku niiden nykyiseen muotoonsa ja Babylonian hallitsijoiden kohtalot innostakoon vielä monia tutkijoita!

Lähteet

BHS

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Ediderunt K. Elliger et W. Rudolph et al. Editio quinta emendata. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1997.

Harrington, Daniel J. & Saldarini Anthony J.

1987 The Aramaic Bible, vol. 10, Targum Jonathan of The Former Prophets. Wilmington, DE: Glazier.

Kirkkoraamattu

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöönottama suomennos.

NETS

2007 A new English translation of the Septuagint: and the other Greek translations traditionally included under that title / Albert Pietersma and Benjamin G. Wright, editors. New York; Oxford University Press.

Septuaginta

2006 Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpreters. Ed. Alfred Rahlfs. Stuttgart: Deutsche Bibelshifting.

Septuaginta : Vetus Testamentum Graecum. 16, 2, Susanna ; Daniel ; Bel et Draco / auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum ; edidit Joseph Ziegler ; editio secunda Versionis iuxta LXX interpretes textum plane novum constituit Olivier Munnich ; Versionis iuxta "Theodotionem" fragmenta adiecit Detlef Fraenkel. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999.

The Aramaic Bible. Vol. 1 A, Targum Neofiti 1: Genesis/ translated, with 1992 apparatus and notes by Martin McNamara. Edinburgh: T&T Clark.

The Aramaic Bible. Vol. 10, Targum Jonathan of the Former Prophets.

1987 Introduction, Translation and Notes by Daniel J. Harrington and Anthony J. Saldarini. Wilmington, DE: Glazier.

The Bible in Aramaic based on old Manuscripts and printed Texts. Ed.

1959 by Alexander Sperber. The Pentateuch According to Targum Onkelos. Leiden: Brill.

Vanhan Testamentin apokryfikirjat

2009 Toim. Juha Pihkala, Anni Maria Laato, Tapio Leinonen, Kari Vahtola,

Hanne von Weissenberg, Johanna Räsänen. Helsinki: Kirjapaja.

Apuneuvot

Koehler & Baumgartner

1994 The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament, 1.
Leiden: Brill.

Liljeqvist, Matti

2010 Vanhan testamentin heprean ja aramean sanakirja. Helsinki: Finn
Lectura.

Rosenthal, Franz

1961 A Grammar of Biblical Aramaic. Porta linguarum orientalium, Neue
Serie, ISSN 0554-7342; 5. Wiesbaden: Harrassowitz.

Sokoloff, Michael

1990 A Dictionary of Jewish palestinian aramaic of the Byzantine period.
Dictionaries of Talmud, Midrash and Targum; 2. Ramat-Gan: Bar Ilan
University Press.

Strack, Hermann L.

1921 Grammatik des Biblisch-Aramäischen. Mit den nach handschriften
berichtigten texten und einem wörterbuch. Clavis linguarum
semiticarum; pars 4. München: Beck.

Taylor, Bernard A.

2009 Analytical lexicon to the Septuagint; with word definitions by Johan
Lust, Erik Eynikel and Katrin Hauspie. Stuttgart: Deutsche Bibelgesell-
schaft.

Sähköinen Raamatun konkordanssi, tietokoneohjelma Bible Works 9.

Kirjallisuus

Beaulieu, Paul-Alain

1989 The Reign of Nabonidus, King of Babylon 556-539 B.C. Yale Near
Eastern researches; 10. New Haven: Yale University Press.

Becking, Bob

1993 A Divine Spirit is in You. Notes on the Translation of the phrase *ruah
elahin* in Daniel 5:14 and related texts. Ed. A. S. Van der Woude.
BETL CVI. Leuven: University Press. 515–519.

Collins, John Joseph

1993 Daniel. A Commentary on the Book of Daniel. Minneapolis: Fortress
Press.

Collins, J. John

- 2001 Current issues in the Study of Daniel. Formation and interpretation of Old Testament literature. 2, 1, the Book of Daniel: composition and reception/ edited by John J. Collins and Peter W. Flint. Supplements to Vetus Testamentum ISSN 0083-5889, 83, 1. Leiden: Brill. 1–15.

Davis, Amanda M.

- 2012 A Reconsideration of The MT and OG Editions of Daniel 4.
<http://pid.emory.edu/ark:/25593/brww4>

Fitzmyer, Joseph A.

- 2007 The One Who is to come. Grand Rapids, Mich. : W.B. Eerdmans.

Goldingay, John E.

- 1989 Daniel. Word biblical commentary; 30. Waco: Word Books. Porta linguarum orientalium, Neue Serie, ISSN 0554-7342;5. Wiesbaden: O. Harrassowitz.

Hartman, Louis F.

- 1978 The Book of Daniel: a new translation with notes and commentary on chapters 1-9 by Louis F. Hartman; introduction and commentary on chapters 10-12 by Alexander A. Di Lella. The Anchor Bible; 23. Garden City: Doubleday.

Henze, Matthias

- 1999 The Madness of King Nebukadnezzar. The Ancient Near Eastern Origins and Early History of Interpretation of Daniel 4. Leiden: Brill.

Knibb, Michael A.

- 2001 The book of Daniel in its Context. Formation and interpretation of Old Testament literature. 2, 1, the Book of Daniel: composition and reception/ edited by John J. Collins and Peter W. Flint. Supplements to Vetus Testamentum ISSN 0083-5889, 83, 1. Leiden: Brill. 16–35.

Lust, J

- 1993 The Septuagint version of Daniel 4-5. – The Book of Daniel in the light of new findings. Ed. A. S. Van der Woude. BETL CVI. Leuven: University Press. 39–53.
- 2004 Messianism and the Septuagint. Collected essays/ by Johan Lust. Bibliotheca Ephemeridum theologicarum Lovaniensum; 178. Leuven: Peeters; Dudley, MA.

- Martinez, F. García & Vervenne M.
 2005 Interpreting Translation: Studies on the LXX and Ezekiel in honour of Johan Lust. Ed. by F. García Martínez & M. Vervenne. With the collaboration of Brian Doyle. *Bibliotheca Ephemeridum theologicarum Lovaniensium*; 192. Leuven: Leuven university Press.
- McLay Robert, Timothy
 1994 Translation technique and textual studies in the Old Greek and Theodotion versions of Daniel.
http://etheses.dur.ac.uk/5485/1/5485_2924.PDF
 1996 The OG and Th Versions of Daniel. *Society of Biblical Literature. Septuagint and cognate studies series*; 43. Atlanta, Ga: Scholars Press.
 2005 The Old Greek Translation of Daniel IV-VI and the Formation of the Book of Daniel. <http://www.jstor.org/stable/20503921>
- Meadowcroft, T. J.
 1995 Aramaic Daniel and Greek Daniel: A Literary Comparison. *Journal for the Study of the Old Testament supplement series*; 198. Verkkokirja Dawsonera; Meadowcroft. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Montgomery, James A.
 1950 A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel. Edinburgh: T&T Clark.
- Munnich, Olivier
 2012 The masoretic rewriting of Daniel 4-5: The LXX as Witness. *Painamaton esitelmä. Julkaistaan Zippora Talshirin juhla- kirjassa.*
- Paul, Shalom
 2001 The Mesopotamian Babylonian Background of Daniel 1-6. Formation and interpretation of Old Testament literature. 2, 1, the Book of Daniel: composition and reception/ edited by John J. Collins and Peter W. Flint. *Supplements to Vetus Testamentum* ISSN 0083-5889, 83, 1. Leiden: Brill. 55-68.
- Polak, F. H
 1993 The Daniel Tales in their aramaic literary milieu. – The Book of Daniel in the light of new findings. Ed. A. S. Van der Woude. *BETL CVI*. Leuven: University Press.
- Steussy, Marti J.
 1993 Garden in Babylon. Narrative and Faith in the Greek Legends of Daniel. *Society of Biblical Literature. Dissertation Series*; 141. Atlanta: Scholars press.

Tarsee, Li

- 2009 The verbal system of the Aramaic of Daniel: an explanation in the context of the grammaticalization. *Studies in the Aramaic interpretation of Scriptures*, ISSN 1570-1336; v. 8. Boston: Brill.

Tov, Emanuel

- 1999 The Greek and Hebrew Bible. Collected essays on the Septuagint. Did the Septuagint translators always understand their Hebrew text? *Supplements to Vetus Testamentum*: 72. Leiden; Boston: Brill. 201–218.
- 2008 Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran: collected essays/ Emanuel Tov. *Texte und Studien zum antiken Judentum*. ISSN 0721-8753; 121. Tübingen: Mohr Siebeck.

Ulrich, Eugene

- 1999 The Dead Sea Scrolls and the Origins of the Bible. Eerdmans. Grand Rapids, Michigan/ Cambridge, UK: Brill.

Van der Kooij, Arie

- 2008 Isaiah and Daniel in the Septuagint. How are these two Books related? *Florilegium Lovaniense: Studies in Septuagint and Textual Criticism in honour of Florentino Garcia Martinez*. Ed. by H. Ausloos, B. Lemmelijn, M. Vervenne. BETL; 224. Leuven; Dudley, MA: Peeters. 465–473.

Van der Toorn, Karel

- 2001 Scholars at the Oriental Court: The Figure of Daniel against its Mesopotamian background. *The Book of Daniel Formation and interpretation of Old Testament literature*. 2,1 the Book of Daniel: composition and reception/ edited by John J. Collins and Peter W. Flint. *Supplements to Vetus Testamentum* ISSN 0083-5889, 83, 1. Leiden: Brill. 37–54.

Walton, John

- 2001 The Anzu Myth as Relevant Background for Daniel 7? *The Book of Daniel Formation and interpretation of Old Testament literature*. 2,1 the Book of Daniel: composition and reception/ edited by John J. Collins and Peter W. Flint. *Supplements to Vetus Testamentum* ISSN 0083-5889, 83, 1. Leiden: Brill. 69–89.

Wesselijs, Jan-Wim

- 2001 The Writing of Daniel. Formation and interpretation of Old Testament literature. 2, 2, *The Book of Daniel: Composition and reception*. Ed. John J. Collins and Peter W. Flint. *Supplements to Vetus*

Liitteet

Liite I , Käännökset Dan. 3:31-4:34

TH, Mt

LXX

<p>3:31 Ναβουχοδονοσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, καὶ γλώσσαις τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ εἰρήνην ὑμῖν πληθυνθείη. Kuningas Nebukadnessar kaikille kansoille, heimoille ja kielille, jotka asuvat koko maassa: ”lisääntyköön rauhanne suuresti!” נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ לְכָל־עַמֻּמֹּת אֲמַיָּא וְלִשְׁנַיָּא דִּי־ דִּנְרֵין בְּכָל־אַרְעָא אֲשֶׁר־מְכוּן אֲגָל:</p>	
<p>3:32 τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησεν μετ’ ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ ὑψιστος, ἤρεσεν ἐναντίον ἐμοῦ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν Merkeistä ja ihmeistä, jotka teki kanssani Korkein Jumala, näin hyväksi kertoa (Th:teille). אֲתֵיָא וְתַמְהָא דִּי עָבַד עִמִּי אֱלֹהֵי עֲלֵיָא אֲשֶׁר־ קִדְמִי לְהַתְגַּלָּה:</p>	
<p>3:33 ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Kuinka suuret (MT: ovat Hänen merkkinsä) ja mahtavat (MT: Hänen ihmeensä!) Hänen valtakuntansa on ikuinen valtakunta, ja Hänen hallituksensa polvesta polveen. אֲתֵיָהּ בְּמָה רַבָּרְבִין וְתַמְהָוּהִי בְּמָה תַקִּיפִין מְלָכוּתָהּ מְלָכוּת עֶלְם וְשִׁלְטָנָהּ עַם־דָּר וְדָר:</p>	
<p>4:1 ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ εὐθηνῶν ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθαλῶν. Minä, Nebukadnessar oleskelin rauhassa (Th: kukoistin) huoneessani ja kukoistin palatsissani. אֲנִי נְבוּכַדְנֶצַּר שָׁלָה הָיִיתִי בְּבֵיתִי וְרַעְנָן</p>	<p>4:1 ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου τῆς βασιλείας Ναβουχοδονοσορ εἶπεν Εἰρηνέων ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθηνῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου. Nebukadnessarin kuninkuuden kahdeksantenatoista vuotena hän</p>

<p>בְּהִיכָלִי:</p>	<p>sanoi:” Elin rauhassa talossani ja kukoistin valtaistuimellani.</p>
<p>4:2 ἐνύπνιον εἶδον, καὶ ἐφοβέρισέν με, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάραξάν με. Näin unen joka pelästytti minut, ja unikuvat vuoteellani sekä pääni näyt kauhistuttivat minut. תָּלַם חֲזִית נִידָה־לִּנִּי וְהִרְרִין עַל-מִשְׁכְּבִי וְחִוֵּנִי רָאִשִׁי יִבְהַלֵּנִי:</p>	<p>4:2 ἐνύπνιον εἶδον καὶ εὐλαβήθην, καὶ φόβος μοι ἐπέπεσεν ἐπὶ τῆς κοίτης μου. Näin unen ja säikähdin ja pelko valtasi minut vuoteellani.</p>
<p>4:3 καὶ δι’ ἐμοῦ ἐτέθη δόγμα τοῦ εἰσαγαγεῖν ἐνώπιόν μου πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος, ὅπως τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐνυπνίου γνωρίσωσίν μοι. Ja minulta asetettiin käsky tuoda eteeni kaikki Babylonin viisaat, jotta unen selityksen ilmoittaisivat minulle. וּמִנִּי עָיִם טָעָם לְהַנְעִלָה קִדְמִי לְכָל חֲכָמֵי בָבֶל דִּי-פִשְׁרָהּ חֵלְמָא יְהוּדָעֵנִי:</p>	
<p>4:4 καὶ εἰσεπορεύοντο οἱ ἑπασιδοί, μάγοι, γαζαρηνοί, Χαλδαῖοι, καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπα ἐγὼ ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν μοι, Silloin saapuivat loitsijat, noidat, ennustajat, ja kaldealaiset ja unen kerroin heidän edessään. Mutta sen selitystä eivät ilmoittaneet minulle. בִּאדוּיִן עָלְיִין חֲרַטְמַיָּא אֲשָׁפִיא פִּשְׁדִּיא וְגִזְרִיא וְחֵלְמָא אָמַר אָנֹה קִדְמִיהוֹן וּפִשְׁרָהּ לֹא-מְהוּדָעִין לִי:</p>	
<p>4:5 ἕως οὗ ἦλθε Δανιηλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλταसार κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου, ὃς πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν ἑαυτῷ ἔχει, ὃς εἶπα Viimein tuli eteeni Daniel, jonka nimi on Beltesassar minun jumalani nimen mukaan, ja jossa on pyhien jumalien henki (Th: Jumalan pyhä henki) ja hänen edessään kerroin uneni, (Th: jolle sanoin:) וְעַד אֶחָרִין עַל-קִדְמִי דַּנְיָאֵל דִּי-שְׁמֵהּ בִּלְטַשְׁאֲצַר כְּשֵׁם אֱלֹהֵי וְדִי רִים-אַלְתֵּינוּ קִדְיָשִׁין בְּה וְחֵלְמָא קִדְמוּהִי אֲמַרְתָּ:</p>	

<p>4:6 Βαλτασαρ ὁ ἄρχων τῶν ἐπαοιδῶν, ὃν ἐγὼ ἔγνων ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν σοὶ καὶ πᾶν μυστήριον οὐκ ἀδυνατεῖ σε, ἄκουσον τὴν ὅρασιν τοῦ ἐνυπνίου, οὗ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ εἰπόν μοι.</p> <p>”Beltesassar, loitsuntekijöiden päämies, jossa olen tiennyt olevan pyhien jumalien hengen (Th: Jumalan pyhä henki), eikä mikään salaisuus ole liian vaikea sinulle.(Th: kuule) Uneni näyt jotka näin ja sen selitys kerro (Th:minulle)”.</p> <p>בְּלִטְשַׁאצָּר רַב חֲטָמִיָּא דִּי אֲנָהּ יִדְעַת דִּי רִוּחַ אֱלֹהִין מְדִישִׁין בְּךָ וְכִלְרִזוּ לֹא-אַנְס לָךְ חֲוִי חֲלָמִי דִּי-נִתְּנָה וּפְשָׁרָהּ אָמַר:</p>	
<p>4:7 ἐπὶ τῆς κοίτης μου θεώρουν, καὶ ἰδοὺ δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ πολὺ.</p> <p>Pääni näyt(Th:sta puuttuu) vuoteellani näin, ja katso puu oli keskellä maata ja sen korkeus oli suuri.</p> <p>וַחֲוִי רִאִישִׁי עָלִי-מִשְׁכְּבִי חָזָה וְאֵלֶּי אֵילָן בְּגוֹי אֲרָצָה וְרוּמָה שְׂגִיָּא:</p>	<p>4:7 ἐκάθειυδον καὶ ἰδοὺ δένδρον ὑψηλὸν φυόμενον ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ὅρασις αὐτοῦ μεγάλη, καὶ οὐκ ἦν ἄλλο ὅμοιον αὐτῷ. Olin unessa ja katso, korkea puu kasvoi maasta. Se näytti valtavalta, eikä ollut toista sen kaltaista.</p>
<p>4:8 ἐμεγαλύνθη τὸ δένδρον καὶ ἴσχυσε, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἔφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς τὰ πέρας πάσης τῆς γῆς· Puu kasvoi ja vahvistui, ja sen korkeus ulottui taivasiin, ja se näkyi (Th: sen holvi) koko maan ääriin asti.</p> <p>רַבָּה אֵילָנָה וַתִּקַּח רוּמָהּ יִמְטָא לְשָׁמַיָּא וַחֲזִזְתָּהּ לְסוֹף כָּל-אַרְעָא:</p>	<p>4:8 καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ μεγάλη· ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἤγγιζεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ ἕως τῶν νεφελῶν πληροῦν τὰ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐν αὐτῷ ὥκουν καὶ ἐφώτιζον πᾶσαν τὴν γῆν. Se näytti valtavalta, ja sen latvus ulottui taivaaseen saakka, ja sen holvi pilviin asti, täyttäen kaiken taivaan alapuolella. Aurinko ja kuu asuivat siinä, ja se valaisi koko maan.</p>
<p>4:9 τὰ φύλλα αὐτοῦ ὥραϊα, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφὴ πάντων ἐν αὐτῷ· καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατῴκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σὰρξ.</p> <p>Sen lehvästö oli kaunis ja hedelmänsä</p>	<p>4:9 οἱ κλάδοι αὐτοῦ τῷ μήκει ὡς σταδίων τριάκοντα, καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ ἐσκίαζον πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐν αὐτῷ ἐνόσσευον τὰς νοσσιὰς ἑαυτῶν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐχορήγει πᾶσι τοῖς ζώοις.</p> <p>Sen oksat olivat kolmenkymmenen stadionin pituiset. Sen alla etsivät suojaa maan eläimet, ja taivaan linnut</p>

<p>suuret ja siinä oli ravintoa kaikille. Sen alla etsivät suojaan kedon eläimet ja sen oksilla asuivat taivaan linnut ja kaikki liha sai siitä ravintonsa.</p> <p>עֲפִיָּה שְׁפִירָא וְאַנְבִּיָּה שְׁלֵיָא וּמִזִּין לְכָל־אֲבִיָּה תַּחְתִּיָּה תַּטְלִיל חֵינִת בְּרָא וּבְעִנְפוֹהִי יִדְרוֹן צִפְרִי שְׁמֵיָא וּמִנֵּה יִתְזִין כָּל־בְּשָׂרָא:</p>	<p>tekivät pesänsä siihen. Sen hedelmä oli runsas ja hyvä ja se ruokki kaiken elävän.</p>
<p>4:10 ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ ἰδοὺ ἱρ καὶ ἅγιος ἀπ’ οὐρανοῦ κατέβη</p> <p>Näin pääni (Th:sta puuttuu: pääni) näyissä vuoteellani; ja katso, pyhä enkeli laskeutui alas taivaasta.</p> <p>חֲזָה חֵינִת בְּחִזְוִי רִאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי וְאַלֹּי עִיר וּכְזִיִּשׁ מִן־שְׁמֵיָא נִחַת:</p>	<p>4:10 ἐθεώρουν ἐν τῷ ὕπνῳ μου, καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐν ἰσχύι ἀπεστάλη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ</p> <p>Näin unessani; ja katso enkeli lähetettiin voimassa taivaasta</p>
<p>4:11 καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχύι καὶ οὕτως εἶπεν Ἐκκόψατε τὸ δένδρον καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ καὶ διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· σαλευθήτωσαν τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ·</p> <p>Huutaen voimakkaasti sanoi näin: ”Hakatkaa puu poikki ja karsikaa sen oksat, repikää sen lehdet ja hajottakaa sen hedelmät. Paetkoot (Th: täriskööt) eläimet sen alta ja linnut sen oksilta.</p> <p>קָרָא בְּחֵיל וְכֵן אָמַר קָדָו אֵילָנָא וְקַצְצוּ עֲנָפוֹהִי אֶתְרוּ עֲפִיָּה וּבְדִירוּ אֲנִיָּה תַּגִּד חֵינִתָא מִן־תַּחְתִּיָּה וְצִפְרִיָּא מִן־עֲנָפוֹהִי:</p>	<p>4:11 καὶ ἐφώνησε καὶ εἶπεν Ἐκκόψατε αὐτὸ καὶ καταφθείρατε αὐτό· προστέτακται γὰρ ἀπὸ τοῦ ὑψίστου ἐκριζῶσαι καὶ ἀχρειώσαι αὐτό.</p> <p>ja huusi ja sanoi: ”Hakatkaa se irti ja tuhotkaa se, sillä sen on määrännyt Kaikkein Korkein tuhottavaksi ja arvottomaksi.”</p>
<p>4:12 πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἑάσατε καὶ ἐν δεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ κοιτασθήσεται, καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερίς αὐτοῦ ἐν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς.</p> <p>Ainoastaan juuristonsa kanto jättäkää maahan, rauta- ja pronssikahleessa kedon ruohikkoon. Taivaan kasteessa (Th: tulee makaamaan) hän kastukoon, ja kuten villieläinten, osansa on maan</p>	<p>4:12 καὶ οὕτως εἶπε Ῥίζαν μίαν ἄφετε αὐτῷ ἐν τῇ γῇ, ὅπως μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἐν τοῖς ὄρεσι χόρτον ὡς βοῦς νέμηται·</p> <p>Ja sanoi näin: ”Jättäkää yksi sen juurista maahan, jotta hän voisi vuorilla maan villieläinten kanssa syödä ruohoa kuten härkä.</p>

<p>ruohossa.</p> <p>בְּרֵם עֶקֶר שֶׁרִשְׁוֹהִי בְּאַרְעָא שֶׁבְּקוֹ וּבְאַסְוִיר דִּי־פִרְזָל וּנְהָל בְּדִתְאַא דִּי בְּרָא וּבְטַל שֶׁמִּיָּא יִצְטַבַּע וְעַם־חֵיוֹתָא הִלְקָהּ בְּעֶשֶׂב אֲרָעָא:</p>	
<p>4:13 ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται, καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπ’ αὐτόν.</p> <p>Hänen sydämensä muutetaan niin, ettei se enää ole ihmisen kaltainen, vaan hänelle annetaan eläimen sydän. Ja näin kulukoon häneltä seitsemän aikaa.</p> <p>לְכַבֵּה מִן־אֲנִישָׁא וְשִׁוּן וְלִבֵּב חַיָּה יִתְיַהֵב לְהַ וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יִתְלַפּוּן עֲלֻהִי:</p>	<p>4:13 Καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀλλοιωθῇ, καὶ ἑπτὰ ἔτη βοσκηθῇ σὺν αὐτοῖς,</p> <p>Ja taivaan kasteesta hänen ruumiinsa muuttuu, ja seitsemän vuotta häntä ruokitaan niiden kanssa.</p>
<p>4:14 διὰ συγκρίματος ἰρ ὁ λόγος, καὶ ῥῆμα ἀγίων τὸ ἐπερώτημα, ἵνα γνῶσιν οἱ ζῶντες ὅτι κύριός ἐστιν ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτὴν καὶ ἐξουδένημα ἀνθρώπων ἀναστήσει ἐπ’ αὐτήν.</p> <p>Enkelien säätämän sanan vuoksi, ja pyhien puhutun sanan vaatimuksesta, jotta elävät tulevat tietämään, että (Th: Herra on ihmisten valtakunnan korkein) Korkein hallitsee ihmisten valtakuntaa, ja antaa sen kenelle tahtoo, ja ihmisistä halvimman asettaa sen päämieheksi."</p> <p>בְּגִזְרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאֲמַר קִדְיִשִׁין שֶׁאֵלְתָּא עַד־דְּבִרְתָּ דִּי יִנְדַּעְוֹן חַיָּיָא דִּי־שִׁלְיִט עֲלֵיָּא בְּמַלְכוּת אֲנִישָׁא וְלִמְדֵי יִצְבֵּא יִתְנַבֵּה וּשְׁפַל אֲנִישִׁים יָקִים עֲלֵיהּ</p>	<p>4:14 ἕως ἂν γινῶ τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ ἐξουσίαν ἔχειν πάντων τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅσα ἐὰν θέλῃ, ποιεῖν αὐτοῖς. ^{14a} ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἡ καταφθορὰ αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ κλάδοι αὐτοῦ ἐδόθησαν εἰς πάντα ἄνεμον καὶ εἰλκύσθη καὶ ἐρρίφη·</p> <p>καὶ τὸν χόρτον μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἤσθιε καὶ εἰς φυλακὴν παρεδόθη καὶ ἐν πέδαις καὶ ἐν χειροπέδαις χαλκαῖς ἐδέθη ὑπ’ αὐτῶν. σφόδρα ἐθαύμασα ἐπὶ πᾶσι τούτοις, καὶ ὁ ὕπνος μου ἀπέστη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου.</p> <p>Kunnes tulee tietämään, että taivaan Herralla on valta kaiken yli taivaassa ja maan päällä, ja tekee niissä mitä haluaa." Minun edessäni se tuli leikatuksi yhtenä päivänä, ja sen tuho päivän yhdessä tunnissa. Sen oksat annettiin joka tuuleen ja se revittiin irti ja heitettiin pois. Ja hän söi maan ruohoa villieläinten kanssa, ja hänet vietiin vankeuteen ja jalkansa ja kätensä rautaisilla kahleilla sidottiin. Ihmettelin suuresti kaikkea tätä ja uni pakeni silmistäni.</p>

<p>4:15 τοῦτο τὸ ἐνύπνιον, ὃ εἶδον ἐγὼ Ναβουχοδοносор ὁ βασιλεὺς, καὶ σύ, Βαλταसार, τὸ σύγκριμα εἰπόν, ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται τὸ σύγκριμα αὐτοῦ δηλῶσαί μοι, σὺ δέ, Δανιηλ, δύνασαι, ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἄγιον ἐν σοί.</p> <p>Minä, kuningas Nebukadnessar näin tämän unen, ja sinä Beltesassar, kerro selitys, sillä kukaan valtakuntani viisaista ei osaa kertoa selitystä minulle. Mutta sinä voit (Th: Daniel), sillä pyhien jumalien henki (Th: Jumalan Pyhä henki) on sinussa.</p> <p>דָּנִיֵּאל הַלְמָא תִּיִּית אֲנָה מְלָכָא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַנְתָּ בְּלִשְׁטֵאצָּר פִּשְׁרָא אָמַר כָּל־קָבָל דִּי כָל־חִפְיָמִי מְלָכוּתִי לֹא־יִכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדְעָתָנִי וְאַנְתָּ כָּהֵן דִּי רִיחֵא־לְהִין קְדִישִׁין בְּךָ:</p>	<p>4:15 καὶ ἀναστὰς τὸ πρωὶ ἐκ τῆς κοίτης μου ἐκάλεσα τὸν Δανιηλ τὸν ἄρχοντα τῶν σοφιστῶν καὶ τὸν ἡγούμενον τῶν κρινόντων τὰ ἐνύπνια καὶ διηγησάμην αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ ὑπέδειξέ μοι πᾶσαν τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ.</p> <p>Noustessani aamulla vuoteestani, kutsuin Danielin, viisaiden päämiehen ja niiden päällikön, jotka päättävät unista. Kuvailin unen hänelle, ja hän osoitti minulle koko sen merkityksen.</p>
<p>4:16 τότε Δανιηλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλταसार, ἀπηνεώθη ὥσει ὥραν μίαν, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάρασσον αὐτόν. καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν Βαλταसार τὸ ἐνύπνιον καὶ ἡ σύγκρισις μὴ κατασπευσάτω σε καὶ ἀπεκρίθη Βαλταसार, καὶ εἶπεν Κύριε, τὸ ἐνύπνιον τοῖς μισοῦσίν σε καὶ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς σου.</p> <p>Silloin Daniel, jonka nimi on Beltesassar, säikähti (Th: yhdeksi tunniksi) hetkeksi, ja hänen ajatuksensa pelästyttivät hänet. Kuningas ryhtyi puhumaan: ”Beltesassar, uni ja sen selitys älköön pelästyttäkö sinua.” Beltesassar vastasi: ”Herrani, uni koskekoon vihollisiasi ja se selitys vihamiehiäsi!”</p> <p>אֲדִינוּ דְנִיָּאל דִּי־יִשְׁמָה בְּלִשְׁטֵאצָּר אֲשֶׁר־תּוֹמַם כְּשָׁעָה קִדְּה וְרַעֲיָנָהּ יִבְהַלְגָּה עָנָה מְלָכָא וְאָמַר בְּלִשְׁטֵאצָּר הַלְמָא וּפִשְׁרָא אֶל־יִבְהַלְגָּה עָנָה בְּלִשְׁטֵאצָּר וְאָמַר מָרְאִי הַלְמָא לְשָׁנְאִין וּפִשְׁרָהּ לְעָרִיךְ:</p>	<p>4:16 Μεγάλως δὲ θαύμασας ὁ Δανιηλ, καὶ ὑπόνοια κατασπευθεὶς, καὶ φοβηθεὶς τρόμου λαβόντος αὐτὸν καὶ ἀλλοιωθείσης τῆς ὁράσεως αὐτοῦ κινήσας τὴν κεφαλὴν ὥραν μίαν ἀποθαυμάσας ἀπεκρίθη μοι φωνῇ πραεῖα βασιλεῦ, τοῖς μισοῦσί σε τὸ ἐνύπνιον τοῦτο καὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐπέλθοι ἡ σύγκρισις αὐτοῦ.</p> <p>Daniel hämmästyí suuresti ja paha aavistus ahdisti häntä. Hän vapisi peljästyksestä ja pelko sai hänet valtaansa. Hänen muotonsa muuttui ja päänsä tutisi hetken aikaa. Kummastellen hän vastasi minulle heiveröisellä äänellä:” Oi kuningas! Tämä uni koskekoon vihollisiasi ja sen selitys vihamiehiäsi.”</p>
<p>4:17 τὸ δένδρον ὃ εἶδες τὸ μεγαλυνθὲν καὶ τὸ ἰσχυκός οὗ τὸ ὕψος ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν</p>	<p>4:17 τὸ δένδρον τὸ ἐν τῇ γῇ πεφυτευμένον, οὗ ἡ ὄρασις μεγάλη, σὺ εἶ, βασιλεῦ.</p>

<p>גָּן Puu, jonka näit, joka kasvoi ja vahvistui ja korkeutensa ulottui taivaaseen asti ja se näkyi (Th: sen holvi) koko maahan. אֵלֶּנָּה דִּי חֵיִת דִּי רַבָּה וְתַקְרָה וְרוּמָה יִמְטָא לְשִׁמְיָא וְהִזְוִיָּה לְכָל-אַרְעָא:</p>	<p>Maahan istutettu valtava puu olet sinä, kuningas.</p>
<p>4:18 και τὰ φύλλα αὐτοῦ εὐθαλή και ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς και τροφή πᾶσιν ἐν αὐτῷ, ὑποκάτω αὐτοῦ κατώκουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια και ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, Sen lehvästö oli kaunis ja hedelmänsä runsas, ja siitä riitti ravintoa kaikille. Sen alla asuivat kaikki villit eläimet, ja sen oksilla pesivät taivaan linnut. וְעֵפְרָה שְׁפִירָא וְאַנְבָּה שְׂגִיא וּמִזֵּין לְכָל-אַבְהָה תְּחִיתִיהִי תְּדוּרָא חֵיִת כְּרָא וּבְעֵנְיִיהִי יִשְׁכְּנוּ צְבָרֵי לְשִׁמְיָא:</p>	<p>14:18 και πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰ νοσσεύοντα ἐν αὐτῷ· ἡ ἰσχὺς τῆς γῆς και τῶν ἐθνῶν και τῶν γλωσσῶν πασῶν ἕως τῶν περάτων τῆς γῆς και πᾶσαι αἱ χῶραι σοὶ δουλεύουσι. Ja kaikki taivaan linnut, jotka pesivät siinä, maan ja kansojen voima ja kaikki kielet maan ääriin asti, sekä kaikki valtakunnat palvelevat sinua.</p>
<p>4:19 σὺ εἶ, βασιλεῦ, ὅτι ἐμεγαλύνθης και ἰσχυσας και ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη και ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν και ἡ κυριεῖα σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. Sinä se olet, kuningas, sillä olet kasvanut ja tullut vahvaksi, ja suuruutesi on voimistunut ja ulottuu taivaaseen ja herruutesi maan ääriin. אַתָּה הוּא מְלָכָא דִּי רַבִּית וְתַקְרָה וְרוּבִוּתָהּ רַבָּה וּמִטָּה לְשִׁמְיָא וְהִזְוִיָּה לְכָל-אַרְעָא:</p>	<p>4:19 τὸ δὲ ἀνυψωθῆναι τὸ δένδρον ἐκεῖνο και ἐγγίσαι τῷ οὐρανῷ και τὸ κύτος αὐτοῦ ἅψασθαι τῶν νεφελῶν· σὺ, βασιλεῦ, ὑψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ὑψώθῃ σου ἡ καρδία ὑπερηφανία και ἰσχύι τὰ πρὸς τὸν ἅγιον και τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· τὰ ἔργα σου ὥφθῃ, καθότι ἐξερέμωσας τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ τοῦ ἡγιασμένου. Se, että tuo puu kasvoi korkeaksi ja ulottui taivaaseen, ja sen holvi kosketti pilviä, olet sinä, kuningas, korotettu kaikkien, koko maan pinnalla olevien ihmisten yläpuolelle. Sinun sydämesi paisui ylpeäksi ja voimakkaaksi pyhän ja hänen enkeleidensä edessä. Sinun tekosi on nähty, kuinka tuhosit elävän Jumalan huoneen pyhitetyn kansan syntien tähden.</p>
<p>4:20 και ὅτι εἶδεν ὁ βασιλεὺς ἱρ και ἅγιον καταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, και εἶπεν Ἐκτίλατε τὸ δένδρον και διαφθείρατε αὐτό, πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐάσατε ἐν τῇ γῇ και ἐν δεσμῷ σιδηρῷ και χαλκῷ και</p>	<p>4:20 και ἡ ὄρασις, ἣν εἶδες, ὅτι ἄγγελος ἐν ἰσχύι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ κυρίου και ὅτι εἶπεν ἐξᾶραι και ἐκκόψαι τὸ δένδρον· ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ τοῦ μεγάλου ἔξει ἐπὶ σέ, Ja näky, jonka näit, että enkeli</p>

<p>ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἢ μερὶς αὐτοῦ, ἕως οὗ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλοιωθῶσιν ἐπ’ αὐτόν,</p> <p>Ja että kuningas näki, kun pyhä enkeli laskettiin (Th:laskeutui) taivaasta, joka sanoi: "Hakatkaa (Th:nypplikää puu) puu irti ja tuhotkaa se, mutta jättäkää sen juurista kanto maahan, mutta rautaisessa ja pronssisessa kahleessa kedon ruohikkoon. Ja se tulee kastumaan taivaan kasteella, ja kedon villieläinten kanssa on hänen osansa, kunnes seitsemän aikaa menee hänen ohitseen.</p> <p>וְדִי חָזָה מַלְאָךְ עֵיר וְקִדְיֵשׁ נִחַת מִן־שָׁמַיָא וְאָמַר גְּדוּ אֵילָנָא וְחַבְלֵיהֶי בְרֵם עֲקָר שְׂרִישֵׁיהֶי בְּאַרְעָא שְׁבִקוּ וּבְאַסּוּר דִּי־פְרָזֵל וּנְחָשׁ בְּדַתְאָא דִּי בְרָא וּבְטַל שְׁמַיָא יִצְטָבַע וְעַם־חַיֵּית בְּרָא קִלְקָה עַד דִּי־שְׂבָעָה עֲדָנִין יִחַלְפוּן עָלֵיהִי:</p>	<p>voimassa lähetettiin Herran luota, ja kun käski ajaa pois ja hakata puun irti, on suuren Jumalan tuomio yllesi.</p>
<p>4:21 τοῦτο ἡ σύγκρισις αὐτοῦ, βασιλεῦ, καὶ σύγκριμα ὑψίστου ἐστίν, ὃ ἔφθασεν ἐπὶ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα,</p> <p>Tämä on selitys, kuningas, ja korkeimman päätös, joka on kohdannut herraani, kuningasta.</p> <p>דְּגָה פִּשְׁרָא מַלְכָא וּגְזֵרַת עֲלֵיָא הִיא דִּי מְטַח מֶרְאִי מַלְכָּא:</p>	<p>4:21 καὶ ὁ ὑψιστος καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπὶ σὲ κατατρέχουσιν·</p> <p>Ja kaikkein Korkein ja hänen enkelinsä nousevat sinua vastaan.</p>
<p>4:22 καὶ σὲ ἐκδιώξουσιν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἔσται ἡ κατοικία σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιούσιν σε, καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσῃ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπὶ σέ, ἕως οὗ γινῶς ὅτι κυριεύει ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἂν δόξῃ, δώσει αὐτήν.</p> <p>Ja sinut ajetaan pois ihmisten keskuudesta, ja asumuksesi tulee olemaan villieläinten parissa, ja sinua syötetään ruoholla kuin härkiä. Ja sinua kastellaan(Th:makuutetaan) taivaan kasteesta. Seitsemän aikaa menee ohitsesi, kunnes tulet tietämään, että korkein hallitsee ihmisten</p>	<p>4:22 εἰς φυλακὴν ἀπάξουσί σε καὶ εἰς τόπον ἔρημον ἀποστελοῦσί σε.</p> <p>He vievät sinut vankeuteen ja lähettävät sinut autioon paikkaan.</p>

<p>valtakunnassa, ja tulee antamaan sen kenelle tahtoo.</p> <p>וְלֹא־יִטְרֹדוּ מִן־אֲנָשָׁא וְעַם־חַיִּינָת בְּרֹא לְהָנֹה מְדֻרָּה וְעִשְׂבָּא כְתוּרִין לָהּ יִטְעֲמוּן וּמִטֵּל שְׂמִיָּא לָהּ מִצְבָּעִין וְשִׁבְעָה עֶדְנִין יִחְלֶפוּן עָלֶיהָ עַד דִּי־תִתְנַדַּע דִּי־שְׁלִיט עָלֶיהָ בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמִן־דִּי יִצְבֵּא יִתְנַגֵּה:</p>	
<p>4:23 και ὅτι εἶπαν Ἑάσατε τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν τοῦ δένδρου, ἡ βασιλεία σου σοι μενεῖ, ἀφ' ἧς ἂν γνῶς τὴν ἐξουσίαν τὴν οὐράνιον.</p> <p>Ja koska käskivät jättää (Th: jättäkää) puun kannon juurineen, valtakuntasi pysyy sinulla, sitten kun tulet tietämään, että valta on taivaan.</p> <p>וְדִי אֲמַרוּ לְמַשְׁכָּן עָקֵר שְׂרָשׁוּהִי דִי אֵילָנָא מְלַכוּתָהּ לָהּ קִימָה מִן־דִּי תִתְנַדַּע דִּי שְׁלִטָן שְׂמִיָּא:</p>	<p>4:23 και ἡ ῥίζα τοῦ δένδρου ἡ ἀφεθεῖσα, ἐπεὶ οὐκ ἐξερριζώθη· ὁ τόπος τοῦ θρόνου σου σοι συντηρηθήσεται εἰς καιρὸν καὶ ὥραν. ἰδοὺ ἐπὶ σὲ ἐτοιμάζονται καὶ μαστιγώσουσί σε καὶ ἐπάξουσιν τὰ κεκριμένα ἐπὶ σέ. κύριος ζῇ ἐν οὐρανῷ καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐπὶ πάσῃ τῇ γῇ.</p> <p>Ja puun kanto, joka säästettiin, eikä revitty irti; on sinun valtaistuimesi paikka, joka säilytetään sinulle ajaksi ja hetkeksi. Katso, ne tekevät valmisteluja sinua vastaan, ja ne tulevat rankaisemaan sinua, ja langettavat tuomion sinua vastaan. Herra elää taivaassa, ja Hänen valtansa on yli kaiken maan.</p>
<p>4:24 διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· ἴσως ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασίν σου ὁ θεός.</p> <p>Siksi, kuningas, neuvoni miellyttäköön sinua, siis hylkää syntisi vanhurskaudella (Th: almuja antaen) ja pahat tekosi köyhiä armahtamalla. Kas, näin kukoistuksesi kestää. (Th: Jumala on pitkämielinen rikkomustesi suhteen).</p> <p>לְהוּ מִלְכָּא מְלָכִי יִשְׁכַּר עָלֶיהָ וְחִטִּיהָ בְּצִדְקָה פָּרֹק וְעוֹיְתָהּ בְּמִתָּן עֲגִינוּ הֵן מִתְּהֵא אֲרָבָה לְשָׁלוֹתָהּ:</p>	<p>4:24 αὐτοῦ δεήθητι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν σου καὶ πάσας τὰς ἀδικίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, ἵνα ἐπιείκεια δοθῇ σοι καὶ πολυήμερος γένησαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας σου, καὶ μὴ καταφθαῖγῃς. τούτους τοὺς λόγους ἀγάπησον· ἀκριβὴς γάρ μου ὁ λόγος, καὶ πλήρης ὁ χρόνος σου.</p> <p>Vetoa häneen, koskien syntejäsi ja kaikkia vääriä tekojasi, antamalla almuja, jotta suosio annetaan sinulle ja olet pitkäikäinen valtakuntasi valtaistuimella, etkä tuhoudu. Pidä arvossa nämä sanat, minun sanani on varma, ja sinun aikasi on täyttynyt."</p>
<p>4:25 ταῦτα πάντα ἔφθασεν ἐπὶ Ναβουχοδονοσορ τὸν βασιλέα.</p> <p>Kaikki tämä kohtasi kuningas Nebukadnessaria.</p>	<p>4:25 και ἐπὶ συντελείᾳ τῶν λόγων Ναβουχοδονοσορ, ὡς ἤκουσε τὴν κρίσιν τοῦ ὁράματος, τοὺς λόγους ἐν τῇ καρδίᾳ συνετήρησε.</p>

<p>kuin kotkien (Th: leijonien), ja kytensä kuin lintujen.</p> <p>בֵּה־שְׂעִתָּא מִלְתָּא סַפַּת עַל־נְבוֹכַדְנֶצַּר וּמִן־אַנְשֵׁי חָרִיד וְעֶשְׂבָא כְּתוּרִין יֶאֱכָל וּמִטָּל שָׁמַיָא גִּשְׁמָה יִצְטָבַע עַד דִּי שְׂעִרָה כְּנִשְׁרִין רַבָּה וְסַפְרֵיהִי כְּצַפְרֵין:</p>	<p>^dἡλλοιώθη ἡ σὰρξ μου καὶ ἡ καρδίᾳ μου, γυμνὸς περιεπάτουν μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς. ἐνύπνιον εἶδον, καὶ ὑπόνοιαί με εἰλήφασι, καὶ διὰ χρόνου ὕπνος με ἔλαβε πολὺς καὶ νυσταγμὸς ἐπέπεσέ μοι. καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ὁ χρόνος μου τῆς ἀπολυτρώσεως ἦλθε, καὶ αἱ ἁμαρτίαι μου καὶ αἱ ἄγνοιαί μου ἐπληρώθησαν ἐναντίον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδεήθην περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου καὶ ἰδοὺ ἄγγελος εἶς ἐκάλεσέ με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγων Ναβουχοδοносор, δούλευσον τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ τῷ ἁγίῳ καὶ δὸς δόξαν τῷ ὑψίστῳ· τὸ βασίλειον τοῦ ἔθνους σου σοι ἀποδίδεται.</p> <p>Kunnes aamulla kaikki tämä tapahtuu sinulle, Nebukadnessar, Babylonian kuningas, eikä mikään kaikesta tästä jää puuttumaan. Minä, Nebukadnessar, Babylonian kuningas olin sidottu seitsemän vuotta. Minua ruokittiin ruoholla kuin härkää, ja maan heikkoa ravintoa söin. Ja seitsemän vuoden kuluttua luovutin sieluni rukoukseen, tein vetoomuksen syntieni tähden Herran, taivaan Jumalan edessä ja syyttömyyttäni koskien lähestyin suurta jumalien Jumalaa. Ja hiukseni kasvoivat kotkan siipien kaltaisiksi, kynteni leijonan kynsien kaltaisiksi. Minun lihani muuttui, sekä sydämeni. Kuljin alasti maan villieläinten kanssa. Näin unen, ja pahat aavistukset valtasivat minut. Hetken päästä valtasi minut syvä uni, ja uneliaisuus peitti minut.</p> <p>Ja seitsemän vuoden päästä minun vapautukseni koitti, ja syntini, sekä vääryyteni täyttyivät taivaan Jumalan edessä. Rukoilin suurta jumalien Jumalaa välinpitämättömyyteni tähden, ja katso, yksi enkeli kutsui minua taivaasta: "Nebukadnessar, palvele taivaan pyhää Jumalaa ja anna kunnia korkeimmalle! Kansasi hallinta annetaan sinulle takaisin."</p>
---	---

<p>4:31 καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ αἱ φρένες μου ἐπ' ἐμὲ ἐπεστράφησαν, καὶ τῷ ὑψίστῳ εὐλόγησα καὶ τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα ᾗνεσα καὶ ἐδόξασα, ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν</p> <p>Ja niiden päivien jälkeen, minä Nebukadnessar nostin silmäni taivasta kohti, ja ymmärrykseni palasi minuun. Minä ylistin korkeinta, ja kiitin ja kunnioitin häntä, joka elää ikuisesti. Sillä hänen valtansa on ikuinen valta, ja valtakuntansa kestää sukupolvesta sukupolveen.</p> <p>וְלִקְצֹת יְיָ אֱלֹהֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עֲנִי לְשִׁמְיָא נְטִילָה וּמִנְדְּעִי עָלַי יְיָ הַיּוֹב וְלִעֲלִיא כְּרִכְתּוֹ וְלִי עֲלִמָּא שְׂפַחַת וְהִדְגַּלְתָּ דִּי שְׁלִטְנָה שְׁלִטְנָה עָלֵם וּמַלְכוּתָהּ עַם-יִרְדְּן וְהָרִ:</p>	
<p>4:32 καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ὥς οὐδὲν ἐλογίσθησαν, καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιποιήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἐρεῖ αὐτῷ Τί ἐποίησας;</p> <p>Kaikki maan asukkaat on arvioitu arvottomiksi, ja kuten tahtoo, hän tekee taivaan suuressa joukossa ja maan asumuksessa. Eikä ole ketään, joka estää hänen kättään, ja sanoo hänelle: "Mitä olet tehnyt?"</p> <p>וְכָל-דְּאָרִי אֲרַעֵא כְּלָהּ קִשְׁיָאִין וְכַמְצָבִיָּה עֲבַד בְּחֵיל שְׁמִיָּא וְדְאָרִי אֲרַעֵא וְלֹא אִיתִי דִּי-יִמְחָא בִּידֵיהּ וַיֹּאמֶר לָהּ מָה עֲבַדְתָּ:</p>	
<p>4:33 αὐτῷ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐπεστράφησαν ἐπ' ἐμέ, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον, καὶ ἡ μορφὴ μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ, καὶ οἱ τύραννοί μου καὶ οἱ μεγιστᾶνές μου ἐζήτουν με, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθην, καὶ μεγαλωσύνῃ περισσοτέρα προσετέθη μοι.</p> <p>Sinä aikana kun järkeni palasi ja minulle palasi kuninkuuteni, kunniani</p>	<p>4:33 ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπεκατεστάθην ἡ βασιλεία μου ἐμοί, καὶ ἡ δόξα μου ἀπεδόθη μοι.</p> <p>Sinä päivänä palautettiin minulle kuninkuuteni, ja kunniani annettiin minulle takaisin.</p>

<p>ja loistoni, niin hallitusmieheni sekä ylimykseni etsivät minut, ja minut asetettiin valtakuntaani hallitsemaan, ja suuruuteni lisääntyi ylenpalttisesti.</p> <p>בְּהִימָה אֲנִי מִדָּעַי יְתִיב עָלַי וְלִיקֹר מִלְכוּתִי הַדָּרִי וְזוּי יְתִיב עָלַי וְלִי הַדָּבָרִי וְרִבְרִבְנִי בְּעֹז וְעַל־מְלָכוּתִי הַתְּקִינֹת וְרִבּוֹ יִתְיַרֶה הַיּוֹסֶפֶת לִי:</p>	
<p>4:34 νῦν οὖν ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ αἰνῶ καὶ ὑπερυψῶ καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινὰ καὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ κρίσις, καὶ πάντας τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανίᾳ δύναται ταπεινῶσαι.</p> <p>Nyt minä, Nebukadnessar kiitän, ylistän ja kunnioitan taivaan kuningasta, sillä kaikki hänen tekonsa ovat totuudenmukaiset, ja tiensä tuovat oikeutta. Hän voi nöyryyttää ne, jotka ylpeydessä vaeltavat.</p> <p>בָּעֵן אֲנִי נְבוּכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרִמֶּם וּמְהַדָּר לְמֶלֶךְ שָׁמַיָּא דִּי כָּל־מַעֲבָדוֹהֵי קִשְׁטֵי וְאַרְחֻתָּהּ דִּין וְדִי מְהַלְכִין בְּגִיָּה יָכֹל לְהַשְׁפִּילָהּ:</p>	<p>4:34 τῷ ὑψίστῳ ἀνθομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ποταμούς καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ἔξομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ, ὅτι αὐτός ἐστι θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων καὶ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, ὅτι αὐτὸς ποιεῖ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ ἄλλοιοῖ καιροὺς καὶ χρόνους ἀφαιρῶν βασιλείαν βασιλέων καὶ καθιστῶν ἑτέρους ἀντ’ αὐτῶν· ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτῷ λατρεύσω, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ τρόμος εἴληφέ, με καὶ πάντας τοὺς ἁγίους αὐτοῦ αἰνῶ· οἱ γὰρ θεοὶ τῶν ἔθνων οὐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς ἰσχὺν ἀποστρέψαι βασιλείαν βασιλέως εἰς ἕτερον βασιλέα καὶ ἀποκτεῖναι καὶ ζῆν ποιῆσαι καὶ ποιῆσαι σημεῖα καὶ θαυμάσια μεγάλα καὶ φοβερὰ καὶ ἀλλοιῶσαι ὑπερμεγέθη πράγματα καθὼς ἐποίησεν ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡλλοίωσεν ἐπ’ ἐμοὶ μεγάλα πράγματα. ἐγὼ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας μου περὶ τῆς ψυχῆς μου τῷ ὑψίστῳ θυσίας προσοίσω εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ κυρίῳ καὶ τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσω, ἐγὼ καὶ ὁ λαός μου, τὸ ἔθνος μου καὶ αἱ χῶραί μου αἱ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μου. καὶ ὅσοι ἐλάλησαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὅσοι ἂν καταληφθῶσι λαλοῦντές τι, τούτους κατακρινῶ θανάτῳ. ἔγραψε δὲ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονοσορ ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον πᾶσι τοῖς κατὰ τόπον ἔθνεσι καὶ χώραις καὶ γλώσσαις ταῖς οἰκούσαις ἐν πάσαις ταῖς χώραις ἐν γενεαῖς καὶ γενεαῖς κυρίῳ τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ αἰνεῖτε, θυσίαν καὶ προσφορὰν προσφέρετε αὐτῷ ἐνδόξως· ἐγὼ βασιλεὺς βασιλέων ἀνθομολογοῦμαι αὐτῷ ἐνδόξως, ὅτι οὕτως ἐποίησε μετ’ ἐμοῦ· ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκάθισέ με ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ τῆς ἐξουσίας μου καὶ τῆς βασιλείας μου ἐν</p>

	<p>τῷ λαῷ μου ἐκράτησα, καὶ ἡ μεγαλwsύνη μου ἀποκατεστάθη μοι.</p> <p>Ναβουχοδοносор βασιλεὺς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ πάσαις ταῖς χώραις καὶ πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν αὐταῖς· εἰρήνην ὑμῖν πληθυνθεῖη ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ νῦν ὑποδείξω ὑμῖν τὰς πράξεις, ἃς ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ μέγας· ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν καὶ τοῖς σοφισταῖς ὑμῶν ὅτι εἷς ἔστιν ὁ θεός, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ μεγάλα, τὸ βασίλειον αὐτοῦ βασίλειον εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς. καὶ ἀπέστειλεν ἐπιστολὰς περὶ πάντων τῶν γενηθέντων αὐτῷ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.</p> <p>Minä ylistin Korkeinta, ja kiitin häntä, joka on luonut taivaan ja maan, meret ja joet ja kaiken mitä niissä on. Minä kiitän ja ylistän, sillä hän on jumalien Jumala, herrain Herra ja kuningasten kuningas. Sillä hän tekee ihmeitä ja merkkejä ja muuttaa hetket ja ajat. Hän ottaa pois kuninkaiden kuninkuuden ja asettaa toiset heidän sijaansa. Tästä lähtien palvelen häntä, hänen pelkonsa on vallannut minut ja ylistän kaikkia hänen pyhiään. Sillä kansojen jumalilla ei ole voimaa siirtää pois kuninkaan valtaa toiselle kuninkaalle, surmata ja antaa elämä, tai tehdä merkkejä ja suuria, peljättäviä ihmetekoja, eikä muuttaa suuria asioita, kuten teki minulle taivaan Jumala, sillä hän muutti minussa suuria asioita. Kaikkina kuninkuuteni päivinä minä sielustani uhraan uhreja korkeimmalle, suloiseksi tuoksuksi Herralle. Teen myös hänen edessään sitä, mikä häntä miellyttää, minä, ja minun kansani, ja vallassani olevat maat. Ja ne jotka ovat puhuneet taivaan Jumalaa vastaan, tai tavataan näin tekemässä, heidät tuomitsen kuolemaan. Kuningas Nebukadnessar kirjoitti kiertokirjeen joka paikkaan kaikille kansoille ja maille, ja kaikenkielisille, jotka asuvat kaikissa</p>
--	--

	<p>maissa, sukupolvesta sukupolveen: "Ylistäkää Herraa, taivaan Jumalaa. Tuokaa uhreja ja uhratkaa hänelle suuresti. Minä, kuningasten kuningas, ylistän häntä suuresti, sillä hän on tämän minulle tehnyt. Samana päivänä hän asetti minut valtaistuimelleni, minun kunniani ja kuninkuuteni kansani keskellä palautti, myös suuruuteni annettiin minulle takaisin. Nebukadnessar, kuningas, kaikille kansoille ja kaikille maille, sekä kaikille niissä asuville: Lisääntyköön teille rauha jokaisena aikana, Ja nyt näytän teille teot, jotka teki minulle suuri Jumala. Ajattelin olevan sopivaa paljastaa teille ja teidän viisailenne, että on Jumala on yksi, ja hänen ihmetekonsa ovat suuret. Hänen temppelinä on ikuinen." Ja hän lähetti kirjeitä koskien kaikkea mitä hänelle oli tapahtunut kuninkuutensa aikana, kaikille kansoille jotka ovat hänen alamaisuudessaan.</p>
--	---

Liite II, Daniel 4 masoreettisessa tekstissä ja Septuagintassa.

<p>3:31-33</p> <p>נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְא לְכָל־עַמְמֵיָא אֲמַיָא וְלִשְׁנָיָא דִּי־דָאֲרִין בְּכָל־אַרְעָא שְׁלֹמְכוֹן יִשְׁנָא אֲתֵיָא וְתַמְהֵיָא דִּי עֲבַד עַמִּי אֱלֹהָא עֲלֵיָא שְׁפַר קִדְמִי לְהַחְנִיָּה אֲתוּהִי כְמָה רַבְרָבִין וְתַמְהוּהִי כְמָה תִּקְיִין מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת עַלְם וְשְׁלֹטְנָהּ עַם־דָּר וְדָר</p>	<p>4:34^c</p> <p>Ναβουχοδονοσορ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ πάσαις ταῖς χώραις καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν ἐν αὐταῖς εἰρήνην ὑμῖν πληθυνθείη ἐν παντὶ καιρῷ καὶ νῦν ὑποδείξω ὑμῖν τὰς πράξεις ἃς ἐποίησε μετ’ ἐμοῦ ὁ θεὸς ὁ μέγας ἔδοξε δέ μοι ἀποδείξαι ὑμῖν καὶ τοῖς σοφισταῖς ὑμῶν ὅτι ἔστι θεός καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ μεγάλα τὸ βασίλειον αὐτοῦ βασίλειον εἰς τὸν αἰῶνα ἢ ἐξουσία αὐτοῦ ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεάς ...</p>
<p>4:1</p> <p>אַנָּה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלַח הָיִית בְּבִיתִי וְרַעְיוֹן בְּהִיכְלִי</p>	<p>4:1 (4:4 LXX)</p> <p>ἔτους οκτωκαιδεκάτου τῆς βασιλείας Ναβουχοδονοσορ εἶπεν εἰρηνεύων ἡμῖν ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθηνῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου</p>
<p>4:2</p> <p>חָלַם חֲזִית וַיִּדְחֶלְנִי וְהִרְהָרִין עַל־מִשְׁכְּבִי וְחִזְוִי רֵאשִׁי וְבִהְלֶנֶנִּי</p>	<p>4:2 (5)</p> <p>ἐνύπνιον εἶδον καὶ εὐλαβήθην καὶ φόβος μοι ἐπέπεσεν ἐπὶ τῆς κοίτης μου</p>
<p>4:3</p> <p>וּמִנִּי שִׁים טַעַם לְהַנְעִלָהּ קִדְמִי לְכָל חַפְיָמִי בְּכָל דִּי־פֶשֶׁר חֲלָמָא יְהוּדָעֻנִּי</p>	
<p>4:4</p> <p>בְּאֲדִין עָלְלִין חֲרָטְמֵיָא אֲשַׁפִּיָּא כְּשָׂדִיָּא וְגִזְרֵיָא וְחֲלָמָא אָמַר אַנָּה קִדְמִיהוֹן וּפִשְׁרָה לֹא־מַהֲדָעִין לִי</p>	
<p>4:5</p> <p>וְעַד אֲתָרִין עַל קִדְמִי דְנִיָּאל דִּי־שָׁמָה בְּלִטְשָׁאצַּר כְּשֵׁם אֱלֹהֵי וְדִי רוּחַ־אַלְהִין קִדְיִשִׁין בֵּה וְחֲלָמָא קִדְמוּהִי אֲמַרְת</p>	
<p>4:6</p> <p>בְּלִטְשָׁאצַּר רַב חֲרָטְמֵיָא דִּי אַנָּה יָדַעַת דִּי רוּחַ אֱלֹהִין קִדְיִשִׁין בֵּה וְכָל־רִז לֹא־אָנֹס לֹף חֲזוּי חֲלָמִי דִי־חֲזִית וּפִשְׁרָה אָמַר</p>	

4:7 וְחִזְוֵי רֹאשֵׁי עַל־מִשְׁכְּבֵי חֲזָה הָיִית וְאֵלֹ אֵילָן בְּגוֹא אֲרָעָא וְרוּמָה שְׂגִיָּא	4:7 (10) ἐκάθειυδον καὶ ἰδοὺ δένδρον ὑψηλὸν φυόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ὄρασις αὐτοῦ μεγάλη καὶ οὐκ ἦν ἄλλο ὅμοιον αὐτῷ
4:8 רַבָּה אֵילָנָא וְתַקְרָף וְרוּמָה יִמְטָא לְשִׁמְיָא וְחִזְוִתָּהּ לְסוּף כָּל־אֲרָעָא	4:8 (11) καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ μεγάλη ἡ κορυφή αὐτοῦ ἤγγιζεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ ἕως τῶν νεφελῶν πληροῦν τὰ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐν αὐτῷ ὥκουν καὶ ἐφώτιζον πᾶσαν τὴν γῆν
4:9 עֲפִיָּה שְׁפִיר וְאַנְבָּה שְׂגִיָּא וּמִזֹּון לְכָל־אֲבָה תַּחְתּוּהִי תַטְלִל חֵיוֹת בְּרָא וּבְעִנְפֹהִי יָדְרוּן צִפְרֵי שְׁמִיָּא וּמִנָּה יִתְזִין כָּל־בְּשָׂרָא	4: 9 (12) οἱ κλάδοι αὐτοῦ τῷ μήκει ὡς σταδίων τριάκοντα καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ ἐσκίαζον πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐνόσσευσον ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐχορήγει πᾶσι τοῖς ζώοις
4:10 חֲזָה הָיִית בְּחִזְוֵי רֹאשֵׁי עַל־מִשְׁכְּבֵי וְאֵלֹ עִיר וְקִדְיֵשׁ מִן־שְׁמִיָּא נָחַת	4: 10 (13) ἐθεώρουν ἐν τῷ ὕπνῳ μου, καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐν ἰσχύϊ ἀπεστάλη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
4:11 קָרָא בְּחִיל וְכֵן אָמַר גְּדוֹ אֵילָנָא וְקִצְצוּ עִנְפֹהִי אֲתֵרוּ עֲפִיָּה וּבִדְרוּ אֲנָבָה תַּגְד חֵיוֹתָא מִן־תַּחְתּוּהִי וְצִפְרֵיָא מִן־עִנְפֹהִי	4: 11 (14) καὶ ἐφώνησε καὶ εἶπεν Ἐκκόψατε αὐτὸ καὶ καταφθείρατε αὐτό· προστέτακται γὰρ ἀπὸ τοῦ ὑψίστου ἐκριζῶσαι καὶ ἀχρειῶσαι αὐτό.
4:12 בְּרַם עָקַר שְׁרָשׁוּהִי בְּאֲרָעָא שְׁבָקוּ וּבְאֶסּוּר דִּי־פְרִזָּל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בְרָא וּבְטַל שְׁמִיָּא יִצְטַבַּע וְעַם־חֵיוֹתָא תַלְקָה בַּעֲשָׁב אֲרָעָא	4:12 (15) καὶ οὕτως εἶπε Ῥίξαν μίαν ἄφετε αὐτῷ ἐν τῇ γῇ, ὅπως μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἐν τοῖς ὄρεσι χόρτον ὡς βοῦς νέμηται·
4:13 לְבַבָּה מִן־אֲנוּשָׂא יִשְׁזֹון וּלְבַב חֲזָה יִתְיַתֵּב לָהּ וּשְׁבָעָה עֲדָנִין יִתְלַפֹּון עֲלוּהִי:	4:13 (16) Καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ

	<p>σῶμα αὐτοῦ ἀλλοιωθῇ, καὶ ἐπτα ἔτη βοσκηθῇ σὺν αὐτοῖς,</p>
<p>4:14</p> <p>בְּגִזְרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאִמֶּר קִדְיִשִׁין שְׂאֵלְתָא עַד־דְּבִרְתָּ דִּי יִנְדַּעְוֹן חֲיָיָא דִּי־שְׂלִיט עָלֵיא בְּמַלְכוּת אֲנוּשָׁא וּלְמֹדֵי יִצְבֵּא יִתְנַנֵּה וּשְׂפַל אֲנָשִׁים יָקִים עָלֵיהּ</p>	<p>4:14 (17)</p> <p>ἕως ἂν γνῶ τὸν κύριον τοῦ οὐρανοῦ ἐξουσίαν ἔχειν πάντων τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅσα ἂν θέλῃ, ποιεῖν αὐτοῖς.</p>
<p>14^a</p>	<p>14^a ἐνώπιόν ἐμου ἐξεκόπη ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἡ καταφθορὰ αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ κλάδοι αὐτοῦ ἐδόθησαν εἰς πάντα ἄνεμον καὶ εἰλκυσθή καὶ ἐρρίφη· καὶ τὸν χόρτον μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς ἤσθιε καὶ εἰς φυλακὴν παρεδόθη καὶ ἐν πέδαις καὶ ἐν χειροπέδαις χαλκαῖς ἐδέθη ὑπ' αὐτῶν. σφόδρα ἐθαύμασα ἐπὶ πᾶσι τούτοις, καὶ ὁ ὕπνος μου ἀπέστη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου.</p>
<p>4:15</p> <p>דְּנָה חֲלֵמָא חַיִּית אֲנָה מְלָכָא גְבוּכְדִּנְצָר וְאַנְתָּ בְּלִשְׁשֵׁאצָּר פִּשְׁרָא אֲמֹר כָּל־קַבְלֵי דִּי כָּל־חֲפִימֵי מְלֻכּוּתֵי לֹא־יִכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדְעָמֵי וְאַנְתָּ כְּחֵל דִּי רִישׁ־אַלְתִּין קִדְיִשִׁין בְּדִי:</p>	<p>4:15 (18)</p> <p>καὶ ἀναστὰς τὸ πρωὶ ἐκ τῆς κοίτης μου ἐκάλεσα τὸν Δανιηλ τὸν ἄρχοντα τῶν σοφιστῶν καὶ τὸν ἡγούμενον τῶν κρινόντων τὰ ἐνύπνια καὶ διηγησάμην αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ ὑπέδειξέ μοι πᾶσαν τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ.</p>
<p>4:16</p> <p>אֲדִין דְּנִיָּאל דִּי־שָׁמָּה בְּלִשְׁשֵׁאצָּר אֲשַׁתּוּמִּם כְּשַׁעָה חַיִּיה וְרַעֲיָנֵהּ יְבִהֶלְנָה עֲנָה מְלָכָא וְאַמֹּר בְּלִשְׁשֵׁאצָּר חֲלֵמָא וּפִשְׁרָא אֶל־יְבִהֶלְךָ עֲנָה בְּלִשְׁשֵׁאצָּר וְאַמֹּר מְרָאִי חֲלֵמָא לְשִׁנְאִיךָ וּפִשְׁרָה לְעִרְיָךָ:</p>	<p>4:16 (19)</p> <p>Μεγάλως δὲ θαύμασας ὁ Δανιηλ, καὶ ὑπόνοια κατασπευθεὶς, καὶ φοβηθεὶς τρόμου λαβόντος αὐτὸν καὶ ἀλλοιωθείσης τῆς ὁράσεως αὐτοῦ κινήσας τὴν κεφαλὴν ὥραν μίαν ἀποθαυμάσας ἀπεκρίθη μοι φωνῇ πραεῖα βασιλεῦ, τοὺς μισοῦσί σε τὸ ἐνύπνιον τοῦτο καὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐπέλθοι ἡ σύγκρισις αὐτοῦ.</p>
<p>4:17</p> <p>אֵילָנָא דִּי חַיִּית דִּי רַבָּה וּתְקַף וְרוּמָה יִמְטָא לְשִׁמָּא וְחִזּוּתָהּ לְכָל־אַרְעָא:</p>	<p>4:17 (20)</p> <p>τὸ δένδρον τὸ ἐν τῇ γῇ πεφυτευμένον, οὗ ἡ ὄρασις μεγάλη, σὺ εἶ, βασιλεῦ.</p>
<p>4:18</p> <p>וְעַפְיָה שְׁפִיר וְאַנְבָּה שְׂגִיָּא וּמִזִּין לְכָל־אֲגָּה תַּחְתּוּהִי תְדוּר חִינַת בְּרָא וּבְעַנְפּוּהִי יִשְׁכְּנִן</p>	<p>4:18 (21)</p> <p>καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὰ</p>

צַרְרִי שְׂמִיָּא:	νοσσεύοντα ἐν αὐτῷ· ἡ ἰσχύς τῆς γῆς καὶ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν γλωσσῶν πασῶν ἕως τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ πᾶσαι αἱ χώραι σοὶ δουλεύουσι.
4:19 אֲנִי הוּא מֶלֶכָא דִּי רַבִּית וְתַקְפָּת וְרַבּוּתָּהּ רַבָּת וּמַטָּת לְשִׁמְיָא וְשְׁלֹטְנָהּ לְסוּרָה אַרְעָא:	4:19 (22) τὸ δὲ ἀνυψωθῆναι τὸ δένδρον ἐκεῖνο καὶ ἐγγίσει τῷ οὐρανῷ καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ ἄψασθαι τῶν νεφελῶν· σύ, βασιλεῦ, ὑψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ὑψώθη σου ἡ καρδία ὑπερηφανία καὶ ἰσχύι τὰ πρὸς τὸν ἅγιον καὶ τοὺς ἁγγέλους αὐτοῦ· τὰ ἔργα σου ὥφθη, καθότι ἐξερέμωσας τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ λαοῦ τοῦ ἡγιασμένου.
4:20 וְדִי תַנָּה מֶלֶכָא עִיר וְקִדְּשִׁי בְּחַת מִן־שְׂמִיָּא וְאָמַר גָּדוֹ אֵילָנָא וְחַבְלוּהִי בְּרֵם עֲקָר שְׁרִשׁוּהִי בְּאַרְעָא שְׁבָקוּ וּבְאַסוּרֵי דִּי־פְרִזְלָהּ וּנְחִישׁ בְּדַתְאָא דִּי בְּרָא וּבְטַל שְׂמִיָּא יִצְטָבַע וְעַם־חֲנִינָת בְּרָא תַלְמָה עַד דִּי־שִׁבְעָה עֲדָנִין יַחְלִפוּן עָלֶיהָ:	4:20 (23) καὶ ἡ ὄρασις, ἣν εἶδες, ὅτι ἄγγελος ἐν ἰσχύι ἀπεστάλη παρὰ τοῦ κυρίου καὶ ὅτι εἶπεν ἐξῆραι καὶ ἐκκόψαι τὸ δένδρον· ἡ κρίσις τοῦ θεοῦ τοῦ μεγάλου ἔξει ἐπὶ σέ,
4:21 דְּנָה פִּשְׁרָא מֶלֶכָא וּגְזִירָת עֲלִיָּא הִיא דִּי מַטָּת מְרָאִי מֶלֶכָא:	4:21 (24) καὶ ὁ ὑψιστος καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπὶ σὲ κατατρέχουσιν·
4:22 וְלֵךְ טַרְדִּין מִן־אַנְשָׁא וְעַם־חֲנִינָת בְּרָא לְהוּהָ מִדְרָךְ וְעִשְׂבָּא כְּתוּרִין לֵךְ יִטְעֲמוּן וּמַטָּל שְׂמִיָּא לֵךְ מִצְבָּעִין וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יַחְלִפוּן עָלֶיהָ עַד דִּי־תַנְדֵּעַ דִּי־שְׁלִיט עֲלִיָּא בְּמַלְכוּת אַנְשָׁא וּלְמִן־דִּי יִצְבֵּא יִתְנַנֵּה:	4:22 (25) εἰς φυλακὴν ἀπάξουσί σε καὶ εἰς τόπον ἔρημον ἀποστελοῦσί σε.
4:23 וְדִי אָמְרוּ לְמַשְׁכָּק עֲקָר שְׁרִשׁוּהִי דִּי אֵילָנָא מִלְכוּתָהּ לֵךְ מַיְמָה מִן־דִּי תַנְדֵּעַ דִּי שְׁלִטָּן שְׂמִיָּא:	4:23 (26) καὶ ἡ ῥίζα τοῦ δένδρου ἡ ἀφεθεῖσα, ἐπεὶ οὐκ ἐξερριζώθη· ὁ τόπος τοῦ θρόνου σου σοι συντηρηθήσεται εἰς καιρὸν καὶ ὥραν. ἰδοὺ ἐπὶ σὲ ἐτοιμάζονται καὶ μαστιγώσουσί σε καὶ ἐπάξουσι τὰ κεκριμένα ἐπὶ σέ. κύριος ζῇ ἐν οὐρανῷ καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐπὶ πάσῃ τῇ γῇ·

<p>4:24</p> <p>לְהָן מִלְכָּא מִלְכִּי יִשְׁפָּר עַל־יָד וְחַטִּיף בְּצִדְקָה פָּרָק וְצוּרִתָּהּ בְּמִתָּן עֲגִינוּ הֵן תִּהְיֶה אַרְבָּה לְשִׁלְוָתָהּ:</p>	<p>4:24 (27)</p> <p>αὐτοῦ δεθήτητι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν σου καὶ πάσας τὰς ἀδικίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, ἵνα ἐπιείκεια δοθῇ σοι καὶ πολυήμερος γένησαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας σου, καὶ μὴ καταφθαρῆς. τούτους τοὺς λόγους ἀγάπησον· ἀκριβὴς γάρ μου ὁ λόγος, καὶ πλήρης ὁ χρόνος σου.</p>
<p>4:25</p> <p>כֹּלָא מְזֵא עַל-נְבוּכַדְנֶצַּר מִלְכָּא:</p>	<p>4:25 (28)</p> <p>καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν λόγων Ναβουχοδονοσορ, ὡς ἤκουσε τὴν κρίσιν τοῦ ὁράματος, τοὺς λόγους ἐν τῇ καρδίᾳ συνετήρησε.</p>
<p>4:26</p> <p>לְקַצֵּת יָרֵחַו תַּרְיִי-עֶשְׂרַ עַל-הַיְכָל מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהֵלָּה הָיָה:</p>	<p>4:26 (29)</p> <p>καὶ μετὰ δώδεκα μῆνας ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μετὰ πάσης τῆς δόξης αὐτοῦ περιεπάτει καὶ ἐπὶ τῶν πύργων αὐτῆς διεπορεύετο</p>
<p>4:27</p> <p>עָגָה מִלְכָּא וְאַמֵּר הָלָא דְאַ-הִיא בָבֶל רַבְתָּא דִּי-אַנְהָ בְּנִיתָהּ לְבֵית מַלְכוּ בְּתַקְרָה חֲסָנִי וְלִישָׁר הִדְרִי:</p>	<p>4:27 (30)</p> <p>καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν Αὕτη ἐστὶ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ὠκοδόμησα ἐν ἰσχύι κράτους μου, καὶ οἶκος βασιλείας μου κληθήσεται.</p>
<p>4:28</p> <p>עוֹד מִלְתָּא בְּפָם מִלְכָּא קָל מִן-שְׂמִינָא נָפֵל לְדִ אֶמְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מִלְכָּא מַלְכוּתָהּ עָתָה מִנָּה:</p>	<p>4:28 (31)</p> <p>καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ λόγου αὐτοῦ φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤκουσε Σοὶ λέγεται, Ναβουχοδονοσορ βασιλεῦ, ἡ βασιλεία Βαβυλῶνος ἀφήρηταί σου καὶ ἐτέρῳ δίδεται, ἐξουθενημένῳ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ οἴκῳ σου· ἰδοὺ ἐγὼ καθίστημι αὐτὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας σου, καὶ τὴν ἐξουσίαν σου καὶ τὴν δόξαν σου καὶ τὴν τρυφὴν σου παραλήψεται, ὅπως ἐπιγινῶς ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἐὰν βούληται δώσει αὐτήν· ἕως δὲ</p>

	<p>ἡλίου ἀνατολῆς βασιλεὺς ἕτερος εὐφρανθήσεται ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ κρατήσῃ τῆς δόξης σου καὶ τῆς ἰσχύος σου καὶ τῆς ἐξουσίας σου.</p>
<p>4:29 וּמִן־אֲנָשִׁים לִךְ תִּרְדּוּ וְעַמ־חִינֹת בְּרֹא מִדָּרְךָ עֲשֵׂבָא כְּתוּרִין לִךְ יִטְעֲמוּן וְשִׁבְעָה עֲדָנִין יִתְלַקּוּן עָלֶיךָ עַד דִּי־תִתְנַדֵּעַ דִּי־שְׁלִיט עָלֶיךָ בְּמַלְכוּת אֲנָשִׁים וּלְמִן־דִּי יִצְבֵּא יִתְנַגֵּב:</p>	<p>4:29 (32) καὶ οἱ ἄγγελοι διώξονται σε ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ, καὶ οὐ μὴ ὀφθῇς οὐδ' οὐ μὴ λαλήσῃς μετὰ παντὸς ἀνθρώπου· χόρτον ὡς βοῦν σε ψωμίσουσι, καὶ ἀπὸ τῆς χλόης τῆς γῆς ἔσται ἡ νομὴ σου· ἰδοὺ ἀντὶ τῆς δόξης σου δῆσουσί σε, καὶ τὸν οἶκον τῆς τρυφῆς σου καὶ τὴν βασιλείαν σου ἕτερος ἔξει.</p>
<p>4:30 בְּה־שְׁעֵי מַלְאָכָא רַפְתָּ עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר וּמִן־אֲנָשִׁים חָרִיד וְעֲשֵׂבָא כְּתוּרִין יֵאָכֵל וּמִטְלָ אֲמַשְׁגָּא מִשְׁבַּע עַד דִּי שְׁעָרָה כְּנָשִׁין רַבָּה וְיִפְרֹדֶי כְּצַפְרִין:</p>	<p>4:30 (33) ἕως δὲ πρῶτὶ πάντα ἐπιτελεσθήσεται ἐπὶ σέ, Ναβουχοδονοσορ βασιλεῦ Βαβυλῶνος, καὶ οὐχ ὑστερήσῃ ἀπὸ πάντων τούτων οὐθέν.</p>
<p>4:30^a</p>	<p>30 ^a ἐγὼ Ναβουχοδονοσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἑπτὰ ἔτη ἐδέθην· χόρτον ὡς βοῦν ἐψώμισάν με, καὶ ἀπὸ τῆς χλόης τῆς γῆς ἤσθιον. καὶ μετὰ ἔτη ἑπτὰ ἔδωκα τὴν ψυχὴν μου εἰς δέησιν καὶ ἠξίωσα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν μου κατὰ πρόσωπον κυρίου τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου ἐδεήθην.</p>
<p>4:30^b</p>	<p>^bκαὶ αἱ τρίχες μου ἐγένοντο ὡς πτέρυγες ἀετοῦ, οἱ ὀνυχές μου ὥσει λέοντος· ἡλλοιώθη ἡ σὰρξ μου καὶ ἡ καρδία μου, γυμνὸς περιεπάτουν μετὰ τῶν θηρίων τῆς γῆς. ἐνύπνιον εἶδον, καὶ ὑπόνοιαί με εἰλήφασιν, καὶ διὰ χρόνου ὕπνος με ἔλαβε πολὺς καὶ νυσταγμὸς ἐπέπεσέ μοι.</p>
<p>4:30^c</p>	<p>^cκαὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ὁ χρόνος μου τῆς ἀπολυτρώσεως ἦλθε, καὶ αἱ ἁμαρτίαι μου καὶ αἱ ἄγνοιαί μου ἐπληρώθησαν ἐναντίον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδεήθην περὶ τῶν ἀγνοιῶν μου τοῦ θεοῦ τῶν θεῶν τοῦ μεγάλου καὶ</p>

	<p>ἰδοὺ ἄγγελος εἷς ἐκάλεσέ με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγων Ναβουχοδονοσορ, δούλευσον τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ τῷ ἁγίῳ καὶ δὸς δόξαν τῷ ὑψίστῳ· τὸ βασίλειον τοῦ ἔθνους σου σοὶ ἀποδίδεται.</p>
<p>4:31</p> <p>וְלִקְחַת יוֹמִיָּה אֱלֹהִים נְבוּכַדְנֶצַּר עֲנִי לְשִׁמְיָא נְטִלָת וּמִנְדַּעַי עָלַי יְתוּב וְלַעֲלִיא בְּרִכָּת וּלְחֵי עֲלִמָּא שְׂבָחָת וְהַדְגַּת דִּי שְׁלִטְנָה שְׁלֵטָן עָלֵם וּמַלְכוּתָהּ עַם-גָּר וְדָר:</p>	
<p>4:32</p> <p>וְכָל־דְּאָרִי אַרְעָא כְּלָהּ חֲשִׁיבִין וְכַמְצֻנָּה עֵבֶד בְּחִיל שְׁמִיָּא וְדְאָרִי אַרְעָא וְלֹא אִיתִי דִּי־יִמְתָּא בִּידָהּ וְנִאֲמַר לָהּ מָה עֲבַדְתָּ:</p>	
<p>4:33</p> <p>בְּהִי־זַמְנָא מִנְדַּעַי יְתוּב עָלַי וְלִיקָר מַלְכוּתִי הַדְרִי וְזוּלִי יְתוּב עָלַי וְלִי הַדְרִי וְרַבְרַבְנִי יִבְעֹון וְעַל־מַלְכוּתִי הַתְקַנָּת וְרַבֵּי יַתִּירָה הַוִּסְפַת לִי:</p>	<p>4:33 (36)</p> <p>ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπεκατεστάθη ἡ βασιλεία μου ἐμοί, καὶ ἡ δόξα μου ἀπεδόθη μοι.</p>
<p>4:34</p> <p>כָּעֵן אֱלֹהִים נְבוּכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמִים וּמְהַדָּר לְמַלְכֻה שְׁמִיָּא דִּי כָל־מַעֲבְדוּהִי קִשְׁט וְאַרְחֻתָּהּ דִּי וְדִי מַהֲלָכִין בְּגִיָּה נְכֹל לְהַשְׁפִּילָהּ:</p>	<p>4:34 (37)</p> <p>τῷ ὑψίστῳ ἀνθομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ἔξομολογοῦμαι καὶ αἰνῶ, ὅτι αὐτός ἐστι θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων καὶ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, ὅτι αὐτὸς ποιεῖ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ ἀλλοιοῖ καιροὺς καὶ χρόνους ἀφαιρῶν βασιλείαν βασιλέων καὶ καθιστῶν ἐτέρους ἀντ' αὐτῶν·</p>
	<p>^{34a} ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτῷ λατρεύσω, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ τρόμος εἴληφέ, με καὶ πάντας τοὺς ἁγίους αὐτοῦ αἰνῶ· οἱ γὰρ θεοὶ τῶν ἔθνων οὐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς ἰσχὺν ἀποστρέψαι βασιλείαν βασιλέως εἰς ἕτερον βασιλέα καὶ ἀποκτεῖναι καὶ ζῆν ποιῆσαι καὶ ποιῆσαι σημεῖα καὶ θαυμάσια μεγάλα καὶ φοβερὰ καὶ ἀλλοιωῶσαι ὑπερμεγέθη</p>

	<p>πράγματα καθὼς ἐποίησεν ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡλλοίωσεν ἐπ’ ἐμοὶ μεγάλα πράγματα. ἐγὼ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας μου περὶ τῆς ψυχῆς μου τῷ ὑψίστῳ θυσίας προσοίσω εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ κυρίῳ καὶ τὸ ἄρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσω, ἐγὼ καὶ ὁ λαός μου, τὸ ἔθνος μου καὶ αἱ χώραι μου αἱ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μου. καὶ ὅσοι ἐλάλησαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὅσοι ἂν καταληφθῶσι λαλοῦντές τι, τούτους κατακρινῶ θανάτῳ.</p>
	<p>^{34b} ἔγραψε δὲ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονοσορ ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον πᾶσι τοῖς κατὰ τόπον ἔθνεσι καὶ χώραις καὶ γλώσσαις ταῖς οἰκούσαις ἐν πάσαις ταῖς χώραις ἐν γενεαῖς καὶ γενεαῖς κυρίῳ τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ αἰνεῖτε, θυσίαν καὶ προσφορὰν προσφέρετε αὐτῷ ἐνδόξως· ἐγὼ βασιλεὺς βασιλέων ἀνθομολογοῦμαι αὐτῷ ἐνδόξως, ὅτι οὕτως ἐποίησε μετ’ ἐμοῦ· ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκάθισέ με ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ τῆς ἐξουσίας μου καὶ τῆς βασιλείας μου ἐν τῷ λαῷ μου ἐκράτησα, καὶ ἡ μεγαλωσύνη μου ἀποκατεστάθη μοι.</p>
	<p>^{34c} ...καὶ ἀπέστειλεν ἐπιστολὰς περὶ πάντων τῶν γενηθέντων αὐτῷ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς οὗσιν ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.</p>

Liite III Nabunaidin rukous

Fragmentit 1, 2a, 2b, 3:

1. *The words of the p[ra]yer which Nabonidus, kinf of [Baby]lon
[the great]king, prayed [when he was smitten]*
2. *with a bad disease by the decree of G[o]d in Teima. [I,
Nabonidus, with a bad disease]*
3. *was smitten for seven years and sin[ce] G[o]d set [his face on
me, he healed me]*
4. *and as for my sin, he remitted it. A diviner (he was a Jew fr[om
among the exiles)came to me and said:]*
5. *Pro[cla]me and write to give honour and exal[tatio]n to the name of G[od
Most High, and I wrote as follows:]*
6. *I was smitten by a b[ad] disease in Teima [by the decree of the Most High
God]*
7. *For seven years [I] was praying to the gods of silver and gold
[bronze, iron],*
8. *wood, stone, clay, since [I thoug]ht that th[ey were]gods]*
9. *their [*

fragmentti nro 4:

1. *]apart from them. I was made strong again*
2. *]from it he caused to pass. The peace of [my] repo[se
returned to me]*
3. *]my friends. I was not able [*
4. *]how yoy are like [*
5. *] [*